

Άρθρο 21 παρ. 2 & 5 Συντ. Η συνταγματική προστασία των πολύτεκνων οικογενειών

Ι. Νομολογία (2023-2025)

Συμβούλιο της Επικρατείας

ΣτΕ (Ολ) 464/2023

Δεν αντίκειται στο άρθρο 21 παρ. 2 και 5 του Συντάγματος η συμπερίληψη των μελών τρίτεκνων οικογενειών στην ίδια κατηγορία προστατευόμενων προσώπων με τα μέλη πολύτεκνων οικογενειών, προκειμένου για διορισμό στο Πυροσβεστικό Σώμα.

4. Επειδή, στο άρθρο 21 του Συντάγματος ορίζονται τα ακόλουθα: «1. Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους. ... 2. Πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος. 3. ... 5. (όπως η παράγραφος αυτή προστέθηκε με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής, Α' 84) Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δημογραφικής πολιτικής, καθώς και η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. 6. ...». Όπως έχει γίνει δεκτό, οι παραπάνω συνταγματικές διατάξεις έχουν, κατά βάση, κατευθυντήριο χαρακτήρα και αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει κατά την εκτίμησή του το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας για τους πολυτέκνους και τα μέλη των οικογενειών τους. Ειδικότερα, με τη διάταξη της παραγράφου 2 του ως άνω άρθρου 21 του Συντάγματος, της οποίας η θέσπιση αποσκοπεί στην αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, το Σύνταγμα απευθύνει στον κοινό νομοθέτη έντονη υπόδειξη για τη λήψη κατάλληλων μέτρων φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών με βάση τις επικρατούσες συνθήκες και εντός των ορίων που διαγράφουν οι άλλες συνταγματικές διατάξεις και αρχές (ΣτΕ 719/2018 επταμ., 1087/2017 Ολομ., 1470/2016 Ολομ., 986-8/2014 Ολομ., 3991/2013 επταμ., 4091/2012 επταμ., 2738/2010). Η λήψη των κατάλληλων αυτών μέτρων φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών και ο ειδικότερος τρόπος εκπλήρωσης της υποχρέωσης προστασίας τους που απορρέει από το άρθρο 21 παρ. 2 του

Συντάγματος ανήκει στην ευχέρεια του νομοθέτη, υπό την έννοια ότι η προστασία αυτή δεν έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο, αλλά οι ειδικότερες μορφές και η έκτασή της καθορίζονται από τον κοινό νομοθέτη και, κατ' εξουσιοδότηση, από την κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση (ΣτΕ 1087/2017 Ολομ., 719/2018 επταμ., 4091/2012 επταμ.), οι σχετικές δε εκτιμήσεις, σταθμίσεις και επιλογές του νομοθέτη υπόκεινται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια (ΣτΕ 719/2018 επταμ., 1087/2017 Ολομ., 1470/2016 Ολομ., 986-988/2014 Ολομ. κ.ά.). Εξάλλου, ενόψει του ότι η έννοια του “πολυτέκνου” δεν δίδεται στο Σύνταγμα, αλλά καθορίζεται από τον κοινό νομοθέτη και δηλώνει όσους έχουν τέσσερα τέκνα και άνω (βλ. άρθρο πρώτο του ν. 1910/1944 [Α' 229], όπως το άρθρο αυτό τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 του ν. 860/1979 [Α' 2] και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε με το άρθρο 6 παρ. 1 του ν. 3454/2006 [Α' 75]), ο νομοθέτης, στο πλαίσιο της παραπάνω ευχέρειάς του και σταθμίζοντας τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, έχει τη δυνατότητα, με νεότερη διάταξη, ίσης τυπικής ισχύος με την ως άνω, να θεσπίζει, γενικώς ή για ορισμένες μόνο έννομες σχέσεις, την ίδια μεταχείριση των τριτέκνων με εκείνους που έχουν περισσότερα τέκνα, εφόσον υπάρχει αποχρών λόγος, ο οποίος τελεί σε συνάφεια με τον σκοπό της συνταγματικής διάταξης. Τέτοιον αποχρώντα λόγο συνιστά η αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, στην επίλυση του οποίου συμβάλλουν ιδιαιτέρως οι τρίτεκνες οικογένειες, οι οποίες, κατά τα δεδομένα της κοινής πείρας, είναι περισσότερες από τις πολύτεκνες. Κατά συνέπεια, και ενόψει της προπαρατεθείσας διάταξης της παρ. 5 του άρθρου 21 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία αποτελεί υποχρέωση του Κράτους η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, το οποίο, αποτελεί, άλλωστε, κατά τα προεκτεθέντα, και τον σκοπό για τον οποίο θεσπίσθηκε η διάταξη της παρ. 2 του ίδιου άρθρου, δικαιολογείται για λόγους δημοσίου συμφέροντος η εισαγωγή από τον νομοθέτη ευνοϊκών ρυθμίσεων υπέρ όχι μόνον των μελών των πολύτεκνων οικογενειών αλλά και υπέρ των τριτέκνων και των τέκνων τους, εφόσον τούτο δεν οδηγεί, πάντως, στον περιορισμό ή την υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολυτέκνους ειδικής φροντίδας, χωρίς αποχρώντα λόγο (ΣτΕ 2733/2017, 902/2016, πρβλ. ΠΕ 263/2007).

7. Επειδή, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στη σκέψη 4, η συμπερίληψη των μελών τρίτεκνων οικογενειών στην ίδια κατηγορία προστατευόμενων προσώπων των διατάξεων των π.δ. 53/1989 και 19/2006, μεταξύ των οποίων και τα μέλη πολύτεκνων οικογενειών, στην οποία (κατηγορία) επιφυλάσσεται ποσοστό 10% των προκηρυσσόμενων θέσεων δόκιμων πυροσβεστών γενικών καθηκόντων στο Πυροσβεστικό Σώμα, δεν αντιβαίνει στη διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος. Τούτο, διότι, στο πλαίσιο του οριακού ακυρωτικού ελέγχου και των ευρέων περιθωρίων εκτίμησης που διαθέτει εν προκειμένω ο κανονιστικός νομοθέτης, η ισότιμη μεταχείριση των δύο αυτών κατηγοριών (τριτέκνων και πολυτέκνων) στην κρινόμενη περίπτωση δεν έγινε χωρίς αποχρώντα λόγο αλλά τελεί σε συνάφεια με τον σκοπό της παραπάνω διάταξης, ο οποίος, κατά τα προεκτεθέντα, είναι η αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της

Χώρας. Ο σκοπός δε αυτός επιτυγχάνεται με το κίνητρο που δίδεται για την απόκτηση τρίτου τέκνου και, συνεπώς, δεν αποτελεί υποβάθμιση χωρίς λόγο της παρεχόμενης στις πολύτεκνες οικογένειες προστασίας (ΣτΕ 2733/2017, 902/2016). Με τα δεδομένα αυτά, οι επίμαχες διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 περίπτωση ε' του π.δ. 53/1989 και 3 παρ. 1 του π.δ. 19/2006, όπως αυτές ισχύουν εν προκειμένω, δεν αντίκεινται στις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος, κατά τα βασίμως προβαλλόμενα με την έφεση. Μειοψήφησαν ο Αντιπρόεδρος Γ. Τσιμέκας και οι Σύμβουλοι Β. Αραβαντινός, Α. Καλογεροπούλου, Ν. Σκαρβέλης. Φ. Γιαννακού, Α. Ρωξάνα και Κ. Μαρίνου οι οποίοι υποστήριξαν ότι η συμπερίληψη των μελών τρίτεκνων οικογενειών στην ίδια κατηγορία με τα μέλη των πολύτεκνων οικογενειών παραβιάζει την προστατευτική για την κατηγορία των πολυτέκνων διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος, όπως ορθώς κρίθηκε με την εκκαλούμενη απόφαση, με τις εξής σκέψεις: Με τη νεότερη, σε σχέση με την παρ. 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος, διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου αυτού, ο συνταγματικός νομοθέτης, αποβλέποντας στη δημογραφική ανάκαμψη της χώρας συνολικά, ενόψει της χειροτέρευσης των δημογραφικών δεδομένων της χώρας (βλ. Πρακτ. Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής, συνεδρ. ΣΤ/24.1.2001, ιδίως σελ. 4169-71, 4112-14), επέβαλε στο Κράτος την υποχρέωση να σχεδιάσει και να εφαρμόσει δημογραφική πολιτική και να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή της. Κατά την άσκηση της πολιτικής αυτής ο νομοθέτης οφείλει να συμμορφώνεται προς τις λοιπές διατάξεις του Συντάγματος, όπως είναι και η διάταξη της παρ. 2 του ανωτέρω άρθρου 21, η οποία, διακρίνοντας σαφώς τις πολύτεκνες οικογένειες (όσες, δηλαδή, έχουν τέσσερα τέκνα και άνω, βλ. άρθρο 6 παρ. 1 του ν. 3454/2006) από τις λοιπές οικογένειες με λιγότερα τέκνα, επιφυλάσσει ειδική γι' αυτές προστασία ενόψει της ιδιαίτερα σημαντικής προσφοράς τους στην αντιμετώπιση του οξέος δημογραφικού προβλήματος και της πληθυσμιακής συρρίκνωσης της χώρας. Πρέπει, επομένως, κατά τη λήψη των σχετικών προστατευτικών μέτρων να διαφυλάσσεται από τον νομοθέτη η ειδική συνταγματική προστασία των πολυτέκνων, οι οποίοι ενόψει της ανωτέρω συνεισφοράς τους τελούν υπό προδήλως διαφορετικές νομικές και πραγματικές συνθήκες έναντι των λοιπών γονέων, που και αυτοί συμβάλλουν, σε μικρότερο όμως βαθμό, στη βελτίωση της δημογραφικής κατάστασης της χώρας. Δύναται, συνεπώς, ο νομοθέτης να χορηγεί κίνητρα για αύξηση των γεννήσεων και να λαμβάνει προστατευτικά μέτρα υπέρ των οικογενειών με τρία (ή και λιγότερα) τέκνα προς αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, όχι όμως να εξισώνει την παρεχόμενη στις οικογένειες αυτές προστασία με την προστασία των πολύτεκνων οικογενειών για τις οποίες ορίζεται ειδικώς στο άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος ότι «έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος». Δύναται, επίσης, ο νομοθέτης να επεκτείνει τις ισχύουσες ευεργετικές διατάξεις και υπέρ των τρίτεκνων οικογενειών, για τους ίδιους λόγους που είχαν θεσπισθεί για τους πολυτέκνους, η επέκταση όμως αυτή δεν πρέπει να περιορίζει τα δικαιώματα των πολυτέκνων, οι οποίοι πρέπει να προηγούνται κατά την εφαρμογή των σχετικών ρυθμίσεων, δεδομένου ότι οι τρίτεκνες οικογένειες δεν έχουν εξομοιωθεί προς τις πολύτεκνες και, επομένως, δεν εμπίπτουν στο

πεδίο προστασίας του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος (πρβλ. ΣτΕ 2036/2006). Εξάλλου, η αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος ως λόγος δημοσίου συμφέροντος δεν αποτελεί, κατά την ίδια γνώμη, αποχρώντα λόγο για τον περιορισμό ή υποβάθμιση της προστασίας των πολύτεκνων κατά τη λήψη από τον νομοθέτη μέτρων υπέρ των τρίτεκνων οικογενειών· και τούτο, διότι οι πολύτεκνες οικογένειες είναι κατ' εξοχήν εκείνες που συμβάλλουν περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη οικογένεια στην εξυπηρέτηση του ίδιου ακριβώς σκοπού, στην αντιμετώπιση δηλαδή του δημογραφικού προβλήματος και του πληθυσμιακού μαρασμού της χώρας. Συνεπώς, κατά τη μειοψηφήσασα γνώμη, οι επίμαχες διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 περιπτ. ε' του π.δ. 53/1989 και 3 παρ. 1 του π.δ. 19/2006, όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο χρόνο, καθώς και του Κεφαλαίου Γ' της προαναφερόμενης προκήρυξης, η εφαρμογή των οποίων, κατά τα ήδη εκτεθέντα, είχε ως αποτέλεσμα να προταχθούν του εφεσιβλήτου 70 μέλη τρίτεκνων οικογενειών και ο ίδιος, τέκνο πολυτέκνου, να καταταγεί πρώτος επιλαχών (στην 131η θέση), παραβιάζουν την προστατευτική για την κατηγορία των πολυτέκνων διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος, καθόσον με αυτές αναιρείται, κατ' ουσίαν, ως προς τις πολύτεκνες οικογένειες, η αδιαστίκτως υπέρ αυτών επιβαλλόμενη από το Σύνταγμα ειδική φροντίδα του Κράτους.

[...]

Δέχεται την έφεση.

ΣτΕ (Ολ.) 407-9/2023	Συνταγματική η διάταξη του Ν. 4589/2019 για την μοριοδότηση του αριθμού των τέκνων των υποψήφιων σε διαγωνισμό κάλυψης θέσεων εκπαιδευτικών Επειδή, οι παραπάνω συνταγματικές διατάξεις έχουν κατευθυντήριο χαρακτήρα και αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει κατά την εκτίμησή του το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας για τους πολυτέκνους (δηλαδή τους έχοντες τέσσερα τέκνα και άνω, βλ. άρθρο πρώτο του ν. 1910/1944 [Α' 229], όπως το άρθρο αυτό αρχικώς τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 του ν. 860/1979 [Α' 2] και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε με το άρθρο 6 παρ. 1 του ν. 3454/2006 [Α' 75]) και τα μέλη των οικογενειών τους. Ειδικότερα, με τη διάταξη της παραγράφου 2 του ως άνω άρθρου 21 του Συντάγματος, η θέσπιση της οποίας απέβλεψε εξ αρχής στην αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της χώρας (βλ. πρακτικά των συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Βουλής επί του Συντάγματος, Συνεδρίαση ΟΘ'/26-4-1975, σελ. 479, 480 και 486, και πρακτικά των συνεδριάσεων των Υποεπιτροπών της επί του Συντάγματος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, σελ. 349), ο συνταγματικός νομοθέτης απευθύνει στον κοινό νομοθέτη έντονη υπόδειξη για τη λήψη κατάλληλων μέτρων φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών με βάση τις κρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες και μέσα στα όρια που διαγράφουν οι λοιπές συνταγματικές διατάξεις και αρχές (Σ.τ.Ε. 1932/2018 επταμ., 719/2018 επταμ., 1087/2017 Ολομ., 2733/2017 επταμ., 902/2016, 986-
------------------------------------	--

8/2014 Ολομ., 2391, 3412/2013 επταμ., 2738/2010). Η λήψη των κατάλληλων αυτών μέτρων φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών και ο ειδικότερος τρόπος εκπλήρωσης της υποχρεώσεως προστασίας τους που απορρέει από το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος ανήκει στην ευχέρεια του νομοθέτη (Σ.τ.Ε. 1087/2017 Ολομ.), υπό την έννοια ότι η προστασία αυτή δεν έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο, αλλά οι ειδικότερες μορφές προστασίας και η έκτασή της καθορίζονται από τον κοινό νομοθέτη και, κατ' εξουσιοδότηση, από την κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση (Σ.τ.Ε. 4091/2012 επταμ., Σ.τ.Ε. 719/2018 επταμ., 902/2016, 3503/2004), οι σχετικές δε εκτιμήσεις, σταθμίσεις και επιλογές του νομοθέτη υπόκεινται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια (Σ.τ.Ε. 1087/2017 Ολομ., 1470/2016 Ολομ., 986-988/2014 Ολομ., 719/2018 επταμ. κ.ά.). Από τη συνταγματική αυτή διάταξη εξυπακούεται, όμως, ταυτόχρονα, όπως έχει παγίως κριθεί, στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολυτέκνους ειδικής κρατικής φροντίδας, άνευ αποχρώντος λόγου, στο πλαίσιο της αυτής σχέσεως (Σ.τ.Ε. 719/2018 επταμ., 2377/2017, 1095/2001, 2822-2823/1992, 2778/1991 κ.ά.).

[...]

Επειδή, με τις προεκτεθείσες διατάξεις του κεφαλαίου Ε' του ν. 4589/2019 εισάγεται πάγιο σύστημα για την εφεξής επιλογή του εκπαιδευτικού προσωπικού (μονίμων, αναπληρωτών και ωρομισθίων) της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσεως, βάσει προκηρύξεως που εκδίδεται ανά διετία και συμμετοχής των υποψηφίων σε διαδικασία κατατάξεως σε αξιολογικούς πίνακες βάσει σειράς προτεραιότητας, ανάλογα με τη βαθμολογία τους σε προκαθορισμένα, μοριοδοτούμενα κριτήρια (ακαδημαϊκά προσόντα, εκπαιδευτική προϋπηρεσία, κοινωνικά κριτήρια, ήτοι αριθμός τέκνων, αναπηρία· βλ. Σ.τ.Ε. 1866/2020 επταμ.). Το σύστημα αυτό επιλογής των υποψηφίων βασίζεται, κατά κύριο λόγο, στα κριτήρια της εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας και των ακαδημαϊκών προσόντων, στα οποία ο νομοθέτης προσέδωσε μείζονα βαρύτητα, προβλέποντας τη βαθμολόγησή τους με τις περισσότερες μονάδες (έως 120 μονάδες για καθένα από τα κριτήρια αυτά). Επίσης, στο πλαίσιο της επιβαλλόμενης από το άρθρο 21 του Συντάγματος κρατικής μέριμνας, προβλέφθηκαν, αφ' ενός για τα άτομα με αναπηρία, αφ' ετέρου για τους έχοντες ανήλικα τέκνα, κοινωνικά κριτήρια, στα οποία, λόγω του ότι συνιστούν απόκλιση από την αρχή της αξιοκρατίας, η οποία αποτελεί τη βασική αρχή που διέπει την στελέχωση της δημόσιας υπηρεσίας, προσδίδεται επικουρικός χαρακτήρας και βαθμολογούνται με λιγότερες, συγκριτικά με τα κύρια κριτήρια, μονάδες (από 20 και άνω για τα άτομα με αναπηρία, αναλόγως του ποσοστού αυτής και 3 μονάδες για κάθε ανήλικο τέκνο). Περαιτέρω, κατά την κρατήσασα γνώμη, με το κριτήριο βαθμολόγησης του «αριθμού τέκνων» (3 μονάδες ανά ανήλικο τέκνο) εκδηλώθηκε η μέριμνα του νομοθέτη για την προστασία της οικογένειας και την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος (άρθρο 21 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος) και, συγχρόνως, η ειδική φροντίδα για τους πολυτέκνους υποψηφίους (άρθρο 21 παρ. 2), οι οποίοι

επωφελούνται από τη ρύθμιση αυτή, καθώς η βαθμολογία αυξάνεται αναλογικά με τον αριθμό των προστατευομένων μελών, χωρίς μάλιστα να προβλέπεται, σε αντίθεση με τα λοιπά κριτήρια, όριο στις μονάδες που δύναται να λάβει υποψήφιος στο κριτήριο αυτό. Εν όψει των ανωτέρω, η ρύθμιση αυτή, υποκείμενη σε οριακό ακυρωτικό έλεγχο, δεν μπορεί να εκληφθεί, πάντως, ως έλλειψη ειδικής φροντίδας που, κατά το Σύνταγμα, επιφυλάσσεται στους πολυτέκνους από τον κοινό νομοθέτη. Ο τελευταίος, σταθμίζοντας τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως ως προς τη μορφή και την έκταση της παρεχόμενης προς τους πολυτέκνους προστασίας, η οποία μπορεί να εκδηλώνεται με τη χορήγηση σ' αυτούς δέσμης παροχών και ευεργετημάτων, τα οποία δεν παρέχονται σε γονείς με λιγότερα τέκνα. Συνεπώς, ανεξαρτήτως των ρυθμίσεων που ίσχυσαν στο παρελθόν για τους διορισμούς πολυτέκνων σε θέσεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (άρθρο 6 παρ. 3 του ν. 3255/2004, Α' 138, και άρθρο 9 παρ. 10 του ν. 3848/2010, Α' 71), ο κοινός νομοθέτης δεν εκωλύετο, μεταβάλλοντας τις αντιλήψεις του για το ζήτημα της στελεχώσεως της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και επιδιώκοντας να ενισχύσει την αξιοκρατική πρόσβαση των απασχολούμενων σ' αυτήν, ώστε να εκπληρώσει με τον, κατά την εκτίμησή του, λυσιτελέστερο τρόπο την εκ του άρθρου 16 παρ. 2 του Συντάγματος αποστολή του προς παροχή παιδείας υψηλού επιπέδου, να εισαγάγει με τις επίμαχες διατάξεις του ν. 4589/2019 πάγιο εφεξής σύστημα επιλογής των εκπαιδευτικών που θα στελεχώνουν την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το οποίο στηρίζεται, κατά κύριο λόγο, σε αξιοκρατικά κριτήρια, λαμβανομένων υπ' όψιν επικουρικών και κοινωνικών κριτηρίων, στα οποία περιλαμβάνεται και ο αριθμός τέκνων των υποψηφίων. Εξ άλλου, από καμία συνταγματική διάταξη ή αρχή δεν επιβάλλεται η υιοθέτηση ή η διατήρηση ρυθμίσεων ευνοϊκότερων για τους πολύτεκνους ούτε η αντιμετώπιση των πολυτέκνων ως ιδιαίτερης κατηγορίας κατά τη στελέχωση της δημόσιας υπηρεσίας -όπως εν προκειμένω όπου δεν πρόκειται απλώς για την χορήγηση παροχών προς ενίσχυση των πολύτεκνων οικογενειών- ιδίως δε στον ευαίσθητο και απαιτητικό τομέα της δημόσιας εκπαίδευσης. Υπό τα δεδομένα αυτά, ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο προβάλλεται ότι η διάταξη του άρθρου 57 του ν. 4589/2019 είναι αντίθετη με το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος. Κατά την γνώμη, όμως, του Αντιπροέδρου Γ. Τσιμέκα και των Συμβούλων Α. Καλογεροπούλου, Φ. Γιαννακού, Αικ. Ρωξάνα και Κ. Μαρίνου η επίμαχη διάταξη του άρθρου 57 του ν. 4589/2019, παραβιάζει, κατά τα βασίμως προβαλλόμενα από τους αιτούντες πολυτέκνους, την προστατευτική γι' αυτούς διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος. Τούτο δε, κατ' αρχάς, διότι ναι μεν ο κοινός νομοθέτης δεν κωλύεται, προδήλως, εκτιμώντας ελευθέρως τις εκάστοτε εκπαιδευτικές ανάγκες, να θεσπίζει νέο πάγιο σύστημα για την εφεξής επιλογή του εκπαιδευτικού προσωπικού της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κατά τροποποίηση των προηγουμένως ισχυουσών διατάξεων, όπως και έπραξε με τον ν. 4589/2019, διαθέτει δε, στο πλαίσιο των νέων ρυθμίσεων που υιοθετεί, ευρεία διακριτική ευχέρεια κατά τον

καθορισμό τόσο των αξιοκρατικών όσο και των κοινωνικών κριτηρίων που λαμβάνονται υπ' όψιν κατά την εν λόγω επιλογή· δεν μπορεί όμως, κατά την άσκηση της ευχέρειάς του αυτής, να παραβιάζει τον στοιχειώδη απαγορευτικό, δεσμευτικό γι' αυτόν, συνταγματικό κανόνα που απορρέει, κατά τα εκτεθέντα, από τη διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολυτέκνους ειδικής κρατικής φροντίδας, άνευ αποχρώντος λόγου, στο πλαίσιο της αυτής σχέσεως· υπό την έννοια δε αυτή, δεν είναι εν προκειμένω δυνατή η θέσπιση από τον νομοθέτη ρύθμισης η οποία καταλήγει σε υποβάθμιση ή περιορισμό της παρεχόμενης στους πολύτεκνους προστασίας υπό το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς επιλογής του ανωτέρω εκπαιδευτικού προσωπικού, εφ' όσον δεν συντρέχει αποχρών λόγος, συνιστάμενος στην εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος, ο οποίος να την δικαιολογεί (βλ. Σ.τ.Ε. 2424/2018, 1936/2017, 1141/1999 επταμ. - ή στη στάθμιση των εκάστοτε ισχυουσών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, όταν πρόκειται περί χρηματικής παροχής, βλ. Σ.τ.Ε. 2376/2019, 719/2018). Στην προκειμένη περίπτωση, με τις προεκτεθείσες διατάξεις του ν. 4589/2019 δεν λαμβάνεται κάποια ειδική φροντίδα υπέρ των υποψηφίων που έχουν την ιδιότητα του πολυτέκνου, η δε επίμαχη διάταξη του άρθρου 57 του νόμου αυτού, κατά το μέρος που μοριοδοτεί τον αριθμό τέκνων (3 μονάδες για κάθε ανήλικο τέκνο) αφορά όλους, εν γένει, τους γονείς υποψηφίους, ανεξαρτήτως αριθμού τέκνων, καθ' όσον σε όλους παρέχεται εξ ίσου η αυτή μοριοδότηση ανάλογα με τον αριθμό των τέκνων τους. Έχοντας το περιεχόμενο αυτό, η ανωτέρω ρύθμιση συνιστά υποβάθμιση της ειδικής φροντίδας υπέρ των πολυτέκνων, στα πλαίσια της αυτής σχέσεως, ήτοι κατά την πρόσβαση στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε σχέση με την προϊσχύουσα διάταξη του άρθρου 9 παρ. 10 του ν. 3848/2010, δεδομένου ότι η τελευταία αυτή διάταξη (η οποία καταργήθηκε με το άρθρο 67 περ. γ' του ίδιου ν. 4589/2019 που εισήγαγε την επίμαχη ρύθμιση) προέβλεπε τον διορισμό κατηγοριών εκπαιδευτικών, μεταξύ των οποίων και των πολυτέκνων (περ. α'), σε αριθμό θέσεων καθοριζόμενο με βάση το εύλογο κριτήριο των εκπαιδευτικών αναγκών, συνεκτιμωμένων και των εν γένει δημοσιονομικών δυνατοτήτων και με σειρά που εξαρτάται από γενικά και αντικειμενικά κριτήρια (πρβ. Σ.τ.Ε. 1454/2019, 1934/2018). Η υποβάθμιση δε αυτή επέρχεται, χωρίς να προκύπτουν προς τούτο αποχρώντες λόγοι αναγόμενοι στην εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος που να την δικαιολογούν, οι οποίοι είτε να συνάγονται από τις ίδιες τις διατάξεις του ν. 4589/2019 είτε να διαλαμβάνονται στις προπαρασκευαστικές εργασίες ψήφισης του νόμου αυτού (ήτοι στην αιτιολογική έκθεση ή στις συζητήσεις στη Βουλή), από τις οποίες, αντιθέτως, εξάγεται το συμπέρασμα ότι σκοπός του νομοθέτη, κατά τη θέσπιση του συστήματος αυτού προσλήψεων εκπαιδευτικών, δεν ήταν να λάβει κάποια ιδιαίτερη μέριμνα υπέρ των πολυτέκνων (βλ. ΙΖ' Περίοδος, Σύνοδος Δ', Συνεδρίαση ΝΖ', 17-1-2019, βλ. ιδίως σελ. 2845-2846, 2858). Περαιτέρω, και ανεξαρτήτως της επερχόμενης κατά τα ανωτέρω άνευ αποχρώντος λόγου υποβάθμισης, η κατ' εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 57

	του ν. 4589/2019 μοριοδότηση των πολύτεκνων υποψηφίων με τρεις (3) μονάδες για κάθε τέκνο τους, όπως και όλων των λοιπών -μη πολυτέκνων- γονέων υποψηφίων (σε σύνολο 280 μορίων) δεν μπορεί, κατά τη μειοψηφήσασα αυτή γνώμη, να εκληφθεί ως εκπλήρωση της ειδικής κρατικής φροντίδας υπέρ των πολυτέκνων. Και τούτο διότι η διάταξη αυτή, εφαρμοζόμενη σε όλους γενικά τους γονείς υποψηφίους, ανεξαρτήτως αριθμού τέκνων, εξισώνει αδικαιολόγητα τους πολυτέκνους με τους λοιπούς γονείς υποψηφίους, παρά το γεγονός ότι οι πολύτεκνοι τελούν υπό προδήλως διαφορετικές νομικές και πραγματικές συνθήκες έναντι των λοιπών γονέων, λόγω της ιδιαίτερης συνεισφοράς τους στην αντιμετώπιση του οξυμένου -λόγω και της οικονομικής κρίσης- δημογραφικού προβλήματος της χώρας (και των ευρύτερων εθνικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που επάγεται η συρρίκνωση του πληθυσμού), χάριν της οποίας, κατά τη βούληση του συνταγματικού νομοθέτη του άρθρου 21 παρ. 2, οι πολύτεκνοι «έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το κράτος». Εξ άλλου, ούτε η μη θέσπιση ανωτάτου ορίου στη μοριοδότηση αυτή πραγματώνει εν προκειμένω την υποχρέωση του νομοθέτη να λάβει ειδική φροντίδα υπέρ των πολυτέκνων, διότι, πέραν του ότι η θέσπιση ενός τέτοιου ορίου δεν θα προσιδίαζε εν προκειμένω στη φύση της μοριοδότησης όπως αυτή καταστρώνεται από τον νομοθέτη -εφ' όσον συναρτάται με τον αριθμό των τέκνων των υποψηφίων- η μη θέσπιση ανωτάτου ορίου δεν ωφελεί το σύνολο των πολυτέκνων, ήτοι όσους έχουν τουλάχιστον τέσσερα τέκνα και άνω αλλά, ενδεχομένως και συγκριτικά με τη βαθμολόγησή τους και στα υπόλοιπα κριτήρια, μια μικρή μερίδα αυτών (των λεγόμενων "υπερπολυτέκνων"). Συνεπώς, κατά τη γνώμη αυτή, η διάταξη του άρθρου 57 του ν. 4589/2019, κατά το μέρος που αφορά τους πολυτέκνους υποψηφίους παραβιάζει διττώς το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος. Κατά πρώτον διότι, όπως εκτέθηκε, καταλήγει σε υποβάθμιση της ειδικής κρατικής φροντίδας η οποία υφίστατο υπέρ των πολυτέκνων υποψηφίων υπό το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς (με την κατάργηση του άρθρου 9 παρ. 10 του ν. 3848/2010), στην οποία δύναται βεβαίως να προβεί ο νομοθέτης, όχι όμως, κατά τα εκτεθέντα, χωρίς τη συνδρομή αποχρώντος προς τούτο λόγου, επίκληση του οποίου δεν γίνεται στην προκειμένη περίπτωση. Περαιτέρω δε, και ανεξαρτήτως αυτού, διότι η επίμαχη διάταξη, αφ' εαυτής, δεν παρέχει στους πολυτέκνους την κατ' άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος ειδική φροντίδα, διότι δεν τους μεταχειρίζεται ως διακριτή ομάδα για την οποία προβλέπει παροχή ειδικής κρατικής φροντίδας, αλλά τους εξομοιώνει με τους λοιπούς γονείς υποψηφίους λόγω της κοινής ανά τέκνο μοριοδότησης για όλους τους γονείς αδιακρίτως· με τον τρόπο αυτόν όμως δεν παρέχει ειδική φροντίδα στους πολυτέκνους, αφού το ίδιο ευεργέτημα (3 μόρια ανά τέκνο) παρέχεται και σε γονείς με λιγότερα τέκνα. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Α') 1857/2024	4. Επειδή, όπως γίνεται δεκτό (βλ. ΣτΕ 719/2018 επταμ. αλλά και ΣτΕ 2124/2022 επταμ., ΣτΕ 2376/2019), οι ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις έχουν, κατά βάση, κατευθυντήριο χαρακτήρα και αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να

προσδιορίσει κατά την εκτίμησή του το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας για τους πολυτέκνους [δηλαδή τους έχοντες, κατ' αρχήν, τουλάχιστον τέσσερα τέκνα: βλ. άρθρο πρώτο του ν. 1910/1944 (Α' 229), όπως το άρθρο αυτό αρχικώς τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 του ν. 860/1979 (Α' 2) και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε με το άρθρο 6 παρ. 1 του ν. 3454/2006 (Α' 75) - σχετικώς βλ. ήδη και ΣτΕ 464/2023 Ολομ.] και τα μέλη των οικογενειών τους. Ειδικότερα, με τη διάταξη της παραγράφου 2 του ως άνω άρθρου 21 του Συντάγματος, της οποίας η θέσπιση αποσκοπεί στην αντιμετώπιση του -οξυμένου (βλ. ΣτΕ 2511/2016 Ολομ., 314, 1213/2007 Ολομ., 1095/2001 κ.ά.)- δημογραφικού προβλήματος της χώρας (βλ. πρακτικά των συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Βουλής επί του Συντάγματος, Συνεδρίαση ΟΘ'/26.4.1975, σελ. 479, 480 και 486, και πρακτικά των συνεδριάσεων των Υποεπιτροπών της επί του Συντάγματος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, σελ. 349), το Σύνταγμα απευθύνει στον κοινό νομοθέτη έντονη υπόδειξη για τη λήψη κατάλληλων μέτρων φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών επί τη βάση των κρατουσών συνθηκών και εντός των ορίων που διαγράφουν οι άλλες συνταγματικές διατάξεις και αρχές (βλ. ήδη ΣτΕ 464/2023 Ολομ. και ΣτΕ 1087/2017 Ολομ., 2733/2017, 1470/2016 Ολομ., 902/2016, 986-8/2014 Ολομ., 4270/2014, 2391, 3991/2013 επταμ., 3998/2012, 2738/2010, 1095/2001, 1141/1999 επταμ., 2100-1/1998 επταμ., 3675/1996, 2822/1992, 2773, 2778, 2781/1991, βλ. σχετικώς, ως προς το άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος, ΣτΕ 3412-3/2013 επταμ., 4091/2012 επταμ., 4237/2005 επταμ., 12/1999 επταμ.). Η λήψη των κατάλληλων αυτών μέτρων φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών και ο ειδικότερος τρόπος εκπλήρωσης της υποχρέωσης προστασίας τους που απορρέει από το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος ανήκει στην ευχέρεια του νομοθέτη, υπό την έννοια ότι η προστασία αυτή δεν έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο, αλλά οι ειδικότερες μορφές και η έκτασή της καθορίζονται από τον κοινό νομοθέτη και, κατ' εξουσιοδότηση, από την κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση (ΣτΕ 1087/2017 Ολομ., 719/2018 επταμ., 4091/2012 επταμ.), οι σχετικές δε εκτιμήσεις, σταθμίσεις και επιλογές του νομοθέτη υπόκεινται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια (ΣτΕ 464/2023 Ολομ., 719/2018 επταμ., 1087/2017 Ολομ., 1470/2016 Ολομ., 986-988/2014 Ολομ. κ.ά.). Εξάλλου, ενόψει του ότι η έννοια του «πολυτέκνου» δεν δίδεται στο Σύνταγμα, αλλά καθορίζεται από τον κοινό νομοθέτη και δηλώνει όσους έχουν τέσσερα τέκνα και άνω [βλ. άρθρο πρώτο του ν. 1910/1944 (Α' 229), όπως το άρθρο αυτό τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 του ν. 860/1979 (Α' 2) και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε με το άρθρο 6 παρ. 1 του ν. 3454/2006 (Α' 75)], ο νομοθέτης, στο πλαίσιο της παραπάνω ευχέρειάς του και σταθμίζοντας τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, έχει τη δυνατότητα, με νεότερη διάταξη, ίσης τυπικής ισχύος με την ως άνω, να θεσπίζει, γενικώς ή για ορισμένες μόνο έννομες σχέσεις, την ίδια μεταχείριση των τριτέκνων με εκείνους που έχουν περισσότερα τέκνα, εφόσον υπάρχει αποχρών λόγος, ο οποίος τελεί σε συνάφεια με τον σκοπό της συνταγματικής διατάξεως. Τέτοιον αποχρώντα λόγο συνιστά η αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, στην επίλυση του οποίου συμβάλλουν ιδιαιτέρως οι τρίτεκνες οικογένειες, οι οποίες, κατά

τα δεδομένα της κοινής πείρας, είναι περισσότερες από τις πολύτεκνες. Κατά συνέπεια, και ενόψει της προπαρατεθείσης διατάξεως της παρ. 5 του άρθρου 21 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία αποτελεί υποχρέωση του Κράτους η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, το οποίο, αποτελεί, άλλωστε, κατά τα προεκτεθέντα, και τον σκοπό για τον οποίο θεσπίσθηκε η διάταξη της παρ. 2 του ίδιου άρθρου, δικαιολογείται για λόγους δημοσίου συμφέροντος η εισαγωγή από τον νομοθέτη ευνοϊκών ρυθμίσεων υπέρ όχι μόνον των μελών των πολύτεκνων οικογενειών αλλά και υπέρ των τριτέκνων και των τέκνων τους, εφόσον τούτο δεν οδηγεί, πάντως, στον περιορισμό ή την υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολυτέκνους ειδικής φροντίδας, χωρίς αποχρώντα λόγο (ΣτΕ 464/2023 Ολομ., 2733/2017, 902/2016, πρβ. ΠΕ 263/2007). Ωστόσο, από την εν λόγω διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 21 -ή και της παρ. 1 του ίδιου άρθρου- του Συντάγματος δεν απορρέει υποχρέωση του νομοθέτη να διατηρεί αναλλοίωτα συστήματα κρατικών παροχών, ειδικότερα υπό μορφή κοινωνικών-προνοιακών χρηματικών παροχών, ως κινήτρων για την ενθάρρυνση της τεκνοποιίας ή της αφιερώσεως των γονέων αποκλειστικώς ή κατά κύριο λόγο στην ανατροφή των τέκνων τους (βλ. σχετικώς ΣτΕ 3412-3/2013 επταμ.). Συνεπώς, ο νομοθέτης δεν κωλύεται από την ανωτέρω διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος να επιφέρει τροποποιήσεις σε υφιστάμενο κρατικό σύστημα κοινωνικών-προνοιακών χρηματικών παροχών με τη λήψη νέων μέτρων προς υλοποίηση της επιβαλλόμενης από τη συνταγματική αυτή διάταξη ειδικής κρατικής φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών, καθορίζοντας εκ νέου την έκταση και τους ειδικότερους όρους της προστασίας των οικογενειών αυτών (πρβ. ΣτΕ 3412-3/2013 επταμ.). Και τούτο, διότι ο ειδικότερος τρόπος εκπληρώσεως της υποχρεώσεως που απορρέει από το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος ανήκει στην ευχέρεια του νομοθέτη (βλ. ΣτΕ 1087/2017 Ολομ.), χωρίς να επιβάλλεται η λήψη συγκεκριμένων μέτρων (βλ. ΣτΕ 902/2016, 2391, 3991/2013 επταμ., 3503/2004). Καταλείπεται, αντιθέτως, στον κοινό νομοθέτη η ευχέρεια να σταθμίζει τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες και επί τη βάσει αυτών να θεσπίζει, να επεκτείνει ή να περιορίζει τα κατά την κρίση του ληπτέα μέτρα ειδικής φροντίδας των πολυτέκνων και των μελών των πολύτεκνων οικογενειών (βλ. ΣτΕ 2733/2017, 902/2016, 986-8/2014 Ολομ., 2391/2013 επταμ., 3503/2004). Οι σχετικές δε εκτιμήσεις, σταθμίσεις και επιλογές του νομοθέτη υπόκεινται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια (βλ. ήδη ΣτΕ 464/2023 Ολομ. και ΣτΕ 1087/2017 Ολομ., 1470/2016 Ολομ., 986-8/2014 Ολομ., 4270/2014, 2738/2010, 1141/1999 επταμ.).

[...]

16. Επειδή, με την αυτή ως άνω 719/2018 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκαν τα ακόλουθα: Η ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας της παρ. 4 του άρθρου 63 του ν. 1892/1990 (όπως η παράγραφος αυτή είχε τροποποιηθεί και ίσχυε μέχρι την κατά τα ανωτέρω κατάργησή της από 1.11.2012 βάσει της περ. 12 της υποπαρ. ΙΑ.2 της παρ. ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012) αποτελούσε κρατική παροχή κοινωνικού-προνοιακού χαρακτήρα, μη συναρτώμενη

προς την ύπαρξη ασφαλιστικής σχέσεως ή προς προϋποθέσεις που προσιδιάζουν σε ασφαλιστική παροχή (βλ. σχετικώς ΣτΕ 468/2005 επταμ., 4279/2005, 90/2006), αφού δεν συνδεόταν με την καταβολή εισφορών, καταβαλλόταν δε ασυνδέτως προς την καταβολή οποιασδήποτε άλλης κοινωνικής παροχής ή αμοιβής, μισθού, συντάξεως (κοινωνικοασφαλιστικής παροχής), αποζημιώσεως (βλ. σχετικώς ΣτΕ 1095/2001). Η εν λόγω παροχή χορηγούνταν εφ' όρου ζωής, ως επιβράβευση της πολύτεκνης μητέρας, μετά την ενηλικίωση των τέκνων της και την ολοκλήρωση των σπουδών τους (δηλαδή μετά τη συμπλήρωση του 23ου ή 25ου έτους της ηλικίας τους) και μετά τη διακοπή καταβολής του πολυτεχνικού επιδόματος της παρ. 3 του άρθρου 63 του ίδιου ν. 1892/1990 (όπως η παράγραφος αυτή είχε τροποποιηθεί και ίσχυε πριν από την κατάργησή της από 1.1.2013 βάσει των περ. 14 και 16 της ίδιας υποπαρ. ΙΑ.2 της παρ. ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012), το οποίο χορηγούνταν για την αντιμετώπιση των αυξημένων οικογενειακών δαπανών που συνεπάγεται η αύξηση του αριθμού των τέκνων και προς στήριξη των τέκνων για όσο διάστημα ήσαν εκτός παραγωγικής διαδικασίας. Εξάλλου, η εν λόγω παροχή ανερχόταν κατά τον χρόνο καταργήσεώς της σε 102 ευρώ μηνιαίως, το δε έτος 1997 σε 23.000 δραχμές ή 67,49 ευρώ μηνιαίως και αναπροσαρμοζόταν έκτοτε κατ' έτος με βάση τον δείκτη τιμών καταναλωτή του προηγούμενου έτους (άρθρο 39 παρ. 7 του ν. 2459/1997). Μεταγενεστέρως δε με τον ν. 3918/2011, για λόγους που άπτονταν της έκτακτης δημοσιονομικής συγκυρίας, ήρθη η αυτόματη τιμαριθμική αναπροσαρμογή της ισόβιας συντάξεως (όπως άλλωστε και των λοιπών παροχών υπέρ των τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών, βάσει των άρθρων 42 παρ. 7 και 43 παρ. 6 του ν. 3918/2011), το ποσό της οποίας παρέμενε σταθερό στα επίπεδα του 2010 και στρογγυλοποιήθηκε στην ακέραιη μονάδα προς τα κάτω (βλ. το σχετικό απόσπασμα της αιτιολογικής εκθέσεως του ν. 3918/2011). Ενόψει του κατά τα ανωτέρω ύψους της, η ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας δεν χορηγούνταν με σκοπό τον βιοπορισμό της τελευταίας, όπως συμβαίνει στις συντάξεις που αποτελούν κοινωνικοασφαλιστικές παροχές και η χορήγησή τους συνδέεται με την καταβολή ασφαλιστικών εισφορών, τη συμπλήρωση ελαχίστου χρόνου ασφαλίσεως κ.λπ., αλλά είχε τιμητικό χαρακτήρα. Εξάλλου, με τις προαναφερθείσες διατάξεις του ν. 4093/2012 επιδιώχθηκε, όπως προκύπτει από την οικεία αιτιολογική έκθεση, αναμόρφωση και εκλογίκευση των μέχρι τότε οικογενειακών επιδομάτων, ενόψει και της οξείας δημοσιονομικής κρίσεως, με τη χορήγηση νέου επιδόματος (ενιαίου επιδόματος στηρίζεως τέκνων) από το πρώτο παιδί, παρέχεται δε έτσι, κατ' αποτέλεσμα, μεγαλύτερη στήριξη στις οικογένειες με περισσότερα από ένα παιδιά και, συνεπώς, και στις πολύτεκνες οικογένειες. Παραλλήλως, με τις ανωτέρω διατάξεις του ν. 4141/2013, όπως προκύπτει από την αιτιολογική έκθεση του νόμου αυτού, ελήφθη ειδική πρόνοια υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών με τη χορήγηση επιπλέον επιδόματος (ειδικού επιδόματος τριτέκνων και πολυτέκνων) και την παρεχόμενη, με τον τρόπο αυτόν, μείζονα κοινωνική προστασία στις πολύτεκνες οικογένειες. Με το σύστημα αυτό ρυθμίσεως της κρατικής φροντίδας υπέρ των πολυτέκνων, καθώς και των οικονομικώς αδύναμων οικογενειών (με ένα τουλάχιστον εξαρτώμενο

τέκνο), ενόψει και της δυσμενέστατης οικονομικής συγκυρίας κατά τον χρόνο θεσπίσεως των ως άνω μέτρων (δηλαδή το 2013), εκπληρώνεται η υποχρέωση του κοινού νομοθέτη που απορρέει από το άρθρο 21 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος για την προστασία της πολύτεκνης οικογένειας και της οικογένειας εν γένει (πρβ. ΣτΕ 1087/2017 Ολομ.), εξυπηρετείται δε ο σκοπός για τον οποίο θεσπίσθηκε, κατά τα προεκτεθέντα (βλ. σκέψη 4), η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος, δηλαδή η αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, η εξυπηρέτηση του οποίου συνιστά και λόγο γενικότερου δημοσίου συμφέροντος (βλ. σχετικώς ΣτΕ 1095/2001, 3675/1996 κ.ά.). Εξάλλου, για τη διατήρηση ενός επιπέδου αξιοπρεπούς διαβιώσεως, μετά τη διακοπή καταβολής του πολυτεκνικού επιδόματος, για όσες πολύτεκνες μητέρες δεν εργάζονται ούτε συνταξιοδοτούνται από το Δημόσιο ή φορέα κοινωνικής ασφάλισης ούτε έχουν άλλους πόρους ή περιουσιακά στοιχεία (κινητά ή ακίνητα) και το οικογενειακό εισόδημα είναι πολύ χαμηλό, είναι δυνατή, εφόσον πληρούνται τα σχετικώς κριτήρια, η ένταξη στο προνοιακό πρόγραμμα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος - εγγυημένου κοινωνικού εισοδήματος [βλ. άρθρο πρώτο, παρ. ΙΑ, υποπαρ. ΙΑ.3 του ν. 4093/2012 (όπως η περ. 2 της υποπαραγράφου αυτής συμπληρώθηκε με το άρθρο 34 παρ. 2 του ν. 4111/2013, με έναρξη ισχύος από 19.11.2012, κατά το άρθρο 49 παρ. 3 του νόμου αυτού) και την κατ' εξουσιοδότηση της περ. 3 της ίδιας υποπαραγράφου εκδοθείσα 39892/ΓΔ1.2/7.11.2014 απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Εσωτερικών, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας (Β' 3018/7.11.2014)] ή στο μετέπειτα, επίσης αμιγώς προνοιακού χαρακτήρα, πρόγραμμα κοινωνικού εισοδήματος αλληλεγγύης (Κ.Ε.Α.) [βλ. άρθρο 235 του -εφαρμοστικού του ν. 4336/2015, Α' 94/14.8.2015- ν. 4389/2016 (Α' 94/27.5.2016), το οποίο τροποποιήθηκε με το άρθρο 22 του ν. 4445/2016 (Α' 236/19.12.2016), και τις κατ' εξουσιοδότηση της παρ. 5 (ήδη παρ. 6) του ίδιου άρθρου 235 εκδοθείσες αποφάσεις των Υπουργών Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Οικονομικών Δ23/οικ.30299/2377/1.7.2016 (Β' 2089/ 7.7.2016) και Γ.Δ.5οικ.2961-10/24.1.2017 (Β' 128/24.1.2017)]. Περαιτέρω, είναι δυνατή, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου, η λήψη από τον Ο.Γ.Α. της (προνοιακού χαρακτήρα) μηνιαίας συντάξεως ανασφάλιστων υπερηλίκων του ν. 1296/1982 (Α' 128), όπως είχε τροποποιηθεί (τελευταία τροποποίηση με το άρθρο πρώτο, παρ. ΙΑ, υποπαρ. ΙΑ.6, περ. 5 του ν. 4093/2012), παροχή η οποία έχει ήδη αντικατασταθεί από το χορηγούμενο από τον Ο.Γ.Α. επίδομα κοινωνικής αλληλεγγύης ανασφάλιστων υπερηλίκων, βάσει του άρθρου 93 του ν. 4387/2016 (Α' 85/12.5.2016). Υπό τα ως άνω δεδομένα, έκρινε το Συμβούλιο της Επικρατείας, η κατάργηση της ισόβιας συντάξεως πολύτεκνης μητέρας με τις προπαρατεθείσες διατάξεις του ν. 4093/2012 δεν αντίκειται στη διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος. Όπως εκτίθεται δε στην εν λόγω απόφαση του παρόντος Δικαστηρίου, μετά την επίλυση του ζητήματος που τέθηκε σ' αυτό με το ως άνω προδικαστικό ερώτημα, η υπόθεση παραπέμφθηκε προς περαιτέρω εκδίκαση στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Λαρίσης.

[...]

18. Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση, από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και τα λοιπά διαδικαστικά έγγραφα που εκτιμώνται κατ' αναίρεση προκύπτουν τα εξής: Σε όλες τις αναιρεσίβλητες, ως χήρες που είχαν τη γονική μέριμνα και επιμέλεια τριών τέκνων ή ως πολύτεκνες μητέρες κατά τις διακρίσεις της αναιρεσιβαλλομένης, καταβαλλόταν από τον Ο.Γ.Α., έως την 31.10.2012, η ισόβια σύνταξη της παρ. 4 του άρθρου 63 του ν. 1892/1990, όπως η εν λόγω διάταξη είχε αντικατασταθεί και ίσχυε σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, ποσού 102 ευρώ μηνιαίως. Η καταβολή της παροχής αυτή διεκόπη, από 1.11.2012, λόγω καταργήσεως της σχετικής διατάξεως του άρθρου 63 παρ. 4 του ν. 1892/1990, από την ημερομηνία αυτή, με τη διάταξη του άρθρου πρώτου. παρ. ΙΑ, υποπαρ. ΙΑ.2, περ. 12 του ν. 4093/2012. Με αγωγή τους ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Κοζάνης, μεταξύ άλλων, οι αναιρεσίβλητες ζήτησαν την καταβολή σε εκάστη εξ αυτών του ποσού των 2.958 ευρώ, νομιμοτόκως από τότε που κάθε επιμέρους κονδύλιο κατέστη απαιτητό, άλλως από την κατάθεση, άλλως από την επίδοση της αγωγής και μέχρι την εξόφληση, το οποίο αντιστοιχούσε στην προβλεπόμενη από το άρθρο 63 παρ. 4 του ν.1892/1990 ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας, για το χρονικό διάστημα από 1.11.2012 έως 31.3.2015. Προέβαλαν δε ότι η πλήρης κατάργηση της χορηγήσεως της επίδικης παροχής, δυνάμει της ως άνω διατάξεως του ν. 4093/2012, αντίκειται στο άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος και στις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας καθώς και στο άρθρο 8 της Ε.Σ.Δ.Α.. Ειδικότερα, εν σχέσει προς την προβαλλόμενη παραβίαση της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, ισχυρίσθηκαν ότι επλήγη η συγκεκριμένη κατηγορία δικαιούχων, χωρίς το επιλεγέν από τη νομοθετική εξουσία μέτρο, ήτοι αυτό της πλήρους καταργήσεως, που εξ ορισμού δεν συνιστά ελάχιστο δυνατό περιορισμό των δικαιωμάτων τους, να συνιστά πρόσφορο και αναγκαίο τέτοιο για την επίτευξη των σκοπών του νομοθέτη, όπως αυτοί εκτίθενται στην οικεία αιτιολογική έκθεση, ενώ η αναμενόμενη δημοσιονομική ωφέλεια υπολείπεται της βλάβης που υφίστανται από την πλήρη αυτή κατάργηση. Το δικάσαν διοικητικό πρωτοδικείο, με την 509/2017 προδικαστική απόφαση, μολονότι διαπίστωσε ότι οι αναιρεσίβλητες ισχυρίζονταν ότι η επίμαχη διάταξη του ν. 4093/2012 αντίκειται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος, ήτοι ότι με την αγωγή ετίθετο το ίδιο ζήτημα, που εκκρεμούσε ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας κατόπιν υποβολής προδικαστικού ερωτήματος άλλου διοικητικού δικαστηρίου, δεν ανέστειλε την πρόοδο της δίκης μέχρι τη δημοσίευση της οριστικής αποφάσεως του Συμβουλίου της Επικρατείας, όπως υποχρεούνταν, κατ' άρθρο 1 παρ. 1-2 του ν. 3900/2010 (βλ. σχετικώς ΣτΕ 2614/2021 επταμ.) και όπως ζήτησε ο αναιρεσείων Οργανισμός με το εμπροθέσμως κατατεθέν (στις 16.1.2017) μετά τη συζήτηση υπόμνημά του, αλλά ανέστειλε την πρόοδο της δίκης κατ' επίκληση της διατάξεως του άρθρου 274 παρ. 3 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ν. 2717/1999, Α' 97), προκειμένου να καταβληθεί το τέλος δικαστικού ενσήμου από ορισμένες εκ των τότε εναγουσών, ενώ απέρριψε την αγωγή ως προς τις υπόλοιπες. Κατά τη νέα συζήτηση της υποθέσεως ενώπιον του Μονομελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Κοζάνης, η

οποία έλαβε χώρα στις 8.12.2017, ήτοι πριν από τη δημοσίευση (στις 26.3.2018) της 719/2018 αποφάσεως του παρόντος Δικαστηρίου, το δικάσαν δικαστήριο, αφού έκρινε ότι το αναλογούν τέλος δικαστικού ενσήμου προσκομίσθηκε από όσες εκ των αναιρεσιβλήτων δεν είχε προσκομισθεί εξ αρχής (της αγωγής απορριφθείσης ως προς τις υπόλοιπες), επελήφθη του ισχυρισμού περί παραβιάσεως της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, κρίναν ως ακολούθως: «[Η] κατάργηση της επίδικης παροχής, δυνάμει της περ. 12 της υποπαρ. ΙΑ.2 της παρ. ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, αποσκοπούσε να υπερκαλύψει τυχόν απώλεια εσόδων του Δημοσίου από τη μη εφαρμογή του, τεθέντος με την παρ. 22 του άρθρου 27 του ν. 4052/2012, εισοδηματικού κριτηρίου (εξαιτίας της ασάφειας της εν λόγω διάταξης), λόγω της καταβολής παροχών σε άλλη από την ειδικότερη κατηγορία στην οποία ανήκουν οι ενάγουσες, ήτοι σε αυτήν των δικαιούχων επιδομάτων πολύτεκνης και τρίτεκνης οικογένειας. Υπό τα δεδομένα αυτά, όμως, η εν λόγω κατάργηση ερειδόταν σε αποκλειστικώς και μόνο αριθμητικά κριτήρια (εντασσόμενη στο πλαίσιο του καθορισμού επιπρόσθετων μέτρων ύψους 1% του Α.Ε.Π. που επρόκειτο να ληφθούν την περίοδο 2013-2015), και τούτο ελλιπώς, δεδομένου ότι δεν αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση, ούτε κατά προσέγγιση έστω, το ποσό εσόδων που θα απ[ο]λέσει το Δημόσιο, προς αντιστάθμιση των οποίων καταργήθηκε η επίδικη παροχή -μάλιστα κατά τη σαφή διατύπωση της αιτιολογικής έκθεσης, όπου γίνεται λόγος για «τυχόν απώλεια εσόδων», δεν ήταν βέβαιο ότι θα προέκυπτε τέτοια απώλεια-, ούτε αναφέρεται ο αριθμός των δικαιούχων επιδόματος πολύτεκνης μητέρας και το συνολικό ποσό που θα εξοικονομηθεί από το Δημόσιο. Εξάλλου, το επίδικο δυσμενές μέτρο επιβλήθηκε χωρίς να εισάγεται ταυτοχρόνως οποιαδήποτε ευνοϊκή ρύθμιση προς τη συγκεκριμένη ειδικότερη κατηγορία δικαιούχων, που να αντισταθμίζει την αποστέρηση της λήψης της επίδικης παροχής -έστω και με τη θέσπιση, ενόψει της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, όρων και περιορισμών σε σχέση με τη χορήγησή της (πρβλ. ΣτΕ 626/2015 σκ. 8)- με την πρόβλεψη άλλων ωφελημάτων, ανεξαρτήτως του εάν αυτά θα είχαν ή όχι άμεσο χρηματικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι η εν λόγω παροχή, ενόψει του χαμηλού ύψους της, ούτως ή άλλως δεν συνιστά κύριο μέσο εξασφάλισης της διαβίωσης των δικαιούχων. Με τα ανωτέρω δεδομένα», όπως έκρινε το δικάσαν διοικητικό πρωτοδικείο, «η κατάργηση της χορήγησης της προβλεπόμενης από το άρθρο 63 παρ. 4 του ν. 1892/1990 ισόβιας σύνταξης πολύτεκνης μητέρας, υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου από το νομοθέτη σκοπού μέτρο, και ως εκ τούτου αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας».

19. Επειδή, το ποσό της διαφοράς (που γεννήθηκε μετά από άσκηση αγωγής και όχι προσφυγής ουσίας), το οποίο άγεται με την κρινόμενη αίτηση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ανερχόμενο στο άθροισμα των μηνιαίων ποσών, ύψους 102 ευρώ, της πολύτεκνης ισόβιας συντάξεως, χρονικής περιόδου από 1.11.2012 έως 31.3.2015, που χορηγούνταν στις αναιρεσιβλήτες και καταργήθηκε με το άρθρο πρώτο παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ.2 περ. 12 του ν. 4093/2012, υπολείπεται, για καθεμία εξ αυτών, των 40.000 ευρώ. Με την αίτηση δε αυτή, η οποία, ως εκ του χρόνου άσκησης

της (στη Γραμματεία το εκδόντος την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση Διοικητικού Πρωτοδικείου Κοζάνης), προβάλλεται ως μοναδικός λόγος αναίρεσης ότι η κρίση της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, περί αντιθέσεως προς το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος της καταργήσεως της πολυτεχνικής ισόβιας συντάξεως από 1.11.2012 δυνάμει της ως άνω διατάξεως του ν. 4093/2012, είναι εσφαλμένη. Και τούτο διότι, εν αντιθέσει προς τα υπό του δικάσαντος δικαστηρίου γενόμενα δεκτά, η κατάργηση της επίδικης παροχής «πρώτιστα εντάσσεται στο πλαίσιο της, εκ μέρους του νομοθέτη, προσπάθειας αναμόρφωσης και εξορθολογισμού του προϋφιστάμενου συστήματος κρατικών οικονομικών ενισχύσεων προς στήριξη των τέκνων τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών, έλαβε δε χώρα με παράλληλη θέσπιση νέων οικογενειακών επιδομάτων, ήτοι του ενιαίου επιδόματος στήριξης τέκνων και του επιπρόσθετου ειδικού επιδόματος τρίτεκνων και πολύτεκνων ως κινήτρων για τη δημιουργία οικογένειας, παρέχοντας έτσι, κατ' αποτέλεσμα, μεγαλύτερη στήριξη στις οικογένειες με περισσότερα από ένα παιδιά, χωρίς, εξάλλου, να πρόκειται για κατάργηση κοινωνικοασφαλιστικής παροχής, λαμβανομένης πάντα υπόψη και της δυσμενέστατης οικονομικής συγκυρίας, σε συνδυασμό με το ότι είναι περαιτέρω δυνατή, για τις πολύτεκνες μητέρες που εμφανίζουν χαμηλά εισοδήματα, εφόσον πληρούνται οι τιθέμενες στον νόμο προϋποθέσεις, η λήψη έτερων προνοιακού χαρακτήρα επιδομάτων ή παροχών». Κατά τους ισχυρισμούς του αναιρεσείοντος Οργανισμού τα ανωτέρω έπρεπε να οδηγήσουν το δικάσαν δικαστήριο στην κρίση ότι ουδέν ζήτημα ελλείψεως συμφωνίας της ως άνω διατάξεως με τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της αναλογικότητας τίθεται (βασίμως). Για τη θεμελίωση του παραδεκτού της υπό κρίση αιτήσεως ενόψει του ποσού της διαφοράς, προβάλλεται με το δικόγραφο της αιτήσεως ότι αυτή έχει ασκηθεί παραδεκτώς κατά το άρθρο 2 του ν. 3900/2010, διότι με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κρίθηκε αντίθετη προς τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας η καταργητική της ισόβιας πολυτεχνικής συντάξεως διάταξη του άρθρου πρώτου παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ.2 περ. 12 του ν. 4093/2012, χωρίς το ζήτημα αυτό να έχει κριθεί με προηγούμενη απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ο ισχυρισμός αυτός για τη θεμελίωση του παραδεκτού της υπό κρίση αιτήσεως είναι βάσιμος. Και τούτο διότι, πράγματι, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση περιέχει ρητή και απερίφραστη κρίση για αντισυνταγματικότητα της καταργήσεως της ένδικης προνοιακής παροχής με την επίμαχη διάταξη του νόμου 4093/2012, ενόψει της οποίας το διοικητικό πρωτοδικείο έκρινε ότι οι αναιρεσίβλητες δικαιούνται αποζημίωση για τα ποσά της ισόβιας πολυτεχνικής συντάξεως που έπαυσαν να λαμβάνουν από 1.11.2012· για το ζήτημα δε αυτό δεν υπήρχε κατά τον κρίσιμο χρόνο καταθέσεως της κρινόμενης αιτήσεως (17.5.2019) σχετική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθόσον η σχετική 719/2018 απόφαση του Δικαστηρίου έχει κρίνει την επίμαχη διάταξη του νόμου 4093/2012 σύμφωνη με το άρθρο 21 παρ. 5 του Συντάγματος σε απάντηση συγκεκριμένου προδικαστικού ερωτήματος, κατ' άρθρο 1 παρ. 1-2 του ν. 3900/2010, μετά δε την επίλυση «του ζητήματος που του τέθηκε παραδεκτώς με το ως άνω προδικαστικό ερώτημα», παρέπεμψε την υπόθεση «προς περαιτέρω εκδίκαση», κατ' άρθρο 1 παρ. 1 εδ.

στ' του ν. 3900/2010 (όπως ισχύει μετά την αντικατάσταση της παραγράφου αυτής με το άρθρο 40 παρ. 1 του ν. 4055/2012) στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Λαρίσης (πρβ. ΣτΕ 1823/2020 Ολομ.). Το δικαστήριο, δηλαδή, της ουσίας, στο οποίο παραπέμφθηκε η υπόθεση, θα ολοκλήρωνε (όπως και έπραξε: βλ. την απόφαση 1572/2018 του Μονομελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Λαρίσης) την ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως του ν. 4093/2012 (έλεγχο συμφωνίας της και με άλλους υπερκείμενους και επικρατούντες κανόνες δικαίου, μεταξύ των οποίων οι συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας), προκειμένου να απαντήσει στους αντίστοιχους ισχυρισμούς της αγωγής και, επί καταφάσεως της συνταγματικότητας της ως άνω διατάξεως, να την εφαρμόσει (πρβ. a contrario ΣτΕ 1309/2019 Ολομ.). Η περίπτωση δε αυτή (καθ' ην διαπιστώνεται ανυπαρξία νομολογίας, για τις ανάγκες εφαρμογής της εξαιρετικής διατάξεως του άρθρου 2 του ν. 3900/2010) διαφέρει τόσο από την περίπτωση της ερμηνείας και εφαρμογής νομοθετικής διατάξεως, από την οποία συνάγεται έμμεση πλην σαφής κρίση της ως σύμφωνης με το Σύνταγμα εν γένει (βλ. ΣτΕ 2738/2022 επταμ., 2598/2015 επταμ. κ.ά.), όσο και από εκείνη της μη εφαρμογής νομοθετικής διατάξεως ως αντικείμενης σε μία τουλάχιστον, οποιαδήποτε, διάταξη του Συντάγματος (πρβ. σχετικώς και ΑΕΔ 14/2013). Συνεπώς, η κρίνόμενη αίτηση πρέπει να γίνει τυπικώς δεκτή και να εξεταστεί περαιτέρω ως προς τη βασιμότητα του μοναδικού κατά τα ανωτέρω προβαλλόμενου με αυτή λόγου.

[...]

21. Επειδή, από τα εκτεθέντα στις σκέψεις 10-13 προκύπτει (βλ. και σκέψεις 14-15) ότι τα μηνιαία οικογενειακά επιδόματα και λοιπές χρηματικές παροχές (εφάπαξ παροχή και ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας) που είχαν θεσμοθετηθεί υπέρ των τρίτεκνων και των πολύτεκνων οικογενειών και χορηγούνταν από τον Ο.Γ.Α., ως εντολοδόχο του Ελληνικού Δημοσίου, μέχρι το έτος 2012, καταργήθηκαν με τις προπαρατεθείσες διατάξεις του ν. 4093/2012 (όπως κατά τα ανωτέρω έχουν τροποποιηθεί), με σκοπό την αναμόρφωση του προϋφιστάμενου καθεστώτος των οικογενειακών επιδομάτων και την αντικατάστασή τους από ένα ενιαίο οικογενειακό επίδομα, καταβαλλόμενο από το πρώτο παιδί, μέτρο που κατατείνει στην αντιμετώπιση του ιδιαίτερου σοβαρού προβλήματος δημογραφικής κάμψεως. Περαιτέρω, με τις προαναφερθείσες διατάξεις του ν. 4141/2013, όπως έχουν τροποποιηθεί (βλ. σκέψη 11), ελήφθη ειδική πρόνοια για τις τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες με την καθιέρωση νέου οικογενειακού επιδόματος, ως επιπρόσθετης παροχής, αφενός ως μέτρου για τη στήριξη της τρίτεκνης και πολύτεκνης οικογένειας και αφετέρου ως κινήτρου προς τους νέους γονείς για τη δημιουργία πολυμελών οικογενειών, με προφανή στόχο την αντιμετώπιση του οξύτατου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας. Στο πλαίσιο αυτό της αναμορφώσεως του συστήματος κρατικών οικονομικών ενισχύσεων για τη στήριξη της οικογένειας εν γένει (δηλαδή με ένα τουλάχιστον τέκνο ή τρία τουλάχιστον τέκνα) και του εξορθολογισμού της πολιτικής χορηγήσεως των οικογενειακών επιδομάτων, με την εφαρμογή εισοδηματικών-αντικειμενικών κριτηρίων προς ενίσχυση των οικονομικώς ασθενέστερων δικαιούχων,

θεσπίσθηκαν από 1.1.2013 το ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων και το ειδικό επίδομα τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών. Εξάλλου, τα ως άνω οικογενειακά επιδόματα χορηγούνται από τον Ο.Γ.Α., παραμένουν αφορολόγητα (βλ. σκέψεις 10 και 13, ΣτΕ 1087/2017 Ολομ.) και, σε ορισμένες περιπτώσεις (πολύτεκνων οικογενειών με τη λήψη αμφοτέρων των νέων οικογενειακών επιδομάτων), είναι βελτιωμένα σε σχέση με το προϋφιστάμενο καθεστώς. Περαιτέρω, από τις κατά τα ανωτέρω ρυθμίσεις των ν. 4093/2012 και 4141/2013, καθώς και από τις οικείες αιτιολογικές εκθέσεις, συνάγεται ότι με τις ρυθμίσεις αυτές, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και η επίμαχη ρύθμιση της καταργήσεως (από 1.11.2012) της ισόβιας συντάξεως πολυτέκνου, ο νομοθέτης απέβλεψε, πρωτίστως, στην αναμόρφωση και στον εξορθολογισμό του προϋφιστάμενου συστήματος κρατικών οικονομικών ενισχύσεων προς στήριξη των τέκνων τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών και τη θέσπιση νέων παροχών (νέων οικογενειακών επιδομάτων) ως κινήτρων για τη δημιουργία οικογένειας και, ει δυνατόν, πολυμελούς οικογένειας (με τουλάχιστον τρία ή τουλάχιστον τέσσερα τέκνα), με στόχο, προδήλως, την αντιμετώπιση των δυσμενών δημογραφικών δεδομένων και των εντεύθεν γενικότερων οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων, δευτερευόντως δε στην εξοικονόμηση πόρων από την κατάργηση της ισόβιας συντάξεως πολυτέκνου και των παλαιών οικογενειακών επιδομάτων. Όπως είναι γνωστό στο Δικαστήριο από προηγούμενη δικαστική ενέργειά του (βλ. ΣτΕ 719/2018 επταμ. σκ. 19), το τελευταίο επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι κατά το πρώτο έτος (δηλαδή το έτος 2013) εφαρμογής των ως άνω διατάξεων με τις οποίες θεσπίσθηκαν τα νέα οικογενειακά επιδόματα, εξοικονομήθηκε ποσό 71.000.000 ευρώ. Το ποσό πάντως της συνολικής δαπάνης για τα νέα οικογενειακά επιδόματα αυξήθηκε κατά τα επόμενα έτη 2014 και 2015, προσεγγίζοντας, ως τάξη μεγέθους, το επίπεδο της πραγματοποιηθείσης συνολικής δαπάνης, για όλες τις καταργηθείσες ως άνω παροχές, κατά το έτος 2012. Με το σύστημα αυτό ρυθμίσεως της κρατικής φροντίδας υπέρ των πολυτέκνων, καθώς και των οικονομικώς αδύναμων οικογενειών (με ένα τουλάχιστον εξαρτώμενο τέκνο), ενόψει και της δυσμενέστατης οικονομικής συγκυρίας κατά τον χρόνο θεσπίσεως των ως άνω μέτρων (δηλαδή το έτος 2013), εκπληρώνεται, όπως κρίθηκε (ΣτΕ 719/2018 επταμ.), η υποχρέωση του κοινού νομοθέτη που απορρέει από το άρθρο 21 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος για την προστασία της πολύτεκνης οικογένειας και της οικογένειας εν γένει (πρβ. ΣτΕ 1087/2017 Ολομ.), εξυπηρετείται δε ο σκοπός για τον οποίο θεσπίσθηκε, κατά τα προεκτεθέντα (βλ. σκέψη 4), η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος, δηλαδή η αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, η εξυπηρέτηση του οποίου συνιστά και λόγο γενικότερου δημοσίου συμφέροντος (βλ. σχετικώς ΣτΕ 1095/2001, 3675/1996 κ.ά.). Εξάλλου, όπως προαναφέρθηκε, για τη διατήρηση ενός επιπέδου αξιοπρεπούς διαβιώσεως, μετά τη διακοπή καταβολής του πολυτεκνικού επιδόματος, για όσες πολύτεκνες μητέρες δεν εργάζονται ούτε συνταξιοδοτούνται από το Δημόσιο ή από φορέα κοινωνικής ασφάλισως ούτε έχουν άλλους πόρους ή περιουσιακά στοιχεία (κινητά ή ακίνητα) και το οικογενειακό εισόδημα είναι πολύ χαμηλό, είναι δυνατή, εφόσον πληρούνται τα σχετικά κριτήρια, η ένταξη στο

	προνοιακό πρόγραμμα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος - εγγυημένου κοινωνικού εισοδήματος ή στο μετέπειτα, επίσης αμιγώς προνοιακού χαρακτήρα, πρόγραμμα κοινωνικού εισοδήματος αλληλεγγύης (Κ.Ε.Α.). Περαιτέρω, είναι δυνατή, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου, η λήψη από τον Ο.Γ.Α. της (προνοιακού χαρακτήρα) μηνιαίας συντάξεως ανασφάλιστων υπερηλίκων του ν. 1296/1982 (Α' 128), όπως είχε τροποποιηθεί (τελευταία τροποποίηση με το άρθρο πρώτο, παρ. ΙΑ, υποπαρ. ΙΑ.6, περ. 5 του ν. 4093/2012), παροχή η οποία έχει ήδη αντικατασταθεί από το χορηγούμενο από τον Ο.Γ.Α. επίδομα κοινωνικής αλληλεγγύης ανασφάλιστων υπερηλίκων, βάσει του άρθρου 93 του ν. 4387/2016 (Α' 85/12.5.2016). Υπό τα ως άνω δεδομένα, και δοθέντος ότι η εκτίμηση του νομοθέτη (κοινού ή κανονιστικού) ως προς τα ληπτέα αναγκαία μέτρα κατά την άσκηση κοινωνικής πολιτικής υπόκειται σε οριακό και μόνο δικαστικό έλεγχο (ΣτΕ 2124/2022 επταμ.), η κατάργηση της ισόβιας συντάξεως πολύτεκνης μητέρας με τις προπαρατεθείσες διατάξεις του ν. 4093/2012 δεν παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος). Και τούτο, διότι η νομοθετική αυτή επιλογή -η οποία, όπως κατ' επανάληψη αναφέρθηκε, στοχεύει, προεχόντως, στην αναμόρφωση του προϋφιστάμενου καθεστώτος των οικογενειακών επιδομάτων και την αντικατάστασή τους από ένα ενιαίο οικογενειακό επίδομα, καταβαλλόμενο από το πρώτο παιδί, επιδιώκοντας την αντιμετώπιση του ιδιαιτέρως σοβαρού προβλήματος δημογραφικής κάμψης και, δευτερευόντως, σε δημοσιονομικούς σκοπούς, οι οποίοι, πάντως, ενόψει της κρίσιμης δημοσιονομικής καταστάσεως της Χώρας (τουλάχιστον κατά το ένδικο χρονικό διάστημα), για την αντιμετώπιση της οποίας προβλέφθηκε πληθώρα μέτρων στο πρώτο άρθρο του ν. 4093/2012, δεν εξαντλούνται στο απλό ταμειακό συμφέρον του Δημοσίου αλλά αφορούν, πλέον, τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών- δικαιολογείται επαρκώς από τους ως άνω σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, χωρίς να θεωρείται προδήλως απρόσφορη ή ακατάλληλη για την επίτευξή τους (πρβ. ΣτΕ 734/2016 Ολομ.). Κατά συνέπεια, το δικάσαν διοικητικό πρωτοδικείο, που έκρινε αντιθέτως, έσφαλε, κατά τα βασίμως προβαλλόμενα από τον αναιρεσείοντα Οργανισμό, και η απόφασή του πρέπει να αναιρεθεί, η δε υπόθεση, η οποία χρήζει διευκρινίσεως ως προς το πραγματικό, πρέπει να παραπεμφθεί στο δικαστήριο, που εξέδωσε την ήδη αναιρούμενη απόφαση, για νέα νόμιμη κρίση. [...] Δέχεται την αίτηση.
ΣτΕ (Α') 2342/2023	12. Επειδή, από τις παρατεθείσες στη σκέψη 10 διατάξεις και τις οικείες αιτιολογικές εκθέσεις συνάγονται τα ακόλουθα: Με τις διατάξεις της παρ. 4 του άρθρου 5 του ν. 3232/2004, ο νομοθέτης, κατ' ενάσκηση της ευχέρειας που του παρέχεται από τα άρθρα 21 παρ. 1 και 2 του 22 παρ. 5 του Συντάγματος, για την προστασία της μητρότητας, της παιδικής ηλικίας και της αναπηρίας [βλ. σχετικώς την εισηγητική έκθεση (επί του αρχικού άρθρου 1 παρ. 4) του ν. 3232/2004], επέλεξε να θεσπίσει ένα ευνοϊκό συνταξιοδοτικό καθεστώς για τα μέλη της οικογένειας των ατόμων με

αναπηρία (Σ.τ.Ε. 1010/2022). Ειδικότερα, με τις ανωτέρω διατάξεις, όπως ίσχυαν αρχικώς, ο νομοθέτης χορήγησε τη δυνατότητα σε μητέρες ανάπηρων τέκνων με ποσοστό αναπηρίας 80% και άνω, καθώς και σε συζύγους αναπήρων με το ίδιο ποσοστό αναπηρίας και 10ετή έγγαμο βίο, εφόσον είναι ασφαλισμένοι σε φορείς κύριας ασφάλισης του εποπτεύοντος Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας (και ήδη Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης) και έχουν συμπληρώσει 7.500 ημέρες εργασίας ή 25 έτη ασφάλισης, να θεμελιώσουν ανεξαρτήτως ορίου ηλικίας και χρόνου υπαγωγής στην ασφάλιση, δικαίωμα πρόωρης συνταξιοδότησης (Σ.τ.Ε. 2653/2019, βλ. Σ.τ.Ε. 1010/2022). Στη συνέχεια, στο πλαίσιο προστασίας της μητρότητας και των αναπήρων, αλλά και της θέσπισης ενιαίων προϋποθέσεων συνταξιοδότησης μεταξύ φορέων κύριας και επικουρικής ασφάλισης, η ίδια δυνατότητα χορηγήθηκε και στις μητέρες ανάπηρων τέκνων με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω, επιπλέον δε, η εφαρμογή των ευεργετικών αυτών συνταξιοδοτικών διατάξεων επεκτάθηκε και στους φορείς επικουρικής ασφάλισης (βλ. σχετικώς την αιτιολογική έκθεση του άρθρου 61 του ν. 3518/2006). Ειδικώς δε, όσον αφορά τους ασφαλισμένους του (πρώην) Ο.Γ.Α., ως φορέα οργανισμού κοινωνικής ασφάλισης (ν. 2458/1997, Α' 15), η νομοθεσία του οποίου προέβλεπε χρόνο ασφάλισης 15 ετών για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος και προκειμένου να τύχουν της ίδιας ασφαλιστικής προστασίας και οι μητέρες αγρότισσες και οι σύζυγοι αγρότες-αγρότισσες με ανάπηρα μέλη οικογένειας ορίστηκε ως απαιτούμενος χρόνος ασφάλισης, κατ' αρχήν, τα 15 έτη μαζί με την καταβολή εισφορών στον κλάδο κύριας ασφάλισης αγροτών (βλ. σχετικώς την αιτιολογική έκθεση του άρθρου 53 του ν. 3518/ 2006). Ακολούθως, η ως άνω δυνατότητα πρόωρης συνταξιοδότησης χορηγήθηκε και στον πατέρα, στην περίπτωση κατά την οποία η μητέρα επιλέγει να μην ασκήσει το σχετικό δικαίωμά της. Περαιτέρω, κατά την ορθή έννοια των διατάξεων της παρ. 4 του άρθρου 5 του ν. 3232/2004, όπως η παρ. αυτή ίσχυε πριν από την αντικατάστασή της με το άρθρο 37 παρ. 1 του ν. 3996/2011, για να θεμελιώσει δικαίωμα πρόωρης συνταξιοδότησης με τις ανωτέρω ευνοϊκές προϋποθέσεις ασφαλισμένη μητέρα με ανάπηρο τέκνο, το ποσοστό αναπηρίας του οποίου ανέρχεται σε 67% και άνω, το τέκνο πρέπει να είναι άγαμο, διότι στην περίπτωση του έγγαμου τέκνου, το οποίο, όμως, πρέπει να φέρει ποσοστό αναπηρίας 80% και άνω, ο νομοθέτης χορήγησε τη δυνατότητα πρόωρης συνταξιοδότησης στον/στη σύζυγό του, δηλαδή σε πρόσωπο του οικογενειακού περιβάλλοντος το οποίο, κατά το συνήθως συμβαίνον, βαρύνεται με τη φροντίδα και τη στήριξή του. Η ερμηνευτική αυτή εκδοχή ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι μεταγενέστερες διατάξεις του άρθρου 37 παρ. 1 του ν. 3996/2011, με τις οποίες ο νομοθέτης για την αποφυγή περιπτώσεων καταχρηστικής άσκησης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος αυστηροποίησε τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι γονείς και οι σύζυγοι με ανάπηρα μέλη οικογένειας (τέκνο και σύζυγο, αντιστοίχως) θεμελιώνουν δικαίωμα πρόωρης συνταξιοδότησης, όπως και την προϋπόθεση του χρόνου ασφάλισης όσον αφορά τους ασφαλισμένους του Ο.Γ.Α., όρισαν πλέον ρητά ότι για την άσκηση του δικαιώματος αυτού από τον γονέα το ανάπηρο τέκνο απαιτείται, μεταξύ άλλων, να είναι άγαμο (βλ. σχετικώς την παρατεθείσα στην

	προηγούμενη σκέψη αιτιολογική έκθεση του άρθρου 37 του ν. 3996/2011). Εξάλλου, με τη νεότερη διάταξη του άρθρου 138 παρ. Α υποπαρ. 1 περ. ΣΤ του ν. 4052/ 2012, η θέσπιση της οποίας υπαγορεύτηκε, όπως αναφέρεται στην οικεία αιτιολογική έκθεση, από λόγους χρηστής διοίκησης, τροποποιήθηκε από τότε που ίσχυσε (δηλαδή από τις 5.8.2011) η περ. στ της παρ. 4 του άρθρου 5 του ν. 3232/2004 και προβλέφθηκε ότι το άρθρο 37 παρ. 1 του ν. 3996/2011, με το οποίο εισήχθησαν, κατά τα προεκτεθέντα, αυστηρότερες προϋποθέσεις για την πρόωρη συνταξιοδότηση των προσώπων με ανάπηρα μέλη οικογένειας και το οποίο κατέλαβε και τις εκκρεμείς αιτήσεις συνταξιοδότησης, δεν εφαρμόζεται σε όσες αιτήσεις υποβλήθηκαν μέχρι και τις 4.8.2011, ενώ απορριπτικές αποφάσεις συνταξιοδότησης που εκδόθηκαν βάσει του άρθρου 37 του ως άνω ν. 3996/2011 ανακαλούνται αυτοδίκαια και τα σχετικά αιτήματα επανακρίνονται με βάση το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς, δηλαδή εκείνο της παρ. 4 του άρθρου 5 του ν. 3232/2004, όπως η παρ. αυτή ίσχυε μετά την τροποποίηση και τη συμπλήρωσή της με τους νόμους 3518/2006 και 3655/2008. Επομένως, αίτηση συνταξιοδότησης, η οποία υποβλήθηκε από μητέρα ανάπηρου τέκνου με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω μέχρι και τις 4.8.2011 εξετάζεται με βάση τις προϋποθέσεις που θέτουν οι διατάξεις της παρ. 4 του άρθρου 5 του ν. 3232/2004, όπως η παρ. αυτή ίσχυε πριν από την αντικατάστασή της με το άρθρο 37 παρ. 1 του ν. 3996/2011. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Α') 575/2023	6. Επειδή, οι ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις έχουν, κατά βάση, κατευθυντήριο χαρακτήρα και αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει κατά την εκτίμησή του το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας για τους πολύτεκνους και τα μέλη των οικογενειών τους. Ειδικότερα, με τη διάταξη της παραγράφου 2 του ως άνω άρθρου 21 του Συντάγματος, της οποίας η θέσπιση αποσκοπεί στην αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της χώρας, το Σύνταγμα απευθύνει στον κοινό νομοθέτη έντονη υπόδειξη για τη λήψη κατάλληλων μέτρων φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών επί τη βάση των κρατουσών συνθηκών και εντός των ορίων που διαγράφουν οι άλλες συνταγματικές διατάξεις και αρχές (βλ. Σ.τ.Ε. 2376/2019, 719/2018 7μ, 1087/2017 Ολομ., 1470/2016 Ολομ., 902/2016, 986-8/2014 Ολομ., 4270/2014, 3991/2013 7μ., 4091/2012 7μ. κ.ά.). Από τη συνταγματική αυτή διάταξη εξυπακούεται ταυτοχρόνως στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολύτεκνους ειδικής φροντίδας, χωρίς αποχρώντα λόγο, στο πλαίσιο της αυτής σχέσης. Ωστόσο, ούτε από την εν λόγω διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 21 –ούτε από την παρ. 1 του ίδιου άρθρου– του Συντάγματος απορρέει υποχρέωση του νομοθέτη να διατηρεί αναλλοίωτα συστήματα κρατικών παροχών, ειδικότερα υπό μορφή κοινωνικών-προνοιακών χρηματικών παροχών, ως κινήτρων για την ενθάρρυνση της τεκνοποιίας ή της αφιέρωσης των γονέων αποκλειστικώς ή κατά κύριο

λόγο στην ανατροφή των τέκνων τους. Συνεπώς, ο νομοθέτης δεν κωλύεται από την ανωτέρω διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος, ούτε άλλωστε, εν γένει, από τις αρχές της ισότητας, της προστατευόμενης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου (βλ. Στ.Ε. 2376/2019 πρβ. Στ.Ε. 3487/2008 Ολομ., 3613/2013, 734/2016 Ολομ., 3281/2017 7μ.), να επιφέρει τροποποιήσεις σε υφιστάμενο κρατικό σύστημα κοινωνικών-προνοιακών χρηματικών παροχών με τη λήψη νέων μέτρων προς υλοποίηση της επιβαλλόμενης από τη συνταγματική αυτή διάταξη ειδικής κρατικής φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών, καθορίζοντας εκ νέου την έκταση και τους ειδικότερους όρους της προστασίας των οικογενειών αυτών. Και τούτο, διότι ο ειδικότερος τρόπος εκπλήρωσης της υποχρέωσης που απορρέει από το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος ανήκει στην ευχέρεια του νομοθέτη, χωρίς να επιβάλλεται η λήψη ή και η διατήρηση συγκεκριμένων μέτρων, τυχόν δε αντίθετη εκδοχή, κατά την οποία θα απαγορευόταν η μεταβολή του υφιστάμενου ευνοϊκού για τους πολύτεκνους νομοθετικού καθεστώτος είτε για το μέλλον είτε για το παρελθόν θα κατέληγε σε παράλυση της δράσης του νομοθέτη και, ειδικά στο πεδίο του οικονομικού προγραμματισμού (βλ. Στ.Ε. 2376/2019, 490/2000), σε ματαίωση της δυνατότητάς του να ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις σύμφωνα με τις επιταγές του δημοσίου συμφέροντος, ακόμη και τις ήδη γεννημένες (βλ. Στ.Ε. 2376/2019, πρβ. Στ.Ε. 3487/2008 Ολομ., 3613/2013, 734/2016 Ολομ., 3281/2017 7μ.). Καταλείπεται, επομένως, στον κοινό νομοθέτη η ευχέρεια να σταθμίζει τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες και επί τη βάση αυτών να θεσπίζει, να επεκτείνει ή να περιορίζει τα κατά την κρίση του ληπτέα μέτρα ειδικής φροντίδας των πολυτέκνων και των μελών των πολύτεκνων οικογενειών. Οι σχετικές δε εκτιμήσεις, σταθμίσεις και επιλογές του νομοθέτη υπόκεινται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια (βλ. Στ.Ε. 2376/2019, 719/2018 7μ., 1087/2017 Ολομ., 1470/2016 Ολομ., 986-8/2014 Ολομ., 4270/2014, 2738/2010, 1141/1999 7μ.).

[...]

8. Επειδή, επακολούθησε ο ν. 4093/2012 (Α' 222/12.11.2012) στην παρ. ΙΑ, υποπαρ. ΙΑ.2., περ. 12 του οποίου ορίστηκε ότι: «Οι παράγραφοι 1 και 4 του άρθρου 63 του ν. 1892/1990 και η παράγραφος 1 του άρθρου 1 του ν. 3454/2006, όπως τροποποιήθηκαν και ισχύουν, καθώς και η κατ' εξουσιοδότηση εκδοθείσα νομοθεσία, καταργούνται από 1.11.2012», και στην περ. 14 ότι: «Το άρθρο 63 του ν. 1892/1990, η παράγραφος 1 του άρθρου 1 του ν. 3454/2006, το άρθρο 6 του ν. 3631/2008, τα άρθρα 42 και 43 του ν. 3918/2011, όπως τροποποιήθηκαν και ισχύουν παύουν να ισχύουν από την έναρξη εφαρμογής της παρούσας διάταξης, όσον αφορά στη χορήγηση και καταβολή των προϋφιστάμενων οικογενειακών επιδομάτων. Ομοίως καταργούνται και οι κατ' εξουσιοδότηση των ανωτέρω υπουργικές αποφάσεις και κάθε άλλη απόφαση με την οποία ρυθμίζεται η καταβολή των επιδομάτων που αντικαθίστανται με το ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων». Με τις προπαρατεθείσες διατάξεις του ν. 4093/2012 καταργήθηκαν, από 1.11.2012, οι διατάξεις των άρθρων 63 παρ. 1 και 4 του ν. 1892/1990, 1 παρ. 1 του ν. 3454/2006

	και οι κατ' εξουσιοδότηση των νόμων αυτών εκδοθείσες κανονιστικές πράξεις, από την ίδια δε ημερομηνία δεν απονέμονται πλέον νέα επιδόματα ή εφάπαξ παροχές με βάση αυτές, τα δε ήδη απονεμηθέντα παύουν να χορηγούνται (Σ.τ.Ε. 2376/2019, 1485/2016, 719/2018 7μ.). Όπως δε έχει ήδη κριθεί (Σ.τ.Ε. 2376/2019, 719/2018 7μ.), η ως άνω νομοθετική ρύθμιση δεν αντίκειται στη διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος, διότι τα ως άνω οικογενειακά επιδόματα και παροχές αντικαταστάθηκαν από άλλα νεότερα [ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων και ειδικό επίδομα τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών, βλ., αντιστοίχως, άρθρο πρώτο, παρ. ΙΑ, υποπαρ. ΙΑ.2. του ν. 4093/2012 και άρθρο 40 του ν. 4141/2013 (Α' 17)]. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Α') 882/2023	12. Επειδή, με το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος λαμβάνεται πρόνοια για τις πολύτεκνες οικογένειες, τους ανάπηρους πολέμου και ειρηνικής περιόδου, τα θύματα πολέμου, τις χήρες και τα ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και για όσους πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο και παρέχεται υπόδειξη στον κοινό νομοθέτη για τη λήψη των κατάλληλων μέτρων φροντίδας (βλ. Σ.τ.Ε. 1470/2016 Ολ., 296/2020 κ.ά.). Όπως δε έχει κριθεί, οι διατάξεις του άρθρου 21 του Συντάγματος, οι οποίες έχουν κατευθυντήριο χαρακτήρα, αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει, κατά την εκτίμησή του, το είδος και την έκταση της ειδικής αυτής φροντίδας (βλ. Σ.τ.Ε. 430/2022 Ολ., 1470/2016 Ολ., 986/2014 Ολ., 296/2020, 2738/2010, 1141/1999 7μ., 2100/1998 7μ., 1065/1992). Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση των συνταγματικών αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας (άρθρα 4 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο), σε συνδυασμό με την προστασία της οικονομικής ελευθερίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος (βλ. Σ.τ.Ε. 296/2020). Περαιτέρω, από τις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος προκύπτει ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό. Ως κοινωνικό το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτος να παρέχει στους πολίτες υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του να λαμβάνει τα αναγκαία εκάστοτε θετικά μέτρα που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας (βλ. Σ.τ.Ε. 943/2020 Ολ., 2362/2019, 1847/2016 Ολ., 1187/2009 Ολ., 400/1986 Ολ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της πρόληψης των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους εξάλλου παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρέωσής του (βλ. Σ.τ.Ε. 622/2021, 943/2020 Ολ., 400/1986 Ολ.). [...] Απορρίπτει την αίτηση.

**ΕΛΣυν 1408/2024
(ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ)**

4. Με τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος ορίζεται ότι «2. (...) όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος. 3. Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία (...), του γήρατος, της αναπηρίας (...) 6. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.». Οι ανωτέρω διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφανση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου και αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση σκοπού δημοσίου συμφέροντος συνιστάμενου στην κοινωνική προστασία των αναφερόμενων σε αυτές κατηγοριών προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα με αναπηρία ή ανίατη νόσο, δεν θέτουν συγκεκριμένο κανόνα αμέσως και ευθέως εφαρμόσιμο, αλλά έχουν κατά βάση κατευθυντήριο χαρακτήρα, απευθύνεται δε με αυτές προς τον νομοθέτη έντονη υπόδειξη να λαμβάνει υπέρ των ως άνω προσώπων ειδική φροντίδα και, ειδικώς προκειμένου περί αναπήρων, κάθε πρόσφορο μέτρο, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα διεκδίκησης και άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων τους. Καταλείπεται όμως παράλληλα στον νομοθέτη ευρύτατο πλαίσιο κριτηρίων βάσει των οποίων, κατά την εκτίμησή του, θα προσδιορίσει το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας ως προς κάθε κατηγορία των προσώπων αυτών (βλ. ΣτΕ 988/2014 Ολ.). Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται μόνο σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση, πλην άλλων, της αρχής της ισότητας (ΑΕΔ 8/2019). Οι προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος για τα άτομα με αναπηρία ή ανίατη (σωματική ή πνευματική) νόσο καταλαμβάνουν, υπό τους ανωτέρω όρους, και τις νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης δικαιώματος σύνταξης ή συνταξιοδοτικής παροχής (ΕΛΣυν Ολ. 1886/2017, 1243/2006, Έκτο Τμ. 1051/2022, ΙΙΙ Τμ. 470/2020, ΣτΕ 3820/2015, 3790/2014). Εξάλλου, από τις εν λόγω συνταγματικές διατάξεις - ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με την κυρωθείσα με τον ν. 4074/2012 (Α' 88) Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, η οποία αναγνωρίζει τα άτομα με αναπηρία ως πλήρη υποκείμενα δικαιωμάτων και ενθαρρύνει τον σεβασμό της αξιοπρέπειας, την ατομική αυτονομία και ανεξαρτησία αυτών, έχουσα ειδικότερα ως σκοπό «να προάγει, προστατεύσει και να διασφαλίσει την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, από όλα τα άτομα με αναπηρίες και να προάγει το σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας τους» (βλ. άρθρο 1 αυτής και ΕΔΔΑ απόφ. της 08.02.2022 Jivan κατά Ρουμανίας) - απορρέει, ταυτόχρονα, στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον

οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στις ως άνω κατηγορίες προσώπων ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο (πρβλ. ΣτΕ 2166/2022 7μ., 719/2018 7μ.).

[...]

8. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. άρθρα 82 παρ. 1 του Συντάγματος περί της χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, για τον προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' άρθρο 25 παρ. 1 α' του Συντάγματος, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, της πολυεπίπεδης ισότητας (άρθρο 4 του Συντάγματος), της εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος), της δίκαιης αποταμίευσης (άρθρα 21, 25 παρ. 1 α και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από τις διατάξεις του άρθρου 79 του Συντάγματος (με τις οποίες καθορίζεται η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού των εσόδων και εξόδων του Κράτους, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους, καθώς και έγκρισης των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κατά τα ανωτέρω), σε συνδυασμό με αυτές του άρθρου 73 παρ. 2 (στις οποίες προβλέπεται ειδική προπαρασκευαστική – γνωμοδοτική διαδικασία πριν από την ψήφιση συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων που συνεπάγονται μακροχρόνιες δημοσιονομικές συνέπειες) και εκείνες του άρθρου 75 (στις οποίες ορίζεται ως υποχρεωτική η σύνταξη προκαταρκτικής έκθεσης για την κάλυψη της δαπάνης που συνεπάγονται νομοσχέδια με δημοσιονομικές επιπτώσεις), εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτικά της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3409, 3408, 1685/2013, 3668/2006). Με τις ρυθμίσεις αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και στο πνεύμα αυτό πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012 και αποφάσεις ΕΔΔΑ της 15.10.2013 “Rimantas Savickas κατά Λιθουανίας”, της 8.10.2013 “Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας”, της 7.5.2013 “Ιωάννα Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά

Ελλάδος”, της 20.6.2012, “Panfile κατά Ρουμανίας”, σκ. 16, της 13.12.2011 “Lakićević και λοιποί κατά Σερβίας”, σκ. 61 και της 15.9.2009, “Moskal κατά Πολωνίας”). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη διαρθρωτικών θεσμικών μέτρων στο πλαίσιο χάραξης της ευρύτερης κοινωνικής, οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, δηλαδή ένα ευρύ φάσμα δικαστικά ανέλεγκτης πολιτικής εκτίμησης και επιλογής, ενόψει, αφενός της προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 του άρθρου 106 του Συντάγματος αρμοδιότητας του Κράτους επί του συντονισμού και προγραμματισμού της οικονομικής δραστηριότητας για την προστασία του γενικού συμφέροντος και δη της κοινωνικής ευημερίας και αφετέρου της θεσπιζόμενης στο άρθρο 26 του Συντάγματος αρχής της διάκρισης των λειτουργιών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021).

[...]

11. Σε εκτέλεση της συνταγματικής θεσμικής εγγύησης για το ειδικό λειτουργικό, μισθολογικό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών [βλ. σχετικώς τις διατάξεις των άρθρων 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β', 29 παρ. 3, 45, 73 παρ. 2 και 3, 80, 87 επ., 98 παρ. 1 περ. δ' και στ', 101 Α, 103 και 104 του Συντάγματος και ΕλΣυν Ολ. 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017], ο νομοθέτης έχει διαχρονικώς οργανώσει το ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό σύστημα [βλ. μεταξύ άλλων τις διατάξεις του α.ν. 1854/1951 της 23/23 Ιουνίου 1951 «Περί απονομής των Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων» (Α' 182), του ν. 3163/1955 «περί συνταξιοδοτήσεως του προσωπικού του Ι.Κ.Α.» Α' 153 και τον Συνταξιοδοτικό Κώδικα, κωδικοποιηθέντα διαδοχικώς με το άρθρο μόνο του π.δ/τος 1041/1979 (Α' 292), του π.δ/τος 166/2000 (Α' 153) και το άρθρο μόνο το ήδη ισχύοντος π.δ/τος 169/2007 (Α' 210)]. Εντός δε του εν λόγω συστήματος, ενόψει και των κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος θεσμικών εγγυήσεων και κατευθύνσεων για την προστασία των ατόμων με αναπηρία ή ανίατη νόσο, έχουν θεσπιστεί ευνοϊκές διατάξεις που αφορούν ειδικώς τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς με αναπηρία ή αυτούς που απολύονται από την υπηρεσία λόγω σωματικής ή διανοητικής ανικανότητας (βλ. ενδεικτικά άρθρα 1 παρ. 1 περ. α' προτελευταίο εδάφιο, γ' και στ', 9 παρ. 15, 17, 45, 53, 54, 56 παρ. 3, 57Α Συνταξιοδοτικού Κώδικα κ.λπ.) Στο πλαίσιο αυτό, το κόστος της σύνταξης βαρύνει κατ' αρχήν τον κρατικό προϋπολογισμό, ήτοι το Δημόσιο Ταμείο (βλ. τους διαχρονικά ισχύοντες συνταξιοδοτικούς κώδικες και, ειδικότερα, άρθρο 1 του β.δ/τος της 31ης Οκτωβρίου 1935, Α' 505, άρθρο 1 του α.ν. 1854/1951, άρθρο 1 του π.δ/τος 1041/1979, Α' 292, άρθρο 1 του π.δ/τος 166/2000 και άρθρο 1 του π.δ/τος 169/2007 και ΑΕΔ 28, 2/2004), ενώ το σχετικό βάρος δύναται να αναδέχεται και ο προϋπολογισμός νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου (βλ., μεταξύ άλλων, τον ανωτέρω ν. 3163/1955, ΕλΣυν Ολ. 1277/2018, 244/2017, 1510/1996 και απόφ. ΔΕΚ της 22.11.1995, C- 443/93, Βουγιούκας κατά Ελλάδος, για την ένταξη όσων λαμβάνουν σύνταξη υπό το καθεστώς του ν. 3163/1955 από το ΙΚΑ στο ελληνικό ειδικό

συνταξιοδοτικό σύστημα των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων). Η καταβολή της σύνταξης τελεί πάντοτε υπό την εγγύηση του Κράτους και δη του Δημοσίου, για όσους αντλούν το συνταξιοδοτικό τους δικαίωμα από αυτό ως εργοδότη (λειτουργικό κριτήριο), αλλά και για όσους εντάσσονται υπό την ιδιότητα του δημοσίου λειτουργού ή υπαλλήλου στην οργανωτική δομή ν.π.δ.δ. και λαμβάνουν σύνταξη είτε απευθείας από το Δημόσιο Ταμείο, είτε από άλλον φορέα, στον οποίο έχει κατά νόμο μεταβιβασθεί η αρμοδιότητα κανονισμού και πληρωμής των συντάξεων και έχει αναδεχθεί το βάρος καταβολής τους (οργανικό κριτήριο, βλ. συναφώς ΕλΣυν Ολ. 2020/2020).

[...]

28. Από τον συνδυασμό του συνόλου των ανωτέρω διατάξεων συνάγονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: Στην περίπτωση απόλυσης δημοσίου υπαλλήλου λόγω ανικανότητας να εκτελέσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα, η οποία προκλήθηκε από νόσο που δεν επιδέχεται θεραπεία, γενεσιουργό αιτία της εξόδου του από την υπηρεσία αποτελεί η διάγνωση από την αρμόδια Υγειονομική Επιτροπή (άρθρο 165 παρ. 2 ν. 3528/2007) της σωματικής ή πνευματικής ανικανότητάς του. Στην εν λόγω δε περίπτωση, κρίσιμο χρονικό σημείο για τον καθορισμό του τερματισμού της συντάξιμης υπηρεσίας του απολυόμενου υπαλλήλου είναι η ημερομηνία έκδοσης της οικείας ιατρικής γνωμάτευσης, αφού, σύμφωνα με το άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, η συντάξιμη υπηρεσία αυτού τερματίζεται μόλις παρέλθει δίμηνο από την ημερομηνία έκδοσης της ως άνω γνωμάτευσης, τούτο δε ανεξαρτήτως του χρόνου κοινοποίησης της απόφασης του υπηρεσιακού συμβουλίου περί απόλυσης που εκδίδεται ακολούθως, η οποία έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα και περιορίζεται να βεβαιώσει το σχετικό νομικό γεγονός, ή της τυχόν παροχής υπηρεσίας και της καταβολής μισθού πέρα από το δίμηνο (βλ. σκέψη 23). Η γνωμάτευση αυτή, συνεπαγόμενη άνευ ετέρου την απομάκρυνση από την υπηρεσία του πάσχοντος από ανίατη νόσο δημοσίου υπαλλήλου, αποτελεί αναγκαίο όρο και για τη διεκδίκηση, περαιτέρω, του προβλεπόμενου στο άρθρο 54 παρ. 3 του π.δ/τος 169/2007 επιδόματος νόσου και ανικανότητας, ύστερα από γνωμάτευση της οικείας Ανώτατης Υγειονομικής Επιτροπής για τον βαθμό μείωσης της ικανότητας του υπαλλήλου για εργασία και τη φύση της διαπιστωθείσας κατά τα ανωτέρω νόσου, η καταβολή του οποίου (επίδοματος) εξακολουθεί να διέπεται από τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου (βλ. μεταβατική ρύθμιση του άρθρου 11 του ν. 4387/2016 με τίτλο «Σύνταξη αναπηρίας»). Ενόψει των ανωτέρω εκτεθέντων, σε περίπτωση που η ενεργοποίηση της διαδικασίας για τη διάγνωση της ικανότητας του δημοσίου υπαλλήλου να ασκήσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα και η έκδοση της σχετικής γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής, με την οποία πιστοποιείται η ανικανότητά του προς τούτο, έλαβαν χώρα πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 και εφόσον ο υπάλληλος έχει θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης σύμφωνα με τις ισχύουσες πριν από την έναρξη ισχύος του εν λόγω νόμου διατάξεις του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (βλ. άρθρο 1 αυτού) [πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 2120/2020, 1829/2019, 2247/2009, Τρίτο Τμ. 1593/2021, ΙΙ Τμ. 1412/2020, 360/2019, 5319/2015, 2471/2014,

1758/2011, ΣτΕ 3177/2004, 135/2002 κ.ά.] και πληροί και τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης μέχρι το χρονικό αυτό σημείο (πρβλ. άρθρο 6 παρ. 1.β του ν.4387/2016), το Δικαστήριο κρίνει ότι, ανεξαρτήτως του χρόνου τερματισμού της συντάξιμης υπηρεσίας του κατά το άρθρο 14 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (πρβλ. ΕλΣυν II Τμ. 500/2019, 316, 592/2017), η σύνταξή του πρέπει να υπολογιστεί σύμφωνα με τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά την 31η.12.2014. Και τούτο, κατά τελεολογική διαστολή του άρθρου 6 παρ. 1.α του ν. 4387/2016, σύμφωνα με το οποίο «Οι συντάξεις όσων από τα πρόσωπα της περίπτωσης α' της παραγράφου 1 του άρθρου 4 αποχωρούν από την Υπηρεσία τους λόγω συνταξιοδότησης, μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος, υπολογίζονται, σύμφωνα με τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά τις 31.12.2014» (βλ. και άρθρα 11 και 21 του ν. 4387/2016), σε συμφωνία με τις συνταγματικές επιταγές για την προστασία των ατόμων με αναπηρία ή ανίατη νόσο (άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος) και υπό το φως των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ως προς την προστασία των νομίμων περιουσιακών προσδοκιών της ως άνω κατηγορίας δικαιούχων, της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στα δημόσια βάρη, καθώς και της αναλογικότητας. Ειδικότερα, ελλείψει σχετικής ειδικής μεταβατικής ρύθμισης, η προαναφερόμενη διάταξη καταλαμβάνει, καθ' ερμηνεία εναρμονιζόμενη προς τις ως άνω υπέρτερης τυπικής ισχύος αρχές και κανόνες, και τις περιπτώσεις εκείνες που κατά την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 έχει ήδη ολοκληρωθεί η διοικητική διαδικασία, η οποία συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για τον προσδιορισμό της αιτίας εξόδου του υπαλλήλου από την υπηρεσία από τα όργανα της υπηρεσιακής διοίκησης, κατόπιν περάτωσης της οποίας, εφόσον διαγνωστεί η ανικανότητα του τελευταίου για εργασία, εκκινεί υποχρεωτικά η διαδικασία απόλυσής του και ακολούθως λαμβάνει χώρα ο κανονισμός της σύνταξης αυτού βάσει των δεδομένων της εκδοθείσας ιατρικής γνωμάτευσης, στο πλαίσιο της λειτουργικής συνέχειας της υπαλληλικής με τη συνταξιοδοτική σχέση. Από το αποτέλεσμα μάλιστα της εν λόγω διαδικασίας, όπως προεκτέθηκε, ο υπάλληλος έλκει προσδοκία και για τη χορήγηση επιδόματος νόσου και ανικανότητας κατ' άρθρο 54 παρ. 3 του π.δ/τος 169/2007. Ο δε χρόνος συμπλήρωσης διμήνου από την έκδοση της - μόνης κρίσιμης για την επέλευση των ως άνω εκθεσιών εννόμων συνεπειών για την υπηρεσιακή και συνταξιοδοτική κατάσταση του υπαλλήλου - γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής, με την πάροδο του οποίου θεωρείται τερματισθείσα η συντάξιμη υπηρεσία, κατ' άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, δεν συνιστά πρόσφορο λόγο ικανό διαφοροποίησης ως προς τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης, σε περίπτωση που επέλθει, κατά το μεσαλοβήσαν από την έκδοση της εν λόγω γνωμάτευσης χρονικό διάστημα, σχετική επί τω δυσμενέστερω νομοθετική μεταβολή. Τούτο, δοθέντος ότι με τις ρυθμίσεις του ν. 4387/2016 επήλθε θεσμική μεταβολή του συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων με την ένταξή τους στο ασφαλιστικό καθεστώς του ΕΦΚΑ με συνέπεια τη μείωση των συνταξιοδοτικών παροχών, λόγω συμμετοχής της κατηγορίας αυτής στους

δημοσιονομικούς κινδύνους του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος, στο οποίο πλέον εντάσσονται. Συγκεκριμένα, με τις διατάξεις του ως άνω ν. 4387/2016, πλην άλλων, η σύνταξη των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων, υπολογιζόμενη με βάση το άθροισμα της εθνικής και της ανταποδοτικής σύνταξης, δεν αποδίδει πλέον κατά διαφανή τρόπο την εύλογη αναλογία μεταξύ αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως υπό το προϋσχύσαν καθεστώς του Συνταξιοδοτικού Κώδικα εντός του οποίου, κατά τα άρθρα 9 και 34 αυτού, η σύνταξη υπολογιζόταν σε σταθερό ποσοστό επί των αποδοχών ενεργείας των υπηρετούντων, ενώ εισάγεται με το εν λόγω νομοθέτημα ένα περίπλοκο σύστημα προσδιορισμού του ανταποδοτικού σκέλους της σύνταξης, αναπροσαρμοζόμενο βάσει μη ευχερώς προσβάσιμων δεικτών, με διαδοχικές τροποποιήσεις του πλαισίου καταβολής της καθοριζόμενης προσωπικής διαφοράς (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, II Τμ. 930/2019). Επομένως, με την ένταξη στο ασφαλιστικό σύστημα του ΕΦΚΑ της χρήζουσας ειδικής προστασίας κατηγορίας των υπαλλήλων με αναπηρία ή ανίατη νόσο, οι οποίοι έχουν ήδη θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης από το Δημόσιο κατά τη θέση σε ισχύ του ν. 4387/2016 και πληρούν και τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η επιβάρυνση των συντάξεών τους από την εφαρμογή του νέου συστήματος, επέρχεται αιφνίδια μεταβολή ουσιαστικού στοιχείου της ήδη διαμορφωμένης νομικής και πραγματικής κατάστασης αυτών, στη διατήρηση των οποίων είχαν δικαιολογημένα αποβλέψει, και δη του συνταξιοδοτικού καθεστώτος στο οποίο υπάγονται. Συνεπεία δε τούτου εγείρεται ζήτημα διατάραξης των συνταγματικών αρχών της ασφάλειας δικαίου, της σαφήνειας, της προβλεψιμότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης σε σχέση με τις περιουσιακές προσδοκίες και τη διατήρηση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης της συγκεκριμένης κατηγορίας δικαιούχων, και σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, στον βαθμό που η ένταξη των ανωτέρω υπαλλήλων στον ΕΦΚΑ - με βάση το συμπτωματικό ημερολογιακό κριτήριο της συμπλήρωσης διμήνου από την έκδοση γνωμάτευσης της οικείας Υγειονομικής Επιτροπής - επενεργεί, συνεπαγόμενη μειώσεις, σε ώριμες συνταξιοδοτικές προσδοκίες. Άλλωστε τυχόν καθυστέρηση στην ολοκλήρωση της σχετικής διαδικασίας διάγνωσης της ικανότητας προς εργασία, κείμενη εκτός της σφαίρας ευθύνης του υπαλλήλου, δεν μπορεί να λειτουργήσει σε βάρος αυτού (πρβ. ΕΔΔΑ απόφ. της 30.11.2005, Soloduyk v. Russi). Αντίθετη ερμηνευτική εκδοχή σε σχέση με την ανωτέρω κατηγορία προσώπων, δεν θα ήταν, άλλωστε, συμβατή με το άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, καθόσον ενόψει των συνταγματικών επιταγών για την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, όπως οι υπάλληλοι με αναπηρία ή ανίατη νόσο, υπό το πρίσμα του σεβασμού των αυξημένων αναγκών τους, του δικαιώματος στην αυτονομία και του σεβασμού της αξιοπρέπειάς τους (πρβλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 08.02.2022 Jivan κατά Ρουμανίας, της 7.3.2017 Bacszúr κατά Ουγγαρίας), υφίσταται λόγος αντικειμενικός και πρόσφορος να διαφοροποιήσει, κατά τρόπο θεμιτό, την κατηγορία αυτή δικαιούχων, για την οποία δικαιολογείται σε κάθε περίπτωση η πρόβλεψη εξαιρέσεων από τους ενιαίους συνταξιοδοτικούς κανόνες (βλ. άρθρο

4 παρ. 3 περ. ε' του ν. 4387/2016 περί εξαίρεσης από την υπαγωγή στον ΕΦΚΑ όσων δικαιούνται σύνταξη λόγω ανικανότητας ή λόγω θανάτου που προήλθε πρόδηλα και αναμφισβήτητα εξαιτίας της υπηρεσίας και ένεκα ταύτης, σύμφωνα με τις διατάξεις του π.δ/τος 169/2007 σε συνδυασμό και με αυτές του π.δ/τος 168/2007, στους οποίους δεν επιρρίφθηκε ο κίνδυνος μεταβολής του συνταξιοδοτικού συστήματος, αφού εξακολουθούν να υπάγονται στο ασφαλιστικό - συνταξιοδοτικό καθεστώς του Δημοσίου και οι συντάξεις τους κανονίζονται με βάση τις ισχύουσες κατά την έναρξη ισχύος του ως άνω νόμου συνταξιοδοτικές διατάξεις του Δημοσίου). Περαιτέρω, διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση θα ήγειρε πρόσθετα ζητήματα παραβίασης των κατ' άρθρο 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος αρχών της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στην κατανομή των δημοσίων βαρών, καθώς και του άρθρου 1 του (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 14 αυτής, καθώς θα συνεπαγόταν διαφορετική μεταχείριση, σε σχέση με τα περιουσιακά τους δικαιώματα, όπως είναι τα γεγεννημένα συνταξιοδοτικά δικαιώματα και αξιώσεις των δημοσίων υπαλλήλων και οι νόμιμες επ' αυτών προσδοκίες, τα οποία, όπως προεκτέθηκε, εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, υπαλλήλων διεπόμενων από τις θεσμικές εγγυήσεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος (αρμοδίως διεγνωσμένοι ανάπηροι ή ανιάτως νοσούντες) που τελούν υπό όμοιες συνθήκες και όσον αφορά τον χρόνο θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος και την πλήρωση των προϋποθέσεων για την άμεση καταβολή σύνταξης, με βάση το συμπτωματικό κριτήριο του χρόνου συμπλήρωσης διμήνου από τη διάγνωση της ανιάτης πάθησής τους κατ' άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, το οποίο (κριτήριο) όμως δεν συνιστά αποχρώντα και ικανό διαφοροποίησης λόγο ως προς τον τρόπο υπολογισμού και το ύψος της σύνταξης σε περίπτωση σχετικής επί τα χείρω νομοθετικής μεταβολής. Άλλωστε ζήτημα παραβίασης των προαναφερόμενων αρχών τίθεται και ενόψει της ενιαίας μεταχείρισης, με βάση το εν λόγω όλως τυπικό και συμπτωματικό κριτήριο, αφενός της ως άνω προστατευτέας βάσει του Συντάγματος ευπαθούς κατηγορίας υπαλλήλων και αφετέρου των δημοσίων υπαλλήλων που δεν τελούν υπό τις ίδιες δυσχερείς συνθήκες όσον αφορά την κατάσταση της υγείας τους.

[...]

31. Με τα δεδομένα αυτά το Τμήμα κρίνει, κατ' εκτίμηση των ειδικότερων περιστάσεων της ένδικης υπόθεσης, ότι η σύνταξη του εκκαλούντος πρέπει να υπολογιστεί με βάση τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016, όπως βασίμως ζητείται με την κρινόμενη έφεση, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω (βλ. σκέψη 28 της παρούσας) υπό το φως των κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος θεσμικών εγγυήσεων και κατευθύνσεων για την προστασία των ατόμων με αναπηρία και ανίατη νόσο, της κατ' άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, καθώς και των συνταγματικών αρχών της ασφάλειας δικαίου, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της σαφήνειας, της προβλεψιμότητας και της

αναλογικότητας σε σχέση με τη ρύθμιση των συνταξιοδοτικών παροχών, της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στα δημόσια βάρη και σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ περί προστασίας των γεγεννημένων συνταξιοδοτικών αξιώσεων και των νόμιμων συνταξιοδοτικών προσδοκιών. Και τούτο, λαμβανομένων υπόψη των εξής παραμέτρων: α) Ο εκκαλών είχε ήδη θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης σύμφωνα με τις ισχύουσες πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 διατάξεις του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (π.δ. 169/2007) και πληρούσε τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης μέχρι το χρονικό αυτό σημείο (βλ. την 22541/2016 αρχική συνταξιοδοτική πράξη της Διεύθυνσης Κανονισμού και Εντολής Πληρωμής Πολιτικών Συντάξεων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους), συνέβαλε δε με την καταβολή εισφορών για μακρό χρονικό διάστημα (έτη 31-00-27) στην ενίσχυση του ειδικού ασφαλιστικού συστήματος συνταξιοδότησης των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. β) Έχει κριθεί ανίκανος από την Α.Σ.Υ.Ε. κατά ποσοστό 80% λόγω της ανίατης πάθησης εξαιτίας της οποίας απολύθηκε από την υπηρεσία με τις εντεύθεν συνέπειες και, ως εκ τούτου, χρήζει ειδικής προστασίας, κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, όσον αφορά τη μέριμνα για οικονομική και κοινωνική εξασφάλιση. γ) Η εκκίνηση της διαδικασίας για τη διάγνωση της ικανότητάς του να ασκήσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα, όπως και η πιστοποίηση της σωματικής ανικανότητάς του για κάθε εργασία εξαιτίας νοσήματος μη ιάσιμου (βλ. την 114/5.4.2016 γνωμάτευση της Δευτεροβάθμιας Υγειονομικής Επιτροπής Αθηνών) - η οποία (ανικανότητα) αποτελεί τον γενεσιουργό λόγο της απόλυσής του εξαιτίας της αδυναμίας του να ανταποκριθεί στην εκτέλεση των απορρεουσών από τη θέση του υποχρεώσεων, ήτοι την αιτία εξόδου του από την υπηρεσία - έλαβαν χώρα πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016. δ) Πριν από τον τερματισμό της συντάξιμης υπηρεσίας του κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 14 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, ήτοι πριν από την πάροδο διμήνου από την έκδοση της κρίσιμης γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής (5.4.2016) και, ειδικότερα, μετά την παρέλευση ενός περίπου μηνός από αυτή, επήλθε μεταβολή επί τω δυσμενέστερω του οικείου νομοθετικού καθεστώτος (με έναρξη ισχύος από 12.5.2016), η οποία, μη αναγόμενη στη σφαίρα επιρροής του εκκαλούντος, επάγεται επαχθείς γι' αυτόν έννομες συνέπειες δεδομένης και της αναπηρίας του. ε) Η οιαδήποτε διαφορά μεταξύ της σύνταξης που δικαιούται ο εκκαλών βάσει των διατάξεων του Συνταξιοδοτικού Κώδικα και της κανονισθείσας σ' αυτόν κατ' εφαρμογή του ν. 4387/2016, που δεν ισοσκελίζεται με την προβλεπόμενη καταβολή προσωπικής διαφοράς μέχρι 31.12.2018, παρίσταται εν προκειμένω ουσιώδης, ανεξαρτήτως του ύψους της, ενόψει των αυξημένων αναγκών και των εγγενών δυσχερειών που αντιμετωπίζει, ως εκ της κατάστασης της υγείας του και του ποσοστού αναπηρίας του (80%), συνεκτιμωμένης και της αδυναμίας του να εργασθεί, όπως άλλοι εξ ιδίου δικαιώματος συνταξιούχοι του ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, λαμβάνοντας συγχρόνως το σύνολο της σύνταξης που δικαιούται από τον ως άνω φορέα (βλ. άρθρο 20 του ν. 4387/2013). Σημειωτέον δε ότι η σύνταξη που αυτός δικαιούται βάσει των διατάξεων της συνταξιοδοτικής

νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά την 31.12.2014, εξαιρείται από τις μειώσεις που προβλέφθηκαν με τα άρθρα 2 παρ. 14 του ν. 4002/2011, 1 παρ. 10 περ. α' του ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 περ. α' του ν. 4051/2012 και το άρθρο πρώτο παράγραφος Β της υποπαράγραφοι Β.3 και Β.4 του ν. 4093/2012, ως εκ της λήψης επιδόματος ανικανότητας του άρθρου 54 του π.δ/τος 169/2007, καθώς και του ποσοστού αναπηρίας του (80%) [βλ. άρθρα 2 παρ. 14 περ. γ' ν. 4002/2011, 1 παρ. 10 περ. γ' ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 περ. δ' ν. 4051/2012 και άρθρο πρώτο παράγραφος Β υποπαράγραφοι Β.3 περ. δ' και Β.4 του ν. 4093/2012]. στ) Το Ελληνικό Δημόσιο δεν προέβαλε στο πλαίσιο της παρούσας δίκης βαρύνοντες λόγους αναγόμενους στην αδήριτη ανάγκη διασφάλισης της συνταγματικής αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και, ειδικότερα, εκείνης του δημόσιου ασφαλιστικού συστήματος, στη δεδομένη δημοσιονομική συγκυρία - στη σφαίρα γνώσης και ευθύνης του οποίου εμπίπτει η επίκληση και απόδειξη της συνδρομής τέτοιων δημοσιονομικού χαρακτήρα λόγων - οι οποίοι επιτάσσουν μία διαφορετική στάθμιση, στο πλαίσιο των ως άνω αρχών της υπεροχής του δικαιώματος, της αξιοπρέπειας του ανθρώπου και δη των αναπήρων, καθώς και των ανιάτως νοσούντων, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ως προς την προστασία των νομίμων περιουσιακών προσδοκιών, καθώς και της αναλογικότητας και δικαιολογούν, στην υπό κρίση υπόθεση ενόψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, διαφορετική από την προεκτεθείσα ερμηνεία και εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων υπό το πρίσμα των εν λόγω υπέρτερης τυπικής ισχύος αρχών ενόψει των οποίων η βλάβη που επέρχεται στον εκκαλούντα από την υπαγωγή του στο καθεστώς του ν. 4387/2016 κρίνεται ως δυσανάλογα μεγαλύτερη από το όφελος για το δημόσιο συμφέρον, που άπτεται της βιωσιμότητας του εθνικού ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού συστήματος. Κατόπιν τούτων, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, ενόψει των δεδομένων της συγκεκριμένης οριακής περίπτωσης, ο εκκαλών δεν καταλαμβάνεται από τις ρυθμίσεις του ν. 4387/2016, αλλά διέπεται από το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς, έστω και αν ο τερματισμός της συντάξιμης υπηρεσίας του έλαβε χώρα μετά την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 με βάση το συμπτωματικό κριτήριο του χρόνου συμπλήρωσης διμήνου από τη διάγνωση της ανιάτης πάθησής του, σύμφωνα με το άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, το οποίο όμως (κριτήριο) δεν συνιστά αποχρώντα λόγο διαφοροποίησης ως προς την τρόπο υπολογισμού και το ύψος της σύνταξης σε περίπτωση σχετικής επί τω δυσμενέστερω νομοθετικής μεταβολής.
[...]

Δέχεται την έφεση.

ΕΛΣυν 569/2025 (Β' Ελάσσων Ολ.)

10. Οι διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφραση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου και αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση σκοπού δημόσιου συμφέροντος, συνιστάμενου στην κοινωνική προστασία των αναφερόμενων σε αυτές κατηγοριών προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα με αναπηρία, δεν θέτουν συγκεκριμένο κανόνα αμέσως και ευθέως εφαρμοστέο, αλλά έχουν κατά βάση κατευθυντήριο

χαρακτήρα. Απευθύνεται δε με αυτές προς τον νομοθέτη έντονη υπόδειξη να λαμβάνει υπέρ των ως άνω προσώπων ειδική φροντίδα και, ειδικώς προκειμένου περί αναπήρων, κάθε πρόσφορο μέτρο, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα διεκδίκησης και άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων τους. Καταλείπεται, όμως, παράλληλα στον νομοθέτη ευρύτατο πλαίσιο θέσπισης κριτηρίων, βάσει των οποίων, κατά την απόλυτη εκτίμησή του, υποκείμενη μόνο σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια (βλ. ΣτΕ 2738/2010), θα προσδιορίσει το είδος και την έκταση της ειδικής αυτής φροντίδας, ως προς καθεμία κατηγορία των προσώπων αυτών (βλ. ΣτΕ 988/2014 Ολ., 3998/2012), χωρίς να καθιερώνεται κατ' αρχήν ευθεία αξίωση προς θέσπιση συγκεκριμένων μέτρων υπέρ συγκεκριμένων ατόμων ή κατηγοριών πολιτών (βλ. ΣτΕ 2166/2022 σκ. 23, 2572/2021 σκ. 8). Ταυτόχρονα, ωστόσο, από τις ίδιες συνταγματικές διατάξεις απορρέει στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στις κατηγορίες αυτές ατόμων ειδικής φροντίδας, χωρίς αποχρώντα λόγο (βλ. ΣτΕ 2166/2022 σκ. 23, πρβλ. ΣτΕ 719/2018 7μ., 1095/2001).

[...]

20. Περαιτέρω, η διαφοροποίηση των συνταξιούχων που υπάγονται στο εν λόγω εξαιρετικό προνομιακό καθεστώς συνάπτεται με γενικά και αντικειμενικά κριτήρια, ήτοι με συγκεκριμένες σοβαρές παθήσεις, εφόσον αυτές επιφέρουν αυτοτελώς ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67% και δεν εκτείνεται σε ευρείες κατηγορίες αναπήρων υπαλλήλων. Τα κριτήρια δε αυτά είναι συναφή με το αντικείμενο της ρύθμισης, καθότι διασφαλίζουν το επιδιωκόμενο ωφέλιμο αποτέλεσμα, που συνίσταται στη θέσπιση ενός εξαιρετικού προνομιακού καθεστώτος συνταξιοδότησης αποβλέποντος στην προστασία συγκεκριμένων περιπτώσεων ιδιαιτέρως σοβαρών, κατά την ουσιαστική εκτίμηση του νομοθέτη, παθήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, εφ' όσον η επίμαχη διάταξη έχει όλως εξαιρετικό χαρακτήρα και λειτουργεί κατά τρόπο γενικό και απρόσωπο, ευρίσκεται εντός των πλαισίων που διαγράφει η συνταγματική αρχή της ισότητας, λαμβανομένου υπόψη και του ότι δεν συντρέχει παραβίαση της εν λόγω αρχής σε περίπτωση διαφορετικής νομοθετικής αντιμετώπισης αναπήρων εξαιτίας διαφορετικών παθήσεων, δεδομένου ότι δεν τελούν, και δη προδήλως, κάτω από τις ίδιες ουσιαστικές συνθήκες όλοι οι πάσχοντες ούτε, εξάλλου, επιβάλλεται η αυτή μεταχείριση όλων των περιπτώσεων αναπηρίας από τη διάταξη του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος, η οποία έχει αποκλειστικά κατευθυντήριο χαρακτήρα (βλ. σκ. 10, πρβλ. ΣτΕ 2166/2022 σκ. 26 και 28).

[...]

Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.

ΕΛΣυν 559/2025 (Β' Ελάσσων Ολ.)

14. Οι διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφανση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου και αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση σκοπού δημόσιου συμφέροντος, συνιστάμενου στην κοινωνική προστασία των αναφερόμενων σε αυτές κατηγοριών προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα με

αναπηρία, δεν θέτουν συγκεκριμένο κανόνα αμέσως και ευθέως εφαρμοστέο, αλλά έχουν κατά βάση κατευθυντήριο χαρακτήρα, απευθύνεται δε με αυτές προς τον νομοθέτη έντονη υπόδειξη να λαμβάνει υπέρ των ως άνω προσώπων ειδική φροντίδα και, ειδικώς προκειμένου περί αναπήρων, κάθε πρόσφορο μέτρο, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα διεκδίκησης και άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων τους. Καταλείπεται όμως παράλληλα στον νομοθέτη ευρύτατο πλαίσιο κριτηρίων βάσει των οποίων, κατά την απόλυτη εκτίμησή του, υποκείμενη μόνο σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια (βλ. Σ.τ.Ε. 2738/2010), θα προσδιορίσει το είδος και την έκταση της ειδικής αυτής φροντίδας ως προς κάθε κατηγορία των προσώπων αυτών (βλ. ΣτΕ 988/2014 Ολ., 3998/2012), χωρίς να καθιερώνεται κατ' αρχήν ευθεία αξίωση προς θέσπιση συγκεκριμένων μέτρων υπέρ συγκεκριμένων ατόμων ή κατηγοριών πολιτών (βλ. ΣτΕ 2166/2022 σκ. 23, 2572/2021 σκ. 8). Ενόψει αυτών και όσων έγιναν δεκτά στις προηγούμενες σκέψεις, η επίμαχη διάταξη του πρώτου εδαφίου της περ. β' της παρ. 1 του άρθρου 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα δεν αντίκειται στις ως άνω συνταγματικές διατάξεις, καθόσον με αυτές ο κοινός νομοθέτης υποχρεούται μεν να θεσπίζει μέτρα κοινωνικής πρόνοιας και προστασίας για τα άτομα με αναπηρία, αλλά όχι να παρέχει συνταξιοδοτικά δικαιώματα κατά μεταβίβαση σε έγγαμα τέκνα με αναπηρία, που έχουν αυτονομηθεί από την πατρική οικογένεια, με τις ίδιες μάλιστα προϋποθέσεις που ισχύουν για άλλες κατηγορίες συνταξιούχων, όπως τα άγαμα τέκνα. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα η σχετική νομοθετική επιλογή να μη βρίσκεται εκτός του ευρέος περιθωρίου εκτίμησης του νομοθέτη ούτε να παρίσταται αδικαιολόγητη, ενόψει όσων έχουν προαναφερθεί ως προς τον δικαιολογητικό λόγο και τον σκοπό θέσπισης της αγαμίας του τέκνου ως απαραίτητου όρου για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος κατά μεταβίβαση (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1572/2011).

[...]

17. Με βάση την αναιρετικώς ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του Τμήματος και σύμφωνα με όσα έγιναν ερμηνευτικώς δεκτά στις σκέψεις 11 έως και 14 της παρούσας, το δικάσαν Τμήμα ορθώς ερμήνευσε και εφάρμοσε τις διατάξεις του πρώτου εδαφίου της περ. β' της παρ. 1 του άρθρου 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, δεχόμενο ότι η τέλεση γάμου εκ μέρους του αναιρεσειόντος επέφερε την απώλεια του κατά μεταβίβαση συνταξιοδοτικού του δικαιώματος, καθόσον για τη θεμελίωση και τη διατήρηση του δικαιώματος αυτού προσαπαιτείται ως αυτονόητη και απαραίτητη προϋπόθεση η αγαμία. Ειδικότερα, η τέλεση γάμου, ως γεγονός που αποκόπτει το τέκνο από την οικογένεια του θανόντος υπαλλήλου ή συνταξιούχου, αποτελεί, κατά τη διαχρονική βούληση του νομοθέτη, λόγο που κωλύει τη θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος του τέκνου, όταν ο γάμος έχει τελεστεί πριν από τον χρόνο θεμελίωσης του δικαιώματος αυτού, ή λόγο απώλειας του δικαιώματος σε περίπτωση τέλεσης γάμου μετά τον χρόνο θεμελίωσης του δικαιώματος, σύμφωνα με τις προαναφερόμενες νομικές παραδοχές, χωρίς με αυτές να εγείρεται ζήτημα παραβίασης των επικαλούμενων διατάξεων του άρθρου 21 παρ. 1, 2, 3 και 6 του Συντάγματος, για

τους λόγους που έχουν προεκτεθεί. Επομένως, είναι απορριπτέοι ως νόμω αβάσιμοι οι λόγοι αναίρεσης με τους οποίους υποστηρίζονται τα αντίθετα.

[...]

Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.

**ΕΛΣυν 980/2025
(ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)**

14. Με τις προπαρατεθείσες διατάξεις του άρθρου 54 παρ. 10 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, οι οποίες θεσπίστηκαν στο πλαίσιο των επιταγών του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, ο νομοθέτης, αντιλαμβανόμενος την ιδιαιτερότητα της κατάστασης των υπαλλήλων που έχουν μία από τις περιοριστικώς απαριθμούμενες στο προτελευταίο εδάφιο της περ. α' της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του Κώδικα παθήσεις, μεταξύ των οποίων και όσοι έχουν υποβληθεί σε μεταμόσχευση συμπαγών οργάνων, συνεπεία της οποίας (πάθησης) συντρέχει αναπηρία αυτών σε ποσοστό τουλάχιστον 67%, και τις εγγενείς δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν, προέβλεψε, πέραν των ειδικών όρων θεμελίωσης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος (βλ. άρθρο 1 παρ. 1 περ. α του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, ως προς τις χρονικές προϋποθέσεις θεμελίωσης δικαιώματος σύνταξης της εν λόγω κατηγορίας, βλ. επίσης άρθρο 15 παρ. 7 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, σε συνδυασμό με άρθρο 9 παρ. 2 του ίδιου Κώδικα, καθώς και άρθρο 8 του ν.4387/2016 ως προς τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης της κατηγορίας αυτής, συναφώς βλ. ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 489/2022, 528/2023 βλ. ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, Τρίτο Τμ. 489/2022, 528/2023, πρώην ΙΙ Τμ. 130/2022, και ως προς τους ειδικούς όρους θεμελίωσης δικαιώματος σύνταξης βουλευτών που τελούν σε όμοιες καταστάσεις βλ. τις παρατιθέμενες στη σκέψη 4 της παρούσας αντιστοίχου περιεχομένου διατάξεις του δευτέρου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 2 του ν.δ/τος 99/1974, όπως οι διατάξεις αυτές προστέθηκαν με την παρ. 20 του άρθρου 20 του ν. 3513/2006, Α' 265), την καταβολή επιδόματος, υπολογιζόμενου σε ποσοστό 40% επί του μηνιαίου βασικού μισθού του λοχαγού, όπως αυτός ορίζεται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις (Τρίτο Τμ. 401/2023, 489/2022, πρώην ΙΙ Τμ. 53/2019, πρώην ΙΙΙ Τμ. 1903/2011). Όπως, άλλωστε, συνάγεται από τη συνδυαστική ερμηνεία των διατάξεων των παραγράφων 5 και 10 του άρθρου 54 του Κώδικα καθώς και του προτελευταίου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του ίδιου νομοθετήματος, προεχόντως δε από τη γραμματική διατύπωση αυτών (βλ. άρθρο 54 παρ. 5 καθώς και άρθρο 1 παρ. 1 του Κώδικα, όπου γίνεται αναφορά σε «αυτούς που συνταξιοδοτούνται», αντίστοιχα σε «υπαλλήλους» που εμπίπτουν στην εν λόγω κατηγορία και σε αντιδιαστολή βλ. παράγραφο 7 του άρθρου 54 του Κώδικα, όπου γίνεται αναφορά σε «συνταξιούχους», συναφώς βλ. ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 326/2010, 2538/2012, 807/2016, πρώην ΙΙΙ Τμ. 1364/2018), για την καταβολή του συγκεκριμένου επιδόματος απαιτείται ως αναγκαία προϋπόθεση ο αιτούμενος τη χορήγηση του επιδόματος να έπασχε ήδη κατά τον χρόνο εξόδου του από την ενεργό υπηρεσία από μία εκ των απαριθμούμενων στο άρθρο 1 παρ. 1 περίπτ. α' προτελευταίο εδάφιο του Συνταξιοδοτικού Κώδικα νόσων (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 528/2023, 401/2023, contra ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 884/2022, πρβλ. άρθρο 54 παρ. 3 Σ.Κ.,

**ΕΛΣυν 953/2025
(ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)**

συναφώς, ΕΛΣυν Ολομ. 825/1991, 1858/2012, πρώην II Τμ. 53/2019, πρώην III Τμ. 940/2018, 1762/2008). Τούτο πιστοποιείται κατόπιν γνωμάτευσης της Ανώτατης Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής (Α.Σ.Υ.Ε.), η οποία αποφαινεται ειδικότερα, κατά την ανέλεγκτη επιστημονική κρίση της, για το είδος, τις συνέπειες, το χρόνο εκδήλωσης της νόσου, καθώς και το βαθμό της ανικανότητας που προκαλείται εξ αυτής, η γνωμάτευση δε αυτή είναι υποχρεωτική για τα αποφασίζοντα ή δικαιοδοτούντα συνταξιοδοτικά όργανα, συνεπώς, και για το Ελεγκτικό Συνέδριο, εφόσον είναι ομόφωνη και ειδικώς και επαρκώς αιτιολογημένη (ΕΛΣυν Τρίτο Τμ. 528/2023, πρβλ. ΕΛΣυν πρώην II Τμ. 130/2022, 1583/2021, 366/2020, 1210, 308/2017, 2049/2016, 5018/2015, 353/2012, 573/2004, 64/2003).

[...]

Απορρίπτει την αγωγή.

20. Από τον συνδυασμό του συνόλου των ανωτέρω παρατιθέμενων διατάξεων προκύπτουν τα ακόλουθα: Ενόψει της συνταγματικώς κατοχυρωμένης υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την προστασία των ατόμων με αναπηρία (άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος), ο νομοθέτης αναγνωρίζοντας τις εγγενείς δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν και τις αυξημένες ανάγκες τους θέσπισε, στο πλαίσιο των ληφθέντων νομοθετικών μέτρων για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία περιήλθε η Χώρα από τις αρχές του έτους 2010 και τη διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, σειρά ευνοϊκών για τα άτομα αυτά μέτρων, διαφοροποιούμενων κατά περίπτωση ανάλογα με την ειδικότερη κατηγορία στην οποία εντάσσονται. Ειδικότερα, προέβλεψε, πλην άλλων, την εξαίρεση όσων λαμβάνουν με τη σύνταξή τους το επίδομα ανικανότητας του άρθρου 54 του π.δ. 169/2007 από: α) την επιβληθείσα με την άρθρο 2 παρ. 14 του ν. 4002/2011 παρακράτηση από 1.8.2011 μηνιαίας εισφοράς για τους συνταξιούχους του Δημοσίου που δεν έχουν συμπληρώσει το 60ό έτος της ηλικίας τους (βλ. άρθρο 2 παρ. 14 περ. γ' ν. 4002/2011), β) τις μειώσεις των συντάξεων του Δημοσίου δυνάμει του άρθρου 1 παρ. 10 περ. α' του ν. 4024/2011 (βλ. άρθρο 1 παρ. 10 περ. γ' ν. 4024/2011), γ) τις μειώσεις των συντάξεων του Δημοσίου δυνάμει του άρθρου 1 παρ. 1 περ. α' του ν. 4051/2012 (βλ. άρθρο 1 παρ. 1 περ. δ' ν. 4051/2012), ενώ όσοι λαμβάνουν επίδομα ανικανότητας με βάση, ειδικώς, τις διατάξεις των παραγράφων 5 και 6 του άρθρου 54 του π.δ. 169/2007 εξαιρέθηκαν από την παρακράτηση με το άρθρο 11 του ν. 3865/2010 της εισφοράς αλληλεγγύης συνταξιούχων (ΕΑΣ) (βλ. άρθρο 11 παρ. 3 περ. β' ν. 3865/2010). Επίσης, οι συνταξιούχοι του Δημοσίου που είναι ανάπηροι με ποσοστό αναπηρίας 80% και άνω, σύμφωνα με γνωμάτευση της Ανώτατης Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής, εξαιρέθηκαν από τις περικοπές των υποπαραγράφων Β.3 και Β.4 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 (βλ. άρθρο πρώτο παρ. Β υποπαρ. Β.3 περ. δ' και Β.4 του ν. 4093/2012, όπως αυτές τροποποιήθηκαν με το άρθρο 1 του ν. 4111/2013). Περαιτέρω, υπό το καθεστώς ισχύος του ν. 4387/2016, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 14 αυτού, κατά τον επανυπολογισμό των συντάξεων όσων είχαν ήδη καταστεί συνταξιούχοι πριν από τη δημοσίευση του ως άνω νόμου,

προκειμένου να ισχύσουν ενιαίοι κανόνες για παλαιούς και νέους συνταξιούχους εντός του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, κατ' επίκληση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, της διαγενεακής ισότητας και αλληλεγγύης, λαμβάνεται ως βάση το ύψος των συντάξεων, όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί κατά την 31.12.2014, σύμφωνα με τις τότε ισχύουσες διατάξεις. Με τις οικείες ρυθμίσεις περί εφεξής επανυπολογισμού των ήδη καταβαλλόμενων συντάξεων ενσωματώθηκε ως αριθμητικό μέγεθος το ύψος στο οποίο αυτές ανέρχονταν κατά την ανωτέρω ημερομηνία, μετά την εφαρμογή της γενικής συνταξιοδοτικής νομοθεσίας και των ποσοστιαίων μειώσεων που θεσπίστηκαν διαδοχικώς, μεταξύ άλλων, και με τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 10 του ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 του ν. 4051/2012 και των υποπαραγράφων Β3 και Β4 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 (ΕΛΣυν Ολ. 1975/2021 σκ. 68). Επομένως, όσον αφορά τον μεταγενέστερο της έναρξης ισχύος του ν. 4387/2016 χρόνο, η επιλογή του νομοθέτη, προκειμένου να καθορίσει τις καταβλητέες συντάξεις στους συνταξιούχους που είχαν αποχωρήσει από την υπηρεσία πριν από τη δημοσίευσή του, να ορίσει ως βάση επανυπολογισμού τους το ύψος αυτών κατά την 31.12.2014, έχει ως συνέπεια τη διατήρηση σε ισχύ των προαναφερόμενων εξαιρέσεων που είχαν προβλεφθεί από την εφαρμογή των επιβληθεισών με τους μνημονιακούς νόμους μειώσεων, οι οποίες (εξαιρέσεις) λαμβάνονται υπόψη για τη διαμόρφωση του τελικού ποσού της καταβλητέας σύνταξης (πρβλ. ΣτΕ 2166/2022, Ολ. 1890-1891/2019) [βλ. και άρθρο 23 παρ. 5 του ν. 4387/2016, όπου ορίζεται ότι: «5. Για την εξαίρεση από τις μειώσεις των συντάξεων του άρθρου 11 του Ν. 3865/2010, της παρ. 14 του άρθρου 2 του Ν. 4002/2011, της παρ. 10 του άρθρου 1 του Ν. 4024/2011 και του άρθρου 1 του Ν. 4051/2012 (Α' 40) που συνδέονται με πιστοποίηση ορισμένου ποσοστού αναπηρίας, γίνεται δεκτή και η γνωμάτευση των υγειονομικών επιτροπών του Κέντρου Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.). Για την προσαύξηση της σύνταξης, σύμφωνα με τις διατάξεις της υποπαραγράφου Β4 της παραγράφου Β' του άρθρου πρώτου του Ν. 4093/2012 (Α' 222) αρκεί και η γνωμάτευση των ανωτέρω υγειονομικών επιτροπών»].

[...]

Απορρίπτει την αγωγή.

**ΕΛΣυν 1408/2024
(ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)**

4. Με τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος ορίζεται ότι «2. (...) όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος. 3. Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία (...), του γήρατος, της αναπηρίας (...) 6. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.». Οι ανωτέρω διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφραση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου και αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση σκοπού δημοσίου συμφέροντος συνιστάμενου στην κοινωνική προστασία των

αναφερόμενων σε αυτές κατηγοριών προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα με αναπηρία ή ανίατη νόσο, δεν θέτουν συγκεκριμένο κανόνα αμέσως και ευθέως εφαρμοστέο, αλλά έχουν κατά βάση κατευθυντήριο χαρακτήρα, απευθύνεται δε με αυτές προς τον νομοθέτη έντονη υπόδειξη να λαμβάνει υπέρ των ως άνω προσώπων ειδική φροντίδα και, ειδικώς προκειμένου περί αναπήρων, κάθε πρόσφορο μέτρο, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα διεκδίκησης και άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων τους. Καταλείπεται όμως παράλληλα στον νομοθέτη ευρύτατο πλαίσιο κριτηρίων βάσει των οποίων, κατά την εκτίμησή του, θα προσδιορίσει το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας ως προς κάθε κατηγορία των προσώπων αυτών (βλ. ΣτΕ 988/2014 Ολ.). Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται μόνο σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση, πλην άλλων, της αρχής της ισότητας (ΑΕΔ 8/2019). Οι προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος για τα άτομα με αναπηρία ή ανίατη (σωματική ή πνευματική) νόσο καταλαμβάνουν, υπό τους ανωτέρω όρους, και τις νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης δικαιώματος σύνταξης ή συνταξιοδοτικής παροχής (ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, 1243/2006, Έκτο Τμ. 1051/2022, ΙΙΙ Τμ. 470/2020, ΣτΕ 3820/2015, 3790/2014). Εξάλλου, από τις εν λόγω συνταγματικές διατάξεις - ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με την κυρωθείσα με τον ν. 4074/2012 (Α' 88) Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, η οποία αναγνωρίζει τα άτομα με αναπηρία ως πλήρη υποκείμενα δικαιωμάτων και ενθαρρύνει τον σεβασμό της αξιοπρέπειας, την ατομική αυτονομία και ανεξαρτησία αυτών, έχουσα ειδικότερα ως σκοπό «να προάγει, προστατεύσει και να διασφαλίσει την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, από όλα τα άτομα με αναπηρίες και να προάγει το σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας τους» (βλ. άρθρο 1 αυτής και ΕΔΔΑ απόφ. της 08.02.2022 Jivan κατά Ρουμανίας) - απορρέει, ταυτόχρονα, στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στις ως άνω κατηγορίες προσώπων ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο (πρβλ. ΣτΕ 2166/2022 7μ., 719/2018 7μ.).

[...]

8. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. άρθρα 82 παρ. 1 του Συντάγματος περί της χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, για τον προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' άρθρο 25 παρ. 1 α' του Συντάγματος, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις

συνταγματικές αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, της πολυεπίπεδης ισότητας (άρθρο 4 του Συντάγματος), της εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος), της δίκαιης αποταμίευσης (άρθρα 21, 25 παρ. 1 α και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από τις διατάξεις του άρθρου 79 του Συντάγματος (με τις οποίες καθορίζεται η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού των εσόδων και εξόδων του Κράτους, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους, καθώς και έγκρισης των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κατά τα ανωτέρω), σε συνδυασμό με αυτές του άρθρου 73 παρ. 2 (στις οποίες προβλέπεται ειδική προπαρασκευαστική – γνωμοδοτική διαδικασία πριν από την ψήφιση συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων που συνεπάγονται μακροχρόνιες δημοσιονομικές συνέπειες) και εκείνες του άρθρου 75 (στις οποίες ορίζεται ως υποχρεωτική η σύνταξη προκαταρκτικής έκθεσης για την κάλυψη της δαπάνης που συνεπάγονται νομοσχέδια με δημοσιονομικές επιπτώσεις), εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτικά της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3409, 3408, 1685/2013, 3668/2006). Με τις ρυθμίσεις αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και στο πνεύμα αυτό πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012 και αποφάσεις ΕΔΔΑ της 15.10.2013 “Rimantas Savickas κατά Λιθουανίας”, της 8.10.2013 “Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας”, της 7.5.2013 “Ιωάννα Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος”, της 20.6.2012, “Panfile κατά Ρουμανίας”, σκ. 16, της 13.12.2011 “Lakićević και λοιποί κατά Σερβίας”, σκ. 61 και της 15.9.2009, “Moskal κατά Πολωνίας”). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη διαρθρωτικών θεσμικών μέτρων στο πλαίσιο χάραξης της ευρύτερης κοινωνικής, οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, δηλαδή ένα ευρύ φάσμα δικαστικά ανέλεγκτης πολιτικής εκτίμησης και επιλογής, ενόψει, αφενός της προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 του άρθρου 106 του Συντάγματος αρμοδιότητας του Κράτους επί του συντονισμού και προγραμματισμού της οικονομικής δραστηριότητας για την προστασία του γενικού συμφέροντος και δη της κοινωνικής ευημερίας και αφετέρου της θεσπιζόμενης στο άρθρο 26 του Συντάγματος αρχής της διάκρισης των λειτουργιών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021).

[...]

11. Σε εκτέλεση της συνταγματικής θεσμικής εγγύησης για το ειδικό λειτουργικό, μισθολογικό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών [βλ. σχετικώς τις διατάξεις των άρθρων 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β', 29 παρ. 3, 45, 73 παρ. 2 και 3, 80, 87 επ., 98 παρ. 1 περ. δ' και στ', 101 Α, 103 και 104 του Συντάγματος και ΕλΣυν Ολ. 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017], ο νομοθέτης έχει διαχρονικώς οργανώσει το ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό σύστημα [βλ. μεταξύ άλλων τις διατάξεις του α.ν. 1854/1951 της 23/23 Ιουνίου 1951 «Περί απονομής των Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων» (Α' 182), του ν. 3163/1955 «περί συνταξιοδοτήσεως του προσωπικού του Ι.Κ.Α.» Α' 153 και τον Συνταξιοδοτικό Κώδικα, κωδικοποιηθέντα διαδοχικώς με το άρθρο μόνο του π.δ/τος 1041/1979 (Α' 292), του π.δ/τος 166/2000 (Α' 153) και το άρθρο μόνο το ήδη ισχύοντος π.δ/τος 169/2007 (Α' 210)]. Εντός δε του εν λόγω συστήματος, ενόψει και των κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος θεσμικών εγγυήσεων και κατευθύνσεων για την προστασία των ατόμων με αναπηρία ή ανίατη νόσο, έχουν θεσπιστεί ευνοϊκές διατάξεις που αφορούν ειδικώς τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς με αναπηρία ή αυτούς που απολύονται από την υπηρεσία λόγω σωματικής ή διανοητικής ανικανότητας (βλ. ενδεικτικά άρθρα 1 παρ. 1 περ. α' προτελευταίο εδάφιο, γ' και στ', 9 παρ. 15, 17, 45, 53, 54, 56 παρ. 3, 57Α Συνταξιοδοτικού Κώδικα κ.λπ.) Στο πλαίσιο αυτό, το κόστος της σύνταξης βαρύνει κατ' αρχήν τον κρατικό προϋπολογισμό, ήτοι το Δημόσιο Ταμείο (βλ. τους διαχρονικά ισχύοντες συνταξιοδοτικούς κώδικες και, ειδικότερα, άρθρο 1 του β.δ/τος της 31ης Οκτωβρίου 1935, Α' 505, άρθρο 1 του α.ν. 1854/1951, άρθρο 1 του π.δ/τος 1041/1979, Α' 292, άρθρο 1 του π.δ/τος 166/2000 και άρθρο 1 του π.δ/τος 169/2007 και ΑΕΔ 28, 2/2004), ενώ το σχετικό βάρος δύναται να αναδέχεται και ο προϋπολογισμός νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου (βλ., μεταξύ άλλων, τον ανωτέρω ν. 3163/1955, ΕλΣυν Ολ. 1277/2018, 244/2017, 1510/1996 και απόφ. ΔΕΚ της 22.11.1995, C- 443/93, Βουγιούκας κατά Ελλάδος, για την ένταξη όσων λαμβάνουν σύνταξη υπό το καθεστώς του ν. 3163/1955 από το ΙΚΑ στο ελληνικό ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων). Η καταβολή της σύνταξης τελεί πάντοτε υπό την εγγύηση του Κράτους και δη του Δημοσίου, για όσους αντλούν το συνταξιοδοτικό τους δικαίωμα από αυτό ως εργοδότη (λειτουργικό κριτήριο), αλλά και για όσους εντάσσονται υπό την ιδιότητα του δημοσίου λειτουργού ή υπαλλήλου στην οργανωτική δομή ν.π.δ.δ. και λαμβάνουν σύνταξη είτε απευθείας από το Δημόσιο Ταμείο, είτε από άλλον φορέα, στον οποίο έχει κατά νόμο μεταβιβασθεί η αρμοδιότητα κανονισμού και πληρωμής των συντάξεων και έχει αναδεχθεί το βάρος καταβολής τους (οργανικό κριτήριο, βλ. συναφώς ΕλΣυν Ολ. 2020/2020).

[...]

28. Από τον συνδυασμό του συνόλου των ανωτέρω διατάξεων συνάγονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: Στην περίπτωση απόλυσης δημοσίου υπαλλήλου λόγω ανικανότητας να εκτελέσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα, η οποία προκλήθηκε από νόσο που δεν επιδέχεται θεραπεία, γενεσιουργό αιτία της εξόδου του από την υπηρεσία αποτελεί η διάγνωση

από την αρμόδια Υγειονομική Επιτροπή (άρθρο 165 παρ. 2 ν. 3528/2007) της σωματικής ή πνευματικής ανικανότητάς του. Στην εν λόγω δε περίπτωση, κρίσιμο χρονικό σημείο για τον καθορισμό του τερματισμού της συντάξιμης υπηρεσίας του απολυόμενου υπαλλήλου είναι η ημερομηνία έκδοσης της οικείας ιατρικής γνωμάτευσης, αφού, σύμφωνα με το άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, η συντάξιμη υπηρεσία αυτού τερματίζεται μόλις παρέλθει δίμηνο από την ημερομηνία έκδοσης της ως άνω γνωμάτευσης, τούτο δε ανεξαρτήτως του χρόνου κοινοποίησης της απόφασης του υπηρεσιακού συμβουλίου περί απόλυσης που εκδίδεται ακολούθως, η οποία έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα και περιορίζεται να βεβαιώσει το σχετικό νομικό γεγονός, ή της τυχόν παροχής υπηρεσίας και της καταβολής μισθού πέρα από το δίμηνο (βλ. σκέψη 23). Η γνωμάτευση αυτή, συνεπαγόμενη άνευ ετέρου την απομάκρυνση από την υπηρεσία του πάσχοντος από ανίατη νόσο δημοσίου υπαλλήλου, αποτελεί αναγκαίο όρο και για τη διεκδίκηση, περαιτέρω, του προβλεπόμενου στο άρθρο 54 παρ. 3 του π.δ/τος 169/2007 επιδόματος νόσου και ανικανότητας, ύστερα από γνωμάτευση της οικείας Ανώτατης Υγειονομικής Επιτροπής για τον βαθμό μείωσης της ικανότητας του υπαλλήλου για εργασία και τη φύση της διαπιστωθείσας κατά τα ανωτέρω νόσου, η καταβολή του οποίου (επιδόματος) εξακολουθεί να διέπεται από τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου (βλ. μεταβατική ρύθμιση του άρθρου 11 του ν. 4387/2016 με τίτλο «Σύνταξη αναπηρίας»). Ενόψει των ανωτέρω εκτεθέντων, σε περίπτωση που η ενεργοποίηση της διαδικασίας για τη διάγνωση της ικανότητας του δημοσίου υπαλλήλου να ασκήσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα και η έκδοση της σχετικής γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής, με την οποία πιστοποιείται η ανικανότητά του προς τούτο, έλαβαν χώρα πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 και εφόσον ο υπάλληλος έχει θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης σύμφωνα με τις ισχύουσες πριν από την έναρξη ισχύος του εν λόγω νόμου διατάξεις του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (βλ. άρθρο 1 αυτού) [πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 2120/2020, 1829/2019, 2247/2009, Τρίτο Τμ. 1593/2021, ΙΙ Τμ. 1412/2020, 360/2019, 5319/2015, 2471/2014, 1758/2011, ΣτΕ 3177/2004, 135/2002 κ.ά.] και πληροί και τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης μέχρι το χρονικό αυτό σημείο (πρβλ. άρθρο 6 παρ. 1.β του ν.4387/2016), το Δικαστήριο κρίνει ότι, ανεξαρτήτως του χρόνου τερματισμού της συντάξιμης υπηρεσίας του κατά το άρθρο 14 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (πρβλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 500/2019, 316, 592/2017), η σύνταξή του πρέπει να υπολογιστεί σύμφωνα με τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά την 31.12.2014. Και τούτο, κατά τελεολογική διαστολή του άρθρου 6 παρ. 1.α του ν. 4387/2016, σύμφωνα με το οποίο «Οι συντάξεις όσων από τα πρόσωπα της περίπτωσης α΄ της παραγράφου 1 του άρθρου 4 αποχωρούν από την Υπηρεσία τους λόγω συνταξιοδότησης, μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος, υπολογίζονται, σύμφωνα με τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά τις 31.12.2014» (βλ. και άρθρα 11 και 21 του ν. 4387/2016), σε συμφωνία με τις συνταγματικές επιταγές για την προστασία των ατόμων με αναπηρία ή ανίατη νόσο (άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος) και υπό το φως

των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ως προς την προστασία των νομίμων περιουσιακών προσδοκιών της ως άνω κατηγορίας δικαιούχων, της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στα δημόσια βάρη, καθώς και της αναλογικότητας. Ειδικότερα, ελλείψει σχετικής ειδικής μεταβατικής ρύθμισης, η προαναφερόμενη διάταξη καταλαμβάνει, καθ' ερμηνεία εναρμονιζόμενη προς τις ως άνω υπέρτερης τυπικής ισχύος αρχές και κανόνες, και τις περιπτώσεις εκείνες που κατά την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 έχει ήδη ολοκληρωθεί η διοικητική διαδικασία, η οποία συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για τον προσδιορισμό της αιτίας εξόδου του υπαλλήλου από την υπηρεσία από τα όργανα της υπηρεσιακής διοίκησης, κατόπιν περάτωσης της οποίας, εφόσον διαγνωστεί η ανικανότητα του τελευταίου για εργασία, εκκινεί υποχρεωτικά η διαδικασία απόλυσής του και ακολούθως λαμβάνει χώρα ο κανονισμός της σύνταξης αυτού βάσει των δεδομένων της εκδοθείσας ιατρικής γνωμάτευσης, στο πλαίσιο της λειτουργικής συνέχειας της υπαλληλικής με τη συνταξιοδοτική σχέση. Από το αποτέλεσμα μάλιστα της εν λόγω διαδικασίας, όπως προεκτέθηκε, ο υπάλληλος έλκει προσδοκία και για τη χορήγηση επιδόματος νόσου και ανικανότητας κατ' άρθρο 54 παρ. 3 του π.δ/τος 169/2007. Ο δε χρόνος συμπλήρωσης διμήνου από την έκδοση της - μόνης κρίσιμης για την επέλευση των ως άνω εκτεθεισών εννόμων συνεπειών για την υπηρεσιακή και συνταξιοδοτική κατάσταση του υπαλλήλου - γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής, με την πάροδο του οποίου θεωρείται τερματισθείσα η συντάξιμη υπηρεσία, κατ' άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, δεν συνιστά πρόσφορο λόγο ικανό διαφοροποίησης ως προς τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης, σε περίπτωση που επέλθει, κατά το μεσαλοβήσαν από την έκδοση της εν λόγω γνωμάτευσης χρονικό διάστημα, σχετική επί τω δυσμενέστερω νομοθετική μεταβολή. Τούτο, δοθέντος ότι με τις ρυθμίσεις του ν. 4387/2016 επήλθε θεσμική μεταβολή του συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων με την ένταξή τους στο ασφαλιστικό καθεστώς του ΕΦΚΑ με συνέπεια τη μείωση των συνταξιοδοτικών παροχών, λόγω συμμετοχής της κατηγορίας αυτής στους δημοσιονομικούς κινδύνους του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος, στο οποίο πλέον εντάσσονται. Συγκεκριμένα, με τις διατάξεις του ως άνω ν. 4387/2016, πλην άλλων, η σύνταξη των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων, υπολογιζόμενη με βάση το άθροισμα της εθνικής και της ανταποδοτικής σύνταξης, δεν αποδίδει πλέον κατά διαφανή τρόπο την εύλογη αναλογία μεταξύ αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως υπό το προϋσχύσαν καθεστώς του Συνταξιοδοτικού Κώδικα εντός του οποίου, κατά τα άρθρα 9 και 34 αυτού, η σύνταξη υπολογιζόταν σε σταθερό ποσοστό επί των αποδοχών ενεργείας των υπηρετούντων, ενώ εισάγεται με το εν λόγω νομοθέτημα ένα περίπλοκο σύστημα προσδιορισμού του ανταποδοτικού σκέλους της σύνταξης, αναπροσαρμοζόμενο βάσει μη ευχερώς προσβάσιμων δεικτών, με διαδοχικές τροποποιήσεις του πλαισίου καταβολής της καθοριζόμενης προσωπικής διαφοράς (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, II Τμ. 930/2019). Επομένως, με την ένταξη στο ασφαλιστικό σύστημα του ΕΦΚΑ της χρήζουσας ειδικής προστασίας κατηγορίας των υπαλλήλων με αναπηρία ή ανίατη νόσο, οι οποίοι έχουν

ήδη θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης από το Δημόσιο κατά τη θέση σε ισχύ του ν. 4387/2016 και πληρούν και τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η επιβάρυνση των συντάξεων τους από την εφαρμογή του νέου συστήματος, επέρχεται αιφνίδια μεταβολή ουσιαστικού στοιχείου της ήδη διαμορφωμένης νομικής και πραγματικής κατάστασης αυτών, στη διατήρηση των οποίων είχαν δικαιολογημένα αποβλέψει, και δη του συνταξιοδοτικού καθεστώτος στο οποίο υπάγονται. Συνεπεία δε τούτου εγείρεται ζήτημα διατάραξης των συνταγματικών αρχών της ασφάλειας δικαίου, της σαφήνειας, της προβλεψιμότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης σε σχέση με τις περιουσιακές προσδοκίες και τη διατήρηση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης της συγκεκριμένης κατηγορίας δικαιούχων, και σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, στον βαθμό που η ένταξη των ανωτέρω υπαλλήλων στον ΕΦΚΑ - με βάση το συμπτωματικό ημερολογιακό κριτήριο της συμπλήρωσης διμήνου από την έκδοση γνωμάτευσης της οικείας Υγειονομικής Επιτροπής - επενεργεί, συνεπαγόμενη μειώσεις, σε ώριμες συνταξιοδοτικές προσδοκίες. Άλλωστε τυχόν καθυστέρηση στην ολοκλήρωση της σχετικής διαδικασίας διάγνωσης της ικανότητας προς εργασία, κείμενη εκτός της σφαίρας ευθύνης του υπαλλήλου, δεν μπορεί να λειτουργήσει σε βάρος αυτού (πρβ. ΕΔΔΑ απόφ. της 30.11.2005, Soloduyk v. Russi). Αντίθετη ερμηνευτική εκδοχή σε σχέση με την ανωτέρω κατηγορία προσώπων, δεν θα ήταν, άλλωστε, συμβατή με το άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, καθόσον ενόψει των συνταγματικών επιταγών για την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, όπως οι υπάλληλοι με αναπηρία ή ανίατη νόσο, υπό το πρίσμα του σεβασμού των αυξημένων αναγκών τους, του δικαιώματος στην αυτονομία και του σεβασμού της αξιοπρέπειάς τους (πρβλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 08.02.2022 Jivan κατά Ρουμανίας, της 7.3.2017 Baczi κατά Ουγγαρίας), υφίσταται λόγος αντικειμενικός και πρόσφορος να διαφοροποιήσει, κατά τρόπο θεμιτό, την κατηγορία αυτή δικαιούχων, για την οποία δικαιολογείται σε κάθε περίπτωση η πρόβλεψη εξαιρέσεων από τους ενιαίους συνταξιοδοτικούς κανόνες (βλ. άρθρο 4 παρ. 3 περ. ε' του ν. 4387/2016 περί εξαίρεσης από την υπαγωγή στον ΕΦΚΑ όσων δικαιούνται σύνταξη λόγω ανικανότητας ή λόγω θανάτου που προήλθε πρόδηλα και αναμφισβήτητα εξαιτίας της υπηρεσίας και ένεκα ταύτης, σύμφωνα με τις διατάξεις του π.δ/τος 169/2007 σε συνδυασμό και με αυτές του π.δ/τος 168/2007, στους οποίους δεν επιρρίφθηκε ο κίνδυνος μεταβολής του συνταξιοδοτικού συστήματος, αφού εξακολουθούν να υπάγονται στο ασφαλιστικό - συνταξιοδοτικό καθεστώς του Δημοσίου και οι συντάξεις τους κανονίζονται με βάση τις ισχύουσες κατά την έναρξη ισχύος του ως άνω νόμου συνταξιοδοτικές διατάξεις του Δημοσίου). Περαιτέρω, διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση θα ήγειρε πρόσθετα ζητήματα παραβίασης των κατ' άρθρο 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος αρχών της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στην κατανομή των δημοσίων βαρών, καθώς και του άρθρου 1 του (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 14 αυτής, καθώς θα συνεπαγόταν διαφορετική μεταχείριση, σε σχέση με τα περιουσιακά τους δικαιώματα, όπως είναι τα γεγενημένα συνταξιοδοτικά

δικαιώματα και αξιώσεις των δημοσίων υπαλλήλων και οι νόμιμες επ' αυτών προσδοκίες, τα οποία, όπως προεκτέθηκε, εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, υπαλλήλων διεπόμενων από τις θεσμικές εγγυήσεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος (αρμοδίως διεγνωσμένοι ανάπηροι ή ανιάτως νοσούντες) που τελούν υπό όμοιες συνθήκες και όσον αφορά τον χρόνο θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος και την πλήρωση των προϋποθέσεων για την άμεση καταβολή σύνταξης, με βάση το συμπτωματικό κριτήριο του χρόνου συμπλήρωσης διμήνου από τη διάγνωση της ανίατης πάθησής τους κατ' άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, το οποίο (κριτήριο) όμως δεν συνιστά αποχρώντα και ικανό διαφοροποίησης λόγο ως προς τον τρόπο υπολογισμού και το ύψος της σύνταξης σε περίπτωση σχετικής επί τα χείρω νομοθετικής μεταβολής. Άλλωστε ζήτημα παραβίασης των προαναφερόμενων αρχών τίθεται και ενόψει της ενιαίας μεταχείρισης, με βάση το εν λόγω όλως τυπικό και συμπτωματικό κριτήριο, αφενός της ως άνω προστατευτέας βάσει του Συντάγματος ευπαθούς κατηγορίας υπαλλήλων και αφετέρου των δημοσίων υπαλλήλων που δεν τελούν υπό τις ίδιες δυσχερείς συνθήκες όσον αφορά την κατάσταση της υγείας τους.

[...]

31. Με τα δεδομένα αυτά το Τμήμα κρίνει, κατ' εκτίμηση των ειδικότερων περιστάσεων της ένδικης υπόθεσης, ότι η σύνταξη του εκκαλούντος πρέπει να υπολογιστεί με βάση τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016, όπως βασίμως ζητείται με την κρινόμενη έφεση, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω (βλ. σκέψη 28 της παρούσας) υπό το φως των κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος θεσμικών εγγυήσεων και κατευθύνσεων για την προστασία των ατόμων με αναπηρία και ανίατη νόσο, της κατ' άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, καθώς και των συνταγματικών αρχών της ασφάλειας δικαίου, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της σαφήνειας, της προβλεψιμότητας και της αναλογικότητας σε σχέση με τη ρύθμιση των συνταξιοδοτικών παροχών, της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στα δημόσια βάρη και σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ περί προστασίας των γεγεννημένων συνταξιοδοτικών αξιώσεων και των νόμιμων συνταξιοδοτικών προσδοκιών. Και τούτο, λαμβανομένων υπόψη των εξής παραμέτρων: α) Ο εκκαλών είχε ήδη θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης σύμφωνα με τις ισχύουσες πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 διατάξεις του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (π.δ. 169/2007) και πληρούσε τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης μέχρι το χρονικό αυτό σημείο (βλ. την 22541/2016 αρχική συνταξιοδοτική πράξη της Διεύθυνσης Κανονισμού και Εντολής Πληρωμής Πολιτικών Συντάξεων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους), συνέβαλε δε με την καταβολή εισφορών για μακρό χρονικό διάστημα (έτη 31-00-27) στην ενίσχυση του ειδικού ασφαλιστικού συστήματος συνταξιοδότησης των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. β) Έχει κριθεί ανίκανος από την Α.Σ.Υ.Ε. κατά ποσοστό 80% λόγω

της ανίατης πάθησης εξαιτίας της οποίας απολύθηκε από την υπηρεσία με τις εντεύθεν συνέπειες και, ως εκ τούτου, χρήζει ειδικής προστασίας, κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, όσον αφορά τη μέριμνα για οικονομική και κοινωνική εξασφάλιση. γ) Η εκκίνηση της διαδικασίας για τη διάγνωση της ικανότητάς του να ασκήσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα, όπως και η πιστοποίηση της σωματικής ανικανότητάς του για κάθε εργασία εξαιτίας νοσήματος μη ιάσιμου (βλ. την 114/5.4.2016 γνωμάτευση της Δευτεροβάθμιας Υγειονομικής Επιτροπής Αθηνών) - η οποία (ανικανότητα) αποτελεί τον γενεσιουργό λόγο της απόλυσής του εξαιτίας της αδυναμίας του να ανταποκριθεί στην εκτέλεση των απορρεουσών από τη θέση του υποχρεώσεων, ήτοι την αιτία εξόδου του από την υπηρεσία - έλαβαν χώρα πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016. δ) Πριν από τον τερματισμό της συντάξιμης υπηρεσίας του κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 14 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, ήτοι πριν από την πάροδο διμήνου από την έκδοση της κρίσιμης γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής (5.4.2016) και, ειδικότερα, μετά την παρέλευση ενός περίπου μηνός από αυτή, επήλθε μεταβολή επί τω δυσμενέστερω του οικείου νομοθετικού καθεστώτος (με έναρξη ισχύος από 12.5.2016), η οποία, μη αναγόμενη στη σφαίρα επιρροής του εκκαλούντος, επάγεται επαχθείς γι' αυτόν έννομες συνέπειες δεδομένης και της αναπηρίας του. ε) Η οιαδήποτε διαφορά μεταξύ της σύνταξης που δικαιούται ο εκκαλών βάσει των διατάξεων του Συνταξιοδοτικού Κώδικα και της κανονισθείσας σ' αυτόν κατ' εφαρμογή του ν. 4387/2016, που δεν ισοσκελίζεται με την προβλεπόμενη καταβολή προσωπικής διαφοράς μέχρι 31.12.2018, παρίσταται εν προκειμένω ουσιώδης, ανεξαρτήτως του ύψους της, ενόψει των αυξημένων αναγκών και των εγγενών δυσχερειών που αντιμετωπίζει, ως εκ της κατάστασης της υγείας του και του ποσοστού αναπηρίας του (80%), συνεκτιμωμένης και της αδυναμίας του να εργασθεί, όπως άλλοι εξ ιδίου δικαιώματος συνταξιούχοι του ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, λαμβάνοντας συγχρόνως το σύνολο της σύνταξης που δικαιούται από τον ως άνω φορέα (βλ. άρθρο 20 του ν. 4387/2013). Σημειωτέον δε ότι η σύνταξη που αυτός δικαιούται βάσει των διατάξεων της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά την 31.12.2014, εξαιρείται από τις μειώσεις που προβλέφθηκαν με τα άρθρα 2 παρ. 14 του ν. 4002/2011, 1 παρ. 10 περ. α' του ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 περ. α' του ν. 4051/2012 και το άρθρο πρώτο παράγραφος Β της υποπαράγραφοι Β.3 και Β.4 του ν. 4093/2012, ως εκ της λήψης επιδόματος ανικανότητας του άρθρου 54 του π.δ/τος 169/2007, καθώς και του ποσοστού αναπηρίας του (80%) [βλ. άρθρα 2 παρ. 14 περ. γ' ν. 4002/2011, 1 παρ. 10 περ. γ' ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 περ. δ' ν. 4051/2012 και άρθρο πρώτο παράγραφος Β υποπαράγραφοι Β.3 περ. δ' και Β.4 του ν. 4093/2012]. στ) Το Ελληνικό Δημόσιο δεν προέβαλε στο πλαίσιο της παρούσας δίκης βαρύνοντες λόγους αναγόμενους στην αδήριτη ανάγκη διασφάλισης της συνταγματικής αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και, ειδικότερα, εκείνης του δημόσιου ασφαλιστικού συστήματος, στη δεδομένη δημοσιονομική συγκυρία - στη σφαίρα γνώσης και ευθύνης του οποίου εμπίπτει η επίκληση και απόδειξη της συνδρομής τέτοιων δημοσιονομικού χαρακτήρα λόγων - οι οποίοι επιτάσσουν μία διαφορετική στάθμιση, στο πλαίσιο

των ως άνω αρχών της υπεροχής του δικαιώματος, της αξιοπρέπειας του ανθρώπου και δη των αναπήρων, καθώς και των ανιάτως νοσούντων, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ως προς την προστασία των νομίμων περιουσιακών προσδοκιών, καθώς και της αναλογικότητας και δικαιολογούν, στην υπό κρίση υπόθεση ενόψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, διαφορετική από την προεκτεθείσα ερμηνεία και εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων υπό το πρίσμα των εν λόγω υπέρτερης τυπικής ισχύος αρχών ενόψει των οποίων η βλάβη που επέρχεται στον εκκαλούντα από την υπαγωγή του στο καθεστώς του ν. 4387/2016 κρίνεται ως δυσανάλογα μεγαλύτερη από το όφελος για το δημόσιο συμφέρον, που άπτεται της βιωσιμότητας του εθνικού ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού συστήματος. Κατόπιν τούτων, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, ενόψει των δεδομένων της συγκεκριμένης οριακής περίπτωσης, ο εκκαλών δεν καταλαμβάνεται από τις ρυθμίσεις του ν. 4387/2016, αλλά διέπεται από το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς, έστω και αν ο τερματισμός της συντάξιμης υπηρεσίας του έλαβε χώρα μετά την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 με βάση το συμπτωματικό κριτήριο του χρόνου συμπλήρωσης διμήνου από τη διάγνωση της ανιάτης πάθησής του, σύμφωνα με το άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, το οποίο όμως (κριτήριο) δεν συνιστά αποχρώντα λόγο διαφοροποίησης ως προς την τρόπο υπολογισμού και το ύψος της σύνταξης σε περίπτωση σχετικής επί τω δυσμενέστερω νομοθετικής μεταβολής.

[...]

Δέχεται την έφεση.

ΕΛΣυν 643/2024 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)

2. Με τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ότι το Κράτος λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της αναπηρίας, καθώς και ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της Χώρας. Αντίστοιχη προστασία διασφαλίζουν και οι διατάξεις της Σύμβασης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 4074/2012 (Α' 88). Εντούτοις, οι διατάξεις αυτές καταλείπουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει, κατά την εκτίμησή του και ανάλογα με τις εκάστοτε δημοσιονομικές συνθήκες, το είδος και την έκταση της προστασίας και δεν δημιουργούν υποχρέωση αυτού να θεσπίζει συγκεκριμένου ύψους χρηματικές παροχές ή να διατηρεί αναλλοίωτα τα ήδη προβλεπόμενα συστήματα κρατικών παροχών. Οι προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος καταλαμβάνουν, υπό τους ανωτέρω όρους, και τις νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης δικαιώματος σύνταξης ή συνταξιοδοτικής παροχής (ΕΛΣυν Τρίτο Τμ. 647/2023, πρβλ. ΕΛΣυν Ολ. 1886/2017, 1243/2006, ΣτΕ 1643/2023, 2166/2022, 851/2021, 719/2018). Συνεπώς, ο νομοθέτης, λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε δημοσιονομικές συνθήκες και τη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών οργανισμών, δεν κωλύεται να επιφέρει τροποποιήσεις σε υφιστάμενο κρατικό σύστημα παροχών με τη λήψη νέων μέτρων προς υλοποίηση της συνιστώμενης

από τις ανωτέρω διατάξεις ειδικής κρατικής φροντίδας υπέρ των ατόμων με αναπηρία, καθορίζοντας εκ νέου την έκταση και τους ειδικότερους όρους της προστασίας αυτών, στο βαθμό που δεν παραβιάζονται γεγεννημένα συνταξιοδοτικά δικαιώματα (πρβλ. ΕλΣυν Ολομ. 3434/2009, 742/2018, 1864/2019). Η σχετική δε εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται μόνο σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια.

[...]

5. Από τις άνω διατάξεις, οι οποίες ισχύουν κατά τον κρίσιμο χρόνο επαγωγής του συνταξιοδοτικού δικαιώματος του εκκαλούντος, ήτοι κατά το χρόνο θανάτου του πατέρα του (ΕλΣυν Ολ. 2247/2009, ΙΙ Τμ. 1592/2021), συνάγεται ότι οι προϋποθέσεις και οι όροι συνταξιοδότησης των επιζώντων προσώπων της οικογένειας πολιτικού συνταξιούχου που απεβίωσε μετά την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 διέπονται αποκλειστικά από τις ρυθμίσεις του άρθρου 12 του νόμου αυτού. Με αυτές ορίζονται τα δικαιούμενα κατά μεταβίβαση σύνταξη μέλη της οικογένειάς του, και συγκεκριμένα ο επιζών σύζυγος -υπό όρους και ο διαζευγμένος- και τα τέκνα αυτού, καθώς και ο τρόπος υπολογισμού της σύνταξής τους, ενώ περαιτέρω προβλέπεται ότι κάθε διαφορετικού περιεχομένου διάταξη καταργείται. Όσον αφορά ειδικότερα στα ενήλικα τέκνα, άρρενα και θήλεα, που έχουν συμπληρώσει το 24ο έτος της ηλικίας τους, προβλέπεται ότι αυτά δικαιούνται σύνταξη εφόσον είναι άγαμα και έχουν καταστεί ανίκανα για κάθε βιοποριστική εργασία πριν από τη συμπλήρωση του ανωτέρω ηλικιακού ορίου και πριν τον θάνατο του συνταξιούχου γονέα από τον οποίο έλκουν το συνταξιοδοτικό τους δικαίωμα (ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 1611/2022, 1592/2021). Η σύνταξή τους ορίζεται σε ποσοστό 25% της σύνταξης του θανόντος συνταξιούχου για κάθε τέκνο, ποσοστό που, εφόσον μεν καταλείπεται επιζών σύζυγος ή διαζευγμένος σύζυγος, δύναται να περιοριστεί, αναλόγως και του αριθμού των συνδικαιούχων τέκνων, ώστε η συνολική κατά μεταβίβαση σύνταξη να μην υπερβαίνει σε καμία περίπτωση τη σύνταξη του θανόντος, ενώ το ως άνω ποσοστό διπλασιάζεται σε περίπτωση αμφοτεροπλεύρως ορφανών τέκνων. Οι πλήρεις και ειδικές αυτές διατάξεις, καίτοι μειώνουν –στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της οξείας δημοσιονομικής κρίσης και της διασφάλισης της βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος – το επίπεδο προστασίας των δικαιούχων μελών της οικογένειας του αποβιώσαντος συνταξιούχου, εντούτοις θεσπίζουν, κατ' ενάσκηση της ευρείας διακριτικής ευχέρειας του νομοθέτη, γενικές και αντικειμενικές ρυθμίσεις που αποσκοπούν στην προστασία του γάμου και της οικογένειας αλλά και ειδικότερα στην προστασία των τέκνων με αναπηρία σύμφωνα και με τις κατευθυντήριες συνταγματικές αρχές του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6, δοθέντος ότι δικαίωμα χορήγησης σύνταξης κατά μεταβίβαση σε ενήλικο τέκνο αναγνωρίζεται μόνον όταν αυτό είναι ανίκανο για κάθε βιοποριστική εργασία. Κατά τούτο, και ενόψει της κατάργησης με την παρ. 7 του άρθρου 12 κάθε διάταξης που ρυθμίζει τα ζητήματα αυτά διαφορετικά, δεν καταλείπεται πλέον πεδίο εφαρμογής των προϊσχυσασών συνταξιοδοτικών διατάξεων.

[...]

8. Με την ένδικη έφεση και τους πρόσθετους λόγους αυτής, κατ' ορθή εκτίμηση των οικείων δικογράφων, ο εκκαλών υποστηρίζει κατ' αρχήν ότι οι ρυθμίσεις του άρθρου 12 του ν. 4387/2016 δεν πρέπει να εφαρμοστούν ως αντίθετες σε υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις, και ως εκ τούτου, καθ' ερμηνεία των σχετικών ισχυρισμών, η σύνταξή του πρέπει να υπολογιστεί κατά τα προβλεπόμενα στο προϊσχύσαν δίκαιο. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι ο υπολογισμός της σύνταξης των ετεροπλεύρως ορφανών τέκνων σε ποσοστό 25% του ποσού της σύνταξης που ελάμβανε ο θανών γονέας τους αντίκειται στην προστασία της οικογένειας και των ατόμων με αναπηρία (άρθρο 21 παρ. 1, 2, 3 και 6 του Συντάγματος και Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Α.Μ.Ε.Α., ν. 4074/2012) και στην υποχρέωση του Κράτους να διασφαλίζει ένα αξιοπρεπές επίπεδο για τη διαβίωσή τους (άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος). Εντούτοις, ο λόγος αυτός είναι αβάσιμος καθόσον οι κρίσιμες ρυθμίσεις του άρθρου 12 του ν. 4387/2016, θεσπιζόμενες κατ' ενάσκηση της διακριτικής ευχέρειας του νομοθέτη κατ' αρχήν προβλέπουν πλαίσιο συνταξιοδοτικής προστασίας των τέκνων με αναπηρία, αφού μόνον γι αυτήν την κατηγορία τέκνων προβλέπεται δικαίωμα κατά μεταβίβαση σύνταξης λόγω θανάτου μετά τη συμπλήρωση του 24ου έτους της ηλικίας τους. Περαιτέρω, δεδομένου ότι οι διατάξεις αυτές στο πλαίσιο της αναλογικής ισότητας προβλέπουν διαστρωμάτωση και επαύξηση της προστασίας σε ιδιαίτερα βεβαρυμμένες περιπτώσεις, όπως τον υπολογισμό της σύνταξης με προσαυξημένο ποσοστό (50%) στην περίπτωση των αμφοτεροβαρώς ορφανών τέκνων, (και μετά τις επελθούσες τροποποιήσεις του άρθρου 119 του ν. 5078/2023, τη χορήγηση στα τέκνα αυτά, εφόσον πάσχουν από βαρείες αναπηρίες πλήρους της σύνταξης του θανόντος γονέα τους), μεριμνούν δε για τη χορήγηση κατωτάτου ορίου σύνταξης και εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο άσκησης κοινωνικής πολιτικής που προβλέπει την παράλληλη χορήγηση προνοιακών παροχών σε περίπτωση αναπηρίας (βλ. προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης ΟΠΕΚΑ), η θέσπιση με αυτές μειωμένου σε σχέση με το προϊσχύσαν δίκαιο συντελεστή υπολογισμού της σύνταξης των ετεροπλεύρως ορφανών αναπήρων τέκνων, δεν αντίκειται προς την συνταγματική αρχή της αναλογικότητας ούτε παραβιάζει το άρθρο 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. για την προστασία του συνταξιοδοτικού δικαιώματος ως περιουσίας, όπως αβασίμως υποστηρίζει ο εκκαλών. Και τούτο διότι οι ανωτέρω υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις δεν επιβάλλουν στον νομοθέτη τη θέσπιση ενός συγκεκριμένου ύψους χρηματικής παροχής ή επιπέδου προστασίας. Εν προκειμένω δε, εφόσον ο περιορισμός των σχετικών δικαιωμάτων, που κατέστη αναγκαίος για την εξυπηρέτηση κατά τα προεκτεθέντα υπέρτερου σκοπού δημόσιου συμφέροντος, δεν εξικνείται μέχρι την παραβίαση του πυρήνα της προστασίας, αλλά αντιθέτως στο πλαίσιο της εν γένει προβλεπόμενης συνταξιοδοτικής προστασίας της εναπομείνας οικογένειας του θανόντος πολιτικού συνταξιούχου διασφαλίζεται - αφενός δια της αναγνώρισης συνταξιοδοτικού δικαιώματος τόσο στον απομένοντα χήρο γονέα (ποσοστού 70% επί της σύνταξης του θανόντος, άρθρο 12 παρ. 4Α περ. α' του ν. 4387/2016), όσο και στον διαζευγμένο γονέα (κατ' επιμερισμό του ποσού της σύνταξης που δικαιούται ο χήρος σύζυγος σε 75% για τον

	τελευταίο και σε 25% για τον διαζευγμένο με αύξηση του τελευταίου ποσοστού, εφόσον ο λυθείς γάμος είχε διαρκέσει πέραν των δέκα ετών, άρθρο 12 παρ. 4Α περ. β' του ν. 4387/2016), αφετέρου δια της αναγνώρισης συνταξιοδοτικού εφ' όρου ζωής δικαιώματος στα ανάπηρα τέκνα - ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για το σύνολο των δικαιούχων μελών αυτής, ικανοποιείται η συνταγματική επιταγή για προστασία της οικογένειας και της αναπηρίας (άρθρο 21 παρ.1, 3 και 6) και δεν παραβιάζονται προδήλως τα συνταγματικά προσδιοριζόμενα ακραία όρια της ευχέρειας του νομοθέτη ως προς τη διαμόρφωση του εύρους της συνταξιοδοτικής προστασίας των ανάπηρων τέκνων. [...] Απορρίπτει την έφεση.
ΕΛΣυν 59/2024 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)	31. Περαιτέρω, ο μη υπολογισμός του χρόνου υπηρεσίας σε παράλληλη απασχόληση στο Δημόσιο κατά την θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος και τον καθορισμό του ύψους της σύνταξης εφόσον ο χρόνος αυτός έχει αξιοποιηθεί ασφαλιστικά – συνταξιοδοτικά για την απονομή συνταξιοδοτικής παροχής είτε από το Δημόσιο είτε από άλλον φορέα κύριας ασφάλισης, σε αντίθεση με όσους απασχολούνται παράλληλα στον ιδιωτικό τομέα για τους οποίους, σύμφωνα με την ειδική εξαίρεση της παρ. 8 του άρθρου 11 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, ο χρόνος αυτός νόμιμης παράλληλης απασχόλησης συνυπολογίζεται για την θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος ανεξαρτήτως εάν έχει ήδη υπολογισθεί και άρα χρησιμεύσει για την απονομή σύνταξης από άλλο φορέα κύριας ασφάλισης, θεσπίζει μεν διάκριση μεταξύ των δύο κατηγοριών, η διάκριση όμως αυτή στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, παρίσταται δε δικαιολογημένη, εύλογη και ανάλογη σε σχέση με τον υπηρετούμενο σκοπό και άρα συμβατή προς την αρχή της ισότητας, κατ' άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος (βλ. σκέψεις 4 και 15 της παρούσας). Και τούτο, διότι οι δημόσιοι λειτουργοί ή υπάλληλοι που, σύμφωνα με το ισχύον εξαιρετικό νομοθετικό πλαίσιο, επιλέγουν να απασχοληθούν παράλληλα σε δύο δημόσιες θέσεις και λαμβάνουν πρόσθετες μισθολογικές παροχές από τον κρατικό προϋπολογισμό συνιστούν αντικειμενικά διακριτή κατηγορία που θεμιτώς αντιμετωπίζεται διαφορετικά ως προς το ύψος των καταβαλλόμενων σ' αυτούς συνταξιοδοτικών παροχών, σε σχέση με τους δημοσίους υπαλλήλους, οι οποίοι, απασχολούνται ταυτοχρόνως και νομίμως σε θέση του ιδιωτικού τομέα, των οποίων οι αποδοχές δεν βαρύνουν τους δημόσιους πόρους, καθόσον α) η διακριτή πηγή εκπόρευσης των μισθολογικών τους απολαβών και β) η διακριτή φύση της έννομης σχέσης που συνδέει τους δικαιούχους με τους εργοδότες τους (Δημόσιο αφενός και αφετέρου εργοδότες στον ιδιωτικό τομέα) που αντανakλάται και στη διαφορετική φύση της συνδεόμενης με την απασχόληση ασφαλιστική κάλυψη (ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς του Δημοσίου στο οποίο σύνταξη αποτελεί συνέχεια των αποδοχών ως όρου της σχέσης εργασίας αφενός και ασφάλιση σε φορείς κοινωνικής ασφάλισης για την κάλυψη ασφαλιστικών κινδύνων αφετέρου), συνιστούν βαρύνοντα και επαρκή κριτήρια για την διάκριση των δύο κατηγοριών και την διαφορετική τους αντιμετώπιση ως προς τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν προς εξυπηρέτηση των αρχών κοινωνικής αλληλεγγύης και

της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και την αυτοτελή τους λειτουργία στα δύο συνταγματικώς διακριτά ασφαλιστικά συστήματα (βλ. σκέψεις 4 και 23 έως και 15 της παρούσας και στο πνεύμα αυτό, ΕλΣυν II Τμ. 780/2021, 1385/2020). Εξ άλλου, αποχρώντες δικαιολογητικοί λόγοι συντρέχουν και για την δεύτερη εξαίρεση που θεσπίζεται με τις διατάξεις της παρ. 8 του άρθρου 11 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, η οποία εισήχθη με τις διατάξεις του άρθρου 3 παρ. 7 β του ν. 3513/2006, σύμφωνα με την οποία από την εφαρμογή του περιοριστικού κανόνα του εδαφίου α της ίδιας παραγράφου του οικείου άρθρου εξαιρούνται όσοι υπάλληλοι έχουν πάνω από τρία παιδιά και κατέχουν σύμφωνα με το νόμο δύο θέσεις στο Δημόσιο. Ειδικότερα, η εν λόγω διάταξη ενόψει α) της αδιάσπικτης γραμματικής της διατύπωσης, β) του σκοπού της που συνίσταται στην προστασία της οικογένειας των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων, σε αρμονία προς τις κατευθυντήριες απαιτήσεις των άρθρων 21 παρ. 1 και 2 και 25 παρ. 4 του Συντάγματος για την προστασία της οικογένειας και δη της πολύτεκνης καθώς και της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης, γ) των αρχών του κοινωνικού κράτους δικαίου και της ισότιμης κοινωνικής προστασίας (άρθρο 4 παρ. 1 και 25 παρ. 1 α του Συντάγματος), καθώς και δ) των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της εύνοιας υπέρ του υποκειμένου της κοινωνικής προστασίας, που επιβάλλουν την σαφή και προβλέψιμη εφαρμογή των διατάξεων για την θεμελίωση των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων (βλ. σκέψεις 3,4, 5 και 12 της παρούσας, βλ. στο πνεύμα αυτό ΕλΣυν II Τμ. 1565/2016, ΣτΕ 709/2016, 2286/2003), καταλαμβάνει τα δικαιώματα που κρίνονται μετά τη θέσπισή της, περιλαμβανομένων και των συνταξιοδοτικών καταστάσεων που οριστικοποιούνται μετά την θέση αυτής σε ισχύ (πρβλ. ΕλΣυν II Τμ. 105/2018, 2863, 1965/2011, 2436/2010 και στο πνεύμα αυτό ΕλΣυν II Τμ. 2403/2014). Εισάγεται δε, μ' αυτήν μία θεμιτή διάκριση υπέρ των τρίτεκνων και πολύτεκνων γονέων, καθόσον οι αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου, της αναλογικής ισότητας, της προστασίας της οικογένειας και της κοινωνικής αλληλεγγύης κατ' αρχήν δικαιολογούν την λήψη θετικών μέτρων, είτε υπό μορφή πρόσθετων κοινωνικών πλεονεκτημάτων είτε υπό μορφή εξαίρεσης των κατηγοριών αυτών από επεμβάσεις στην περιουσιακή σφαίρα που οδηγούν σε ευνοϊκότερους όρους διανομής δημοσίων πόρων [βλ. συναφώς την αιτιολογική έκθεση επί της διάταξης του άρθρου 3 παρ. 7β του ν. 3513/2006 και στο πνεύμα αυτό ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 229/2022, καθώς και σκέψεις 4, 5 και 12 της παρούσας].

[...]

33. Τέλος, στο ίδιο πλαίσιο ελέγχου της συμβατότητας του οικείου νομοθετικού όρου με την ΕΣΔΑ, η πρόβλεψη δύο ειδικών εξαιρέσεων από τον περιορισμό του άπαξ υπολογισμού του χρόνου υπηρεσίας και συγκεκριμένα αφενός για όσους απασχολούνται νομίμως και παράλληλα σε μη δημόσια θέση (ιδιωτικό τομέα) και αναγνωρίζουν τον σχετικό χρόνο ασφάλισης στο πλαίσιο της διακριτής από την συνταξιοδοτική κοινωνικοασφαλιστικής σχέσης και αφετέρου όσων κατέχουν παράλληλα και δεύτερη θέση στο Δημόσιο και έχουν πάνω από τρία παιδιά, δεν στερείται προδήλως λογικής και αντικειμενικής βάσης, ώστε να τίθεται ζήτημα παραβίασης του άρθρου 1 του (πρώτου) Προσθέτου

	Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 14 αυτής (βλ. σκέψη 22 της παρούσας). Ειδικότερα α) ως προς την κατηγορία δικαιούχων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της πρώτης εξαίρεσης, τόσο το κριτήριο της θέσης στην οποία υπηρετεί ο υπάλληλος (δημόσια ή ιδιωτική) όσο και το κριτήριο του βαρυνόμενου με την σύνταξη φορέα (αφενός Δημόσιο στο πλαίσιο του ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων και αφετέρου άλλος φορέας κύριας ασφάλισης στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος κοινωνικής ασφάλισης) συνιστούν κατ' αρχήν θεμιτά κριτήρια διάκρισης, η δε ανάδειξη αυτών ως κρίσιμων από τον εθνικό νομοθέτη κατά την διαρρύθμιση των όρων απονομής σύνταξης εντάσσεται στο ευρύ περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει επί του συγκεκριμένου πεδίου θεσμικής οργάνωσης για την διασφάλιση των αρχών κοινωνικής αλληλεγγύης και δημοσιονομικής βιωσιμότητας και β) σχετικά με την κατηγορία που εμπίπτει στη δεύτερη εξαίρεση, ήτοι των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων που κατέχουν νομίμως και δεύτερη θέση στο Δημόσιο και είναι γονείς άνω των τριών τέκνων, η κατ' επιταγή του εθνικού δικαίου (άρθρα 21 παρ. 1 και 2 και 25 παρ. 4 του Συντάγματος) λήψη θετικών μέτρων κοινωνικής αλληλεγγύης, μεταξύ άλλων, και εισοδηματικής ενίσχυσης επίσης εντάσσεται στο θεμιτό περιθώριο εκτίμησης του νομοθέτη, ενώ σε αμφότερες τις κατηγορίες η σχετική διαφοροποίηση δεν στερείται λογικής βάσης ούτε υπερβαίνει το εύλογο μέτρο ενόψει της αρχής της αναλογικότητας (βλ. συναφώς σκέψεις 30 και 31 της παρούσας για τα κριτήρια αξιολόγησης της συμβατότητας του μέτρου σε σχέση με τις θεσπιζόμενες εξαιρέσεις υπό το φως της συνταγματικής αρχής της ισότητας και επί της διάκρισης των συνταξιοδοτικών παροχών αναλόγως της κατηγορίας του δικαιούχου (υπάλληλος δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα και του ζητήματος της διπλής επιβάρυνσης του ίδιου συνταξιοδοτικού φορέα βλ. μεταξύ άλλων αποφ. ΕΔΔΑ της 5.9.2017, Fabian κατά Ουγγαρίας, της 20.3.2012, Panfile κατά Ρουμανίας, 25.10.2011, Valkov και λοιποί κατά Βουλγαρίας). [...] Δέχεται την έφεση.
ΕΛΣυν 546/2024 (ΠΕΜΠΤΟ ΤΜΗΜΑ)	6. Το ισχύον Σύνταγμα ορίζει, στο άρθρο 2 παράγραφος 1, ότι «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας», στο άρθρο 4 παράγραφος 1 ότι «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», στο άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 ότι «2. [...] όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος. 3. Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων.[...].6. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.» και στο άρθρο 25 παράγραφος 1 ότι «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. [...]. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το

Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας».

[...]

10. Με τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφανση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ότι το Κράτος λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της αναπηρίας, καθώς και ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της Χώρας. Όπως έχει κριθεί, οι διατάξεις του άρθρου 21 του Συντάγματος αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει, κατά την εκτίμησή του, το είδος και την έκταση της προστασίας. Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση της αρχής της ισότητας (ΑΕΔ 8/2019). Οι προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος για τα άτομα με αναπηρίες καταλαμβάνουν, υπό τους ανωτέρω όρους, και τις νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης δικαιώματος σύνταξης ή συνταξιοδοτικής παροχής (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, 1243/2006, ΙΙΙ Τμ. 470/2020, Έκτο Τμ. 1051/2023 σκ. 9, ΣτΕ 3820/2015, 3790/2014). Από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις – ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με την κυρωθείσα με τον ν. 4074/2012 (Α' 88) Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, σκοπός της οποίας είναι σύμφωνα με το άρθρο 1 αυτής «να προάγει, προστατεύσει και να διασφαλίσει την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, από όλα τα άτομα με αναπηρίες και να προάγει το σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας τους» - απορρέει, ταυτόχρονα, στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στις κατηγορίες αυτές ατόμων ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο (πρβλ. ΣτΕ 2166/2022 7μ. 719/2018 7μ.).

11. Το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει και μετά τις ύστερες αναθεωρήσεις του, αναγνωρίζει, μέσω ενός πλέγματος διατάξεων, διαδικαστικών (άρθρα 73 παρ. 2 και 3, 79, 80 παρ. 1, 98 παρ. 1 περ. δ') και ουσιαστικών, που αφορούν στο ιδιαίτερο υπηρεσιακό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, καθώς και στη θεμελιώδη αξία των αγαθών ή συμφερόντων ή δικαιωμάτων που αυτοί διαχειρίζονται (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 23 παρ. 2, 29 παρ. 3, 103, 104), το δικαίωμα σε σύνταξη των ανωτέρω ως θεσμική εγγύηση της απερίσπαστης από εξωγενείς παράγοντες άσκησης της δημόσιας υπηρεσίας και συνεπώς της βέλτιστης παροχής αυτής προς όφελος του διοικουμένου, με τα εξής χαρακτηριστικά: α) η σύνταξη συνδέεται με τον μισθό ενέργειας ως εγγενές στοιχείο του και άρα είναι συνέχιση αυτού, β) αν και δεν ταυτίζεται ποσοτικά με τις αποδοχές ενέργειας πρέπει πάντως να συνδέεται με αυτές με σχέση

εύλογης ποσοτικής αναλογίας και γ) εν τέλει το Κράτος, ανεξαρτήτως των ειδικών διαρρυθμίσεων, είναι ο υπόχρεος για την καταβολή της σύνταξης στους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2020/2020 σκ. 118-127).

12. Η ως άνω θεσμική εγγύηση του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών περιλαμβάνει, σε περίπτωση θανάτου τους και την καταβολή σύνταξης στα επιζώντα προστατευόμενα μέλη της οικογένειάς τους, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 21 παρ. 1, 3 και 6 του Συντάγματος ειδικής συνταγματικής προστασίας του γάμου, της οικογένειας, της παιδικής ηλικίας, της ενήλικης νεότητας και της αναπηρίας (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 647/2023 σκ. 6, ΙΙ Τμ. 930/2019 σκ. 20, 2076/2018 σκ. 6, 213/2016, ΣτΕ Ολ. 988/2014 κ.ά.), ενόψει και της εκπορευόμενης από τη διάταξη αυτή υποχρέωσης του νομοθέτη να θεσπίζει θετικά μέτρα για την πραγμάτωση των απορρεουσών από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις θεσμικών εγγυήσεων (ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 2076/2018 σκ. 6). Η κατά μεταβίβαση αυτή σύνταξη έχει τα ίδια εννοιολογικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά με τη σύνταξη που καταβάλλεται στον ίδιο τον δημόσιο λειτουργό, υπάλληλο και στρατιωτικό, πρόκειται, δηλαδή, για δημοσίου δικαίου δικαίωμα, εμπίπτον στο προστατευτικό πεδίο των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, που εξακολουθεί να αποτελεί όφελος απορρέον από την ένταξη του αρχικού δικαιούχου στο εν λόγω ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα, με τον διορισμό του, την ίδρυση της υπηρεσιακής αυτής σχέσης, τούτο δε ανεξαρτήτως από την καταβολή εισφορών. Επομένως, και η αξίωση του επιζώντος μέλους της οικογένειάς τους επί της σύνταξης αποκτάται στο πλαίσιο υπηρεσιακής σχέσης μεταξύ του μεταποβιώσαντος αρχικού δικαιούχου και του Δημοσίου, ως εργοδότη (βλ. ΕλΣυν Ολ. 4324/2014, ΙΙ Τμ. 647/2023, 2076/2018). Περαιτέρω, η κατά τα ανωτέρω συνταγματική βάση του δικαιώματος του ανίκανου για την άσκηση βιοποριστικού επαγγέλματος τέκνου ασφαλισμένου ή συνταξιούχου του Δημοσίου να λάβει σύνταξη λόγω θανάτου του γονέα του, δεν συνεπάγεται αξίωσή του για ορισμένου είδους ή συγκεκριμένης έκτασης προστασία (πρβλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 182/2023, 2852/2014). Ο συνταξιοδοτικός νομοθέτης έχει μεν την ευχέρεια να προσδιορίσει το περιεχόμενο του δικαιώματος συνταξιοδότησης του ανίκανου προς εργασία τέκνου, οφείλει ωστόσο κατά τη ρύθμιση του ως άνω δικαιώματος να εξασφαλίσει σε αυτό αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, όχι απλώς ως προνοιακή εγγύηση ενός minimum προστασίας μετά τον θάνατο του γονέα του από τον οποίο έλκει το συνταξιοδοτικό του δικαίωμα και συνακόλουθα της απώλειας του εισοδήματος που αυτός εισέφερε στην οικογένεια, αλλά ως μέριμνα της μη ουσιώδους ανατροπής του επιπέδου της ζωής του (πρβλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 2076/2018).

[...]

18. Περαιτέρω, η επίμαχη διάταξη του άρθρου 12 παρ. 4 υποπαρ. Α' περ. γ' του ν. 4387/2016 παραβιάζει και τις προστατευτικές για τα άτομα με αναπηρία διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφανση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος).

Ειδικότερα, ο νομοθέτης σταθμίζοντας τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς τη μορφή και την έκταση της παρεχόμενης προς τα άτομα με αναπηρία προστασίας (πρβλ. ΑΕΔ 8/2019), δεν μπορεί όμως, κατά την άσκηση της ευχέρειας αυτής, να παραβιάζει τον στοιχειώδη απαγορευτικό, δεσμευτικό γι' αυτόν, συνταγματικό κανόνα που απορρέει από τις διατάξεις των παρ. 2, 3 και 6 του άρθρου 21, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στα άτομα με αναπηρία ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο. Η πρόβλεψη με την επίμαχη ρύθμιση ποσοστού κατά μεταβίβαση σύνταξης 25% στα ανήλικα ορφανά από ένα γονέα τέκνα καταλήγει σε υποβάθμιση της παρεχόμενης ειδικής φροντίδας την οποία το Σύνταγμα επιφυλάσσει υπέρ των προσώπων με αναπηρία, καθώς επιφέρει υπέρμετρη μείωση του ποσοστού σύνταξης όπως αυτή ίσχυε τόσο υπό το προγενέστερο καθεστώς όσο και υπό τις διαχρονικώς ισχύουσες ευνοϊκές για αυτά διατάξεις (σκέψη 13 της παρούσας), ήτοι μειωμένο σχεδόν κατά τα 2/3, χωρίς τη συνδρομή αποχρώντος προς τούτο λόγου. Τούτο δε σε συνδυασμό και με την προβλεπόμενη στην παρ. 4Γ εδ. β' του ως άνω άρθρου απαγόρευση προσαύξησης των ποσοστών, όταν δεν υφίσταται άλλο συνδικαιούχο πρόσωπο που συμμετέχει στη μεταβιβασθείσα σύνταξη ή όταν παύει να υφίσταται το δικαίωμα ορισμένων εκ των συνδικαιούχων της ανωτέρω σύνταξης (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτικά της 1ης Ειδ. Συν. της 20.4.2016). Επισημαίνεται άλλωστε ότι με τις μεταγενεστέρως θεσπισθείσες διατάξεις του άρθρου 119 του ν. 5078/2023, ο νομοθέτης λαμβάνει ειδικότερη μέριμνα μόνο για το ανάπηρο ορφανό από δύο γονείς τέκνο θεσπίζοντας μία νέα υποκατηγορία δικαιούχων κατά μεταβίβαση συνταξιούχων και αναγνωρίζοντας ορθώς ότι αυτά χρήζουν μεγαλύτερης προστασίας από το Κράτος, σε σχέση με τα αμφοτεροπλεύρως ορφανά και υγιή τέκνα. Αντιθέτως, το οριζόμενο στο άρθρο 12 παρ. 4Α περ. γ' του ν. 4387/2016 ποσοστό σύνταξης (25%) των προστατευόμενων δικαιούχων τέκνων με αναπηρία μετά τον θάνατο του γονέα τους ουδόλως συνάδει προς την προβλεπόμενη συνταγματικά (άρθρο 2 παρ. 1) διασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης όχι απλώς ως προνοιακή εγγύηση ενός ελάχιστου επιπέδου προστασίας από τον κίνδυνο του θανάτου του μέλους της οικογένειας και συνακόλουθα της απώλειας του εισοδήματος που αυτός εισέφερε στην οικογένεια, αλλά ως μέριμνα μη ουσιώδους ανατροπής του επιπέδου της ζωής του ανάπηρου τέκνου μετά τον θάνατο του γονέα του, ιδίως δε σε περιπτώσεις όπου το ποσοστό (25%) της κατά μεταβίβασης σύνταξης ενδέχεται να υπολείπεται ακόμη και της εθνικής σύνταξης, οπότε η σύνταξη λόγω θανάτου κανονίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις περί κατωτάτου ορίου της παραγράφου 2 του άρθρου 1 του ν. 4499/2017 (Α' 176). Και ναι μεν με τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος με τον ν. 4387/2016 θεσπίστηκε ένα νέο θεσμικό πλαίσιο για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, μεταξύ των οποίων, η διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος υπό την έννοια της διατήρησης της ικανότητας του συστήματος να χορηγεί συντάξεις στους τωρινούς και μελλοντικούς συνταξιούχους, η διασφάλιση της διαγενεακής ισότητας και η ίση κατανομή των θυσιών, πλην όμως, η επίμαχη ρύθμιση, κατά παραβίαση της αρχής της

αναλογικότητας, υπερακοντίζει τον επιδιωκόμενο αυτό δημόσιο σκοπό, καθώς η θυσία που απαιτείται από τη συγκεκριμένη κατηγορία κατά μεταβίβαση δικαιούχων σύνταξης, η οποία χρήζει ειδικότερης μέριμνας, είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημόσιου αυτού σκοπού.

19. Με βάση τα ανωτέρω, η διάταξη της περ. γ' της υποπαρ. Α' της παρ. 4 του άρθρου 12 του ν. 4387/2016, κατά το μέρος που προβλέπει για τα ανίκανα προς οποιαδήποτε βιοποριστική εργασία τέκνα ποσοστό 25% επί της σύνταξης του θανόντος γονέα τους αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 21 παρ. 2, 3 και 6 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος - ερμηνευόμενες υπό το φως της κυρωθείσας με τον ν. 4074/2012 Σύμβασης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες - και τις από αυτές απορρέουσες αρχές της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, της ισότητας ενώπιον του νόμου, της αναλογικότητας και του κοινωνικού κράτους και δη της προστασίας των ατόμων με αναπηρίες.

[...]

21. Με βάση όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω, το Δικαστήριο, στο πλαίσιο εκδίκασης της κρινόμενης συνταξιοδοτικής διαφοράς, ως δικαστήριο ουσίας και της πλήρους δικαιοδοσίας που διαθέτει δύναται με μία σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία, υπό το φως της προμνησθείσας Σύμβασης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες να καθορίσει, κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικής ισότητας, το ύψος του σχετικού δικαιώματος με τον προσδιορισμό του ποσοστού του κατά μεταβίβαση ανίκανου προς εργασία τέκνου επί της σύνταξης του θανόντος γονέα του, τηρώντας μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του συνταξιοδοτικού δικαιώματος του άνω δικαιούχου και του γενικού συμφέροντος της κοινωνίας, μέχρι το σχετικό ζήτημα ρυθμιστεί νομοθετικώς με τη θέσπιση νέας, ειδικής περί τούτου διάταξης (πρβλ. ΕλΣυν. Ολ. 1820/2021 σκ. 37). Σημειωτέον ότι μετά τον ν. 4387/2016 και τις μεταρρυθμίσεις που αυτός επέφερε στο συνταξιοδοτικό – ασφαλιστικό σύστημα της Χώρας με τη θέσπιση ενιαίων κανόνων για παλαιούς και νέους ασφαλισμένους, τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα και την κατάργηση κάθε διάταξης που ρυθμίζει διαφορετικά (βλ. άρθρο 12 παρ. 7 του ν. 4387/2016), δεν μπορούν να αναβιώσουν οι προϋσχύσασες διατάξεις του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (π.δ. 169/2007) και να εφαρμοστούν αποσπασματικά, καθώς αυτές εντάσσονται σε ένα τελείως διαφορετικό νομοθετικό πλαίσιο, που αφορά μόνο στους συνταξιούχους του Δημοσίου, το οποίο έχει παύσει συνολικά να ισχύει. Συνακόλουθα, κατά τον προσδιορισμό από το Δικαστήριο του ποσοστού επί της σύνταξης του δικαιοπαρόχου απαιτείται να ληφθούν υπόψη τα εξής: i) το ποσοστό της σύνταξης του αποβιώσαντος που χορηγείται στον επιζώντα σύζυγο ανέρχεται σε 50% και για το διάστημα από 17.5.2019 και εφεξής σε 70%, ενώ στην περίπτωση που ο επιζών σύζυγος είναι ανάπηρος σωματικά ή πνευματικά σε ποσοστό 67% και άνω, καταβάλλεται ολόκληρη η δικαιούμενη σύνταξη για όσο χρονικό διάστημα διαρκεί η αναπηρία του, ανεξάρτητα από τη συνδρομή άλλων προϋποθέσεων (πρβλ. ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 2006/2020 σκ. 3), ii) το ποσοστό που αναγνωρίζεται στα

	ορφανά τέκνα και από τους δύο γονείς ανερχόταν σε 50%, ενώ με τις νεότερες ρυθμίσεις των διατάξεων του άρθρου 119 του ν. 5078/2023 – οι οποίες λαμβάνονται υπόψη μόνον ως ερμηνευτικό εργαλείο (πρβλ. ΕλΣυν 2020/2020 σκ. 5 και 6) - προβλέπεται ότι ειδικά το αμφοτεροπλεύρως ανίκανο ορφανό δικαιούται το εκατό τοις εκατό (100%) της σύνταξης του θανόντος (και δη της μεγαλύτερης σε ύψος και το 50% της δεύτερης, σε περίπτωση που δικαιούται σύνταξης και από τους δύο γονείς), εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι τεθείσες από τον νόμο τέσσερις προϋποθέσεις, iii) η τελευταία αυτή κατηγορία, ήτοι του ανάπηρου ορφανού και από τους δύο γονείς τέκνου είναι διάφορη του ανάπηρου ορφανού από ένα γονέα τέκνου, iv) το ποσό αυτό πρέπει, πάντως, να τελεί σε κάποια εύλογη αναλογία προς τη σύνταξη που δικαιούτο ο θανών γονέας, τούτο δε, ανεξαρτήτως του ότι δεν θεσπίζεται αξίωση των προστατευόμενων μελών για ορισμένης έκτασης προστασία και v) το ποσό αυτό πρέπει να εξασφαλίζει στο ανάπηρο ορφανό από ένα γονέα τέκνο αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης υπό την έννοια της μη ουσιώδους ανατροπής του επιπέδου διαβίωσής του, σύμφωνα με τα άρθρα 2 παρ. 1, 21 παρ. 2, 3 και 6, καθώς και 25 παρ. 1 α του Συντάγματος. [...] 32. Με βάση τα ανωτέρω δεκτά γενόμενα και λαμβανομένου υπόψη ότι α) το Δικαστήριο άγεται σε κρίση ότι η επίμαχη ρύθμιση της περ. γ' της υποπαρ. Α' της παρ. 4 του άρθρου 12 του ν. 4387/2016, κατά το μέρος που προβλέπει ότι τα ανίκανα για κάθε βιοποριστική εργασία τέκνα λαμβάνουν το ίδιο ποσοστό σύνταξης με τα ενήλικα ικανά προς εργασία τέκνα που σπουδάζουν, το οποίο ανέρχεται στο 25% της σύνταξης του δικαιοπαρόχου τους, αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 21 παρ. 2, 3 και 6 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και τις από αυτές απορρέουσες αρχές της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, της ισότητας ενώπιον του νόμου, της προστασίας των ατόμων με αναπηρίες και της αναλογικότητας και β) δεν υφίσταται απόφαση της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου που να έχει επιλύσει το ανωτέρω ζήτημα, αποφασίζει την αναβολή της εκδίκασης της υπόθεσης κατά το μέρος αυτό και την παραπομπή του ζητήματος της αντισυνταγματικότητας της ως άνω διάταξης στην Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου. [...] Παραπέμπει στην Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου το ζήτημα της αντίθεσης της διάταξης της περ. γ' της υποπαρ. Α' της παρ. 4 του άρθρου 12 του ν. 4387/2016, που προβλέπει ότι τα ανίκανα για κάθε βιοποριστική εργασία τέκνα αποβιώσαντος στρατιωτικού συνταξιούχου, λαμβάνουν κατά μεταβίβαση σύνταξη σε ποσοστό 25% επί της σύνταξης του δικαιοπαρόχου τους, στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 21 παρ. 2, 3 και 6 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και τις από αυτές απορρέουσες αρχές της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, της ισότητας ενώπιον του νόμου της προστασίας των ατόμων με αναπηρίες και της αναλογικότητας.
ΕλΣυν 647/2023 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)	4. Με τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ότι το Κράτος λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της αναπηρίας, καθώς και ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να

απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της Χώρας. Όπως έχει κριθεί, οι διατάξεις του άρθρου 21 του Συντάγματος αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει, κατά την εκτίμησή του, το είδος και την έκταση της προστασίας. Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση της αρχής της ισότητας (βλ. ΑΕΔ 8/2019). Οι προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος για τα άτομα με αναπηρίες καταλαμβάνουν, υπό τους ανωτέρω όρους, και τις νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης δικαιώματος σύνταξης ή συνταξιοδοτικής παροχής (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, 1243/2006, ΙΙΙ Τμ. 470/2020, ΣτΕ 3820/2015, 3790/2014).

[...]

5. Ο συνταγματικός νομοθέτης έχει επιφυλάξει διαχρονικά τόσο για τους δημοσίους υπαλλήλους, στους οποίους συγκαταλέγονται και οι τακτικοί υπάλληλοι των ΟΤΑ, όσο και για τους δημοσίους λειτουργούς και στρατιωτικούς ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς. Ειδικότερα, το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει και μετά τις ύστερες αναθεωρήσεις του, εκτός από τις ουσιαστικές ρυθμίσεις του άρθρου 103 του Συντάγματος για το ιδιαίτερο υπηρεσιακό και μισθολογικό καθεστώς που διέπει τους δημοσίους υπαλλήλους, περιέχει και ειδικές διαδικαστικές ρυθμίσεις για την προπαρασκευή και τη νομοπαραγωγική διαδικασία επί των συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων (άρθρα 73 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος), την απονομή των συντάξεων (άρθρο 80 του Συντάγματος), αλλά και την ειδική δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου επί των διαφορών από την απονομή σύνταξης (άρθρο 98 παρ. 1 περ. στ' του Συντάγματος). Από το σύνολο των ρυθμίσεων αυτών συνάγεται ότι το Σύνταγμα υποδέχεται ως ιδιαίτερη θεσμική εγγύηση το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων και δη ως άμεση απόρροια του ειδικού υπηρεσιακού τους καθεστώτος (πρβλ. ΑΕΔ 16/1983, ΑΠ 701/2014, 968/2013), η έννοια δε της «σύνταξης» στις ανωτέρω ρυθμίσεις είναι νομικώς προκαθορισμένη από τις ρυθμίσεις των προϊσχύοντων Συνταγμάτων και ιδίως των νομοθετημάτων που είχαν εκδοθεί σε εκτέλεσή του (πρβλ. ΑΕΔ 1/2004, 4/2001, 5/1999). Στο πλαίσιο αυτό ως «σύνταξη» νοείται προεχόντως η ισόβια περιοδική παροχή που καταβάλλεται σε δημόσιο υπάλληλο αντί μισθού και ως συνέχεια αυτού, μετά την αποχώρησή του από την ενεργό υπηρεσία, το κόστος της οποίας βαρύνει κατ' αρχήν τον κρατικό προϋπολογισμό, ήτοι το Δημόσιο Ταμείο (βλ. τους διαχρονικώς ισχύοντες συνταξιοδοτικούς κώδικες, ειδικότερα άρθρο 1 του β.δ/τος της 31ης Οκτωβρίου 1935, Α' 505, άρθρο 1 του α.ν. 1854/1951, άρθρο 1 του π.δ/τος 1041/1979, Α' 292, άρθρο 1 του π.δ/τος 166/2000, Α' 153, και άρθρο 1 του π.δ/τος 169/2007, Α' 210, βλ. και ΑΕΔ 28, 2/2004), ενώ το βάρος αυτό δύναται να αναδέχεται και ο προϋπολογισμός νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Περαιτέρω, το δικαίωμα σε σύνταξη του δημοσίου υπαλλήλου, κατ' αντιστοιχία προς το δικαίωμα σε μισθό, συνιστά συνταγματικώς κατοχυρωμένο δημοσίου δικαίου δικαίωμα, το οποίο, διέπεται από ενιαίους κανόνες, προσαρμοσμένους στην

ιδιομορφία της σχέσης δημοσίου δικαίου που συνδέει τον δημόσιο υπάλληλο με την υπηρεσία, τελεί δε σε εύλογη ποσοτική σχέση προς τις αποδοχές ενεργείας, ως συνέχεια του μισθού, κατά τρόπο ώστε να εξασφαλίζει στην κατηγορία αυτή συνταξιούχων αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, ανάλογες της θέσης, των καθηκόντων, του χρόνου υπηρεσίας και της υπηρεσιακής τους εξέλιξης (βλ. Ελ Συν Ολ. 244/2017, 1277, 1388/2018, Ελ Συν Πρακτ. Ολ. 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.4.2016, ΙΙ Τμ. 1176/2018). Το ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων, όπως κατοχυρώνεται κατά τα ανωτέρω στο Σύνταγμα, προσιδιάζει στα συστήματα επαγγελματικής ασφάλισης, τα οποία αφορούν σε ιδιαίτερες κατηγορίες εργαζομένων, στο πλαίσιο δε των συστημάτων αυτών η συνταξιοδοτική παροχή καταβάλλεται λόγω της ειδικής αυτής σχέσης των δικαιούχων με τον εργοδότη, αποτελώντας όρο της απασχόλησής τους, ενώ, όπως προεκτέθηκε, για την απονομή της και τον καθορισμό του ύψους της εφαρμόζονται κανόνες συνδεόμενοι με την ιδιοτυπία της υπηρεσιακής τους σχέσης (βλ. Ελ Συν Ολ. 244/2017, 4324/2014, 1571/2011, απόφ. ΔΕΕ της 26.3.2009, C-559/07 «Επιτροπή κατά Ελλάδος», σκ. 31, 32, 42, 52 της 1.4.2008, C-267/06 «Tadao Maruko κατά Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen», αποφ. ΕΔΔΑ της 3.3.2011 «Klein κατά Αυστρίας», σκ. 57, της 2.2.2010 «Aizpurua Ortiz κλπ. κατά Ισπανίας», σκ. 38, της 22.10.2009 «Αποστολάκης κατά Ελλάδος», σκ. 29 και 35, απόφ. της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 13.7.1988, «Sture Stigson»). Εξάλλου, η λειτουργία της σύνταξης, υπό την προεκτεθείσα έννοια, ως στοιχείου της ειδικής νομικής σχέσης των δημοσίων υπαλλήλων με το κράτος, σαφώς διακρίνεται από τις παροχές που καταβάλλονται στο πλαίσιο της κοινωνικής ασφάλισης, θεσμού κατοχυρωθέντος ρητώς στο Σύνταγμα μόλις με την αναθεώρηση του 1975, που όριζε στο άρθρο 22 παρ. 4 αυτού ότι «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει» (ήδη άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, μετά την δημοσίευση του από 6.4.2001 Ψηφίσματος της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής στο ΦΕΚ Α' 84/17.4.2001), η οποία συνίσταται, στην έναντι καταβολής εισφοράς, προστασία του ασφαλισμένου από την επέλευση κινδύνων (γήρας, ασθένεια, αναπηρία κλπ.) που μειώνουν ή εξαλείφουν την ικανότητά του να εργάζεται (ασφαλιστικοί κίνδυνοι) και, συνακόλουθα, τείνουν να υποβαθμίσουν τις συνθήκες διαβίωσής του (βλ. ΣτΕ Ολομ. 2287-2290/2015). Τούτο δε, ακόμη και όταν από τις παροχές αυτές δύνανται να επωφελούνται και οι δημόσιοι υπάλληλοι, λειτουργοί ή στρατιωτικοί (βλ. ΣτΕ 226/2012) ή όταν πρόκειται για κοινωνικοασφαλιστικές παροχές που χαρακτηρίζονται σε επίπεδο νόμου ως «συντάξεις», υπό την έννοια της περιοδικώς καταβαλλόμενης ασφαλιστικής παροχής, καθόσον αυτές δεν έχουν χαρακτήρα αμοιβής, όπως οι συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά τον χαρακτήρα κοινωνικοασφαλιστικής παροχής μετά την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου (βλ. ΑΕΔ 2/2004). Εξάλλου, ο νομοθέτης έχει, κατ' αρχήν, την ευχέρεια να οργανώνει το ειδικό σύστημα συνταξιοδότησης των δημοσίων υπαλλήλων, τόσο ως προς τον τρόπο λειτουργίας του φορέα συνταξιοδότησης και των χρηματοδοτικών του μέσων (κρατικός προϋπολογισμός, σύσταση αποθεματικών κεφαλαίων ή ειδικών λογαριασμών για την χρηματοδότηση των συντάξεων) όσο και ως προς τους

όρους και τις προϋποθέσεις καταβολής των συνταξιοδοτικών παροχών. Στο πλαίσιο αυτό, ο φορέας παροχής της σύνταξης των δημοσίων υπαλλήλων, που αναλαμβάνει την παροχή σύνταξης στους αποχωρούντες από την υπηρεσία δημοσίου υπαλλήλους και, ειδικότερα, το Δημόσιο ή άλλος φορέας - όπως ο ΕΦΚΑ (και ήδη e- ΕΦΚΑ), ο οποίος από 1.1.2017 είναι υπόχρεος για την πληρωμή των συντάξεων του Δημοσίου και από 1.5.2018 έχει την αρμοδιότητα κανονισμού σύνταξης των συνταξιούχων του Δημοσίου, βάσει των άρθρων 51Α [όπως προστέθηκε με το άρθρο 1 του ν. 4670/2020 (Α' 43)] και 100 του ν. 4387/2016 (Α' 85) και των κ.υ.α. 124456/0092/13.12.2016 (Β' 4074) και 2915/783/17.1.2018 (Β' 55) - δεν ενεργεί ως οργανισμός κοινωνικής ασφάλισης (βλ. Ελ Συν Ολ. 244/2017, 992/2015, 918/2012, 3299/2013, ΣτΕ 1296/2015, 2087/2012, 3037/2007, 1970/2002 κ.ά., ΕλΣυν Πρακτ. 1ης Ειδ. Συν/σης 20.4.2016), ενώ και η υποχρέωση καταβολής εισφορών, ως όρος για την παροχή σύνταξης στην κατηγορία αυτή δικαιούχων (βλ. άρθρα 6 του 1902/1990, Α' 138, και 20 παρ. 2 του ν. 2084/1992, Α' 165), δεν θεσμοθετήθηκε στο πλαίσιο του κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, αλλά στο πλαίσιο του ειδικού γι' αυτούς ασφαλιστικού συστήματος (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1/2014, 2651/2011, 2298/2010, 1296/2006, 2366/2004, πρβλ. ΣτΕ 1970/2002, 1022/2005, 3487/2008). Η θεσμική αυτή εγγύηση της ειδικής ασφαλιστικής προστασίας των δημοσίων υπαλλήλων σε ό,τι αφορά την καταβολή κύριας σύνταξης, ήτοι της παροχής που συνδέεται με την έξοδό τους από την ενεργό υπηρεσία, η οποία, για την κατηγορία αυτή ασφαλισμένων, συνιστά, κατά τα προεκτεθέντα, όχι κάλυψη ασφαλιστικού κινδύνου, αλλά συνέχεια του μισθού που ελάμβαναν κατά τον ενεργό υπηρεσιακό τους βίο, υπερκαλύπτει τις θεσμικές εγγυήσεις του κοινωνικού δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος και των κυρίων συνταξιοδοτικών παροχών που καταβάλλονται στο πλαίσιο του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος για την κάλυψη κινδύνων (γήρας, αναπηρία, θάνατος). Επειδή δε, το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων συνιστά το «λειτουργικό αντίστοιχο» του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση, δεν επιβάλλεται εκ του Συντάγματος, σε επίπεδο κύριας ασφάλισης, η οργάνωση ή η ένταξη στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης της κατηγορίας αυτής, όπως αντιθέτως απαιτείται για τις λοιπές κατηγορίες εργαζομένων και εν γένει απασχολούμενων προκειμένου να μην θίγεται ο πυρήνας του κοινωνικού δικαιώματος του άρθρου 22 παρ. 5 του Συντάγματος (βλ. για την κοινωνική ασφάλιση ως θεσμική εγγύηση και τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται για το κράτος ΑΕΔ 87/1997, ΕλΣυν Ολ., 244/2017, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015, 2202/2010, 3487/2008, 3096, 3101/2001, 5024/1987). Εξάλλου, το ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων, που στηρίζεται στην αρχή της αναλογίας του ύψους των αποδοχών ενεργείας και του ποσού της καταβαλλόμενης σύνταξης, με στόχο την εξασφάλιση ενός βιοτικού επιπέδου ανάλογου της θέσης, των καθηκόντων, του χρόνου υπηρεσίας και της υπηρεσιακής τους εξέλιξης (βλ. ΕλΣυνΟλ. 1277/2018), σαφώς διακρίνεται και από τις έσχατες εγγυήσεις κοινωνικής προστασίας στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόνοιας, που απαιτείται να παρέχει το κράτος, κατ' εφαρμογή των άρθρων 21 παρ. 1, 2, 3 και 6 του

Συντάγματος, υπό τη μορφή παροχών σε χρήμα ή σε είδος, προς συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, μεταξύ των οποίων και των αναπήρων, με σκοπό την εξασφάλιση στοιχειώδους επιπέδου αξιοπρεπούς, κατά το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος, διαβίωσης, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1 α του Συντάγματος περί κοινωνικού κράτους δικαίου, οι οποίες δεν συνδέονται με την παροχή εργασίας και την καταβολή εισφορών (βλ. ΕλΣυν II Τμ. 2076, 1176/2018, ΣτΕ 2287-2290/2015 Ολ., 660/2016).

6. Περαιτέρω, η ως άνω θεσμική εγγύηση του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών περιλαμβάνει, σε περίπτωση θανάτου τους, και την καταβολή σύνταξης στα επιζώντα προστατευόμενα μέλη της οικογένειάς τους, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 21 παρ. 1, 3 και 6 του Συντάγματος ειδικής συνταγματικής προστασίας του γάμου, της οικογένειας, της παιδικής ηλικίας, της ενήλικης νεότητας και της αναπηρίας (βλ. άρθρα 5, 18 και 31 του π.δ/τος 169/2007, βλ. ΕλΣυν II Τμ. 930/2019, 2076/2018, 213/2016, ΣτΕ 4237/2005 7μ., 4091/2012 7μ., 3413/2013 7μ., 988/2014 Ολ. κ.ά), ενόψει και της εκπορευόμενης από τη διάταξη αυτή υποχρέωσης του νομοθέτη να θεσπίζει θετικά μέτρα για την πραγμάτωση των απορρεουσών από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις θεσμικών εγγυήσεων (βλ. ΕλΣυν II Τμ. 2076/2018). Η κατά μεταβίβαση αυτή σύνταξη έχει τα ίδια εννοιολογικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά με τη σύνταξη που καταβάλλεται στον ίδιο τον δημόσιο λειτουργό, υπάλληλο και στρατιωτικό, πρόκειται, δηλαδή, για δημοσίου δικαίου δικαίωμα, εμπίπτον στο προστατευτικό πεδίο των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, που εξακολουθεί να αποτελεί όφελος απορρέον από την ένταξη του αποβιώσαντος στο εν λόγω ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα, με το διορισμό του, την ίδρυση της υπηρεσιακής σχέσης και την καταβολή των εκάστοτε προβλεπόμενων συνταξιοδοτικών εισφορών (βλ. ΕλΣυν II Τμ. 2076, 1176/2018). Επομένως, και η αξίωση του επιζώντος μέλους της οικογένειάς τους επί της σύνταξης αποκτάται στο πλαίσιο της εργασιακής σχέσης μεταξύ του θανόντος και του Δημοσίου, ως εργοδότη (βλ. ΕλΣυν Ολ 4324/2014, II Τμ. 2076/2018).

[...]

8. Από το συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων συνάγονται τα ακόλουθα: Στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 21 παρ. 1, 3 και 6 του Συντάγματος υποχρέωσης του νομοθέτη να προβλέπει μέτρα προστασίας της οικογένειας, της παιδικής ηλικίας, της ενήλικης νεότητας και της αναπηρίας, εντός του θεσμοθετηθέντος από το Σύνταγμα ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων υπαλλήλων, με τις διατάξεις του άρθρου 5 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων ορίσθηκε, μεταξύ άλλων, ότι τα ενήλικα άρρενα τέκνα θανόντος δημοσίου υπαλλήλου ή συνταξιούχου δικαιούνται κατά μεταβίβαση σύνταξη από το Δημόσιο Ταμείο, εάν εκτός από άγαμα, είναι ταυτόχρονα και ανίκανα σε εργασία κατά ποσοστό τουλάχιστον 50% κατά τον χρόνο θανάτου του γονέα αυτών ή, σε περίπτωση που η ανικανότητά τους αυτή επέλθει μεταγενεστέρως, να μη λαμβάνουν ή να μη δικαιούνται να λάβουν σύνταξη από

οποιονδήποτε οργανισμό κύριας ασφάλισης ή το μηνιαίο εισόδημά τους να μην υπερβαίνει το ισχύον κάθε φορά κατώτατο όριο σύνταξης του Δημοσίου. Σε κάθε περίπτωση, η ανικανότητα προς άσκηση κάθε βιοποριστικού επαγγέλματος βεβαιώνεται με γνωμάτευση της Ανώτατης Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής (ΑΣΥΕ), η οποία αποφαινεται, κατά την ανέλεγκτη επιστημονική κρίση της, για το είδος, τις συνέπειες, το χρόνο εκδήλωσης και το βαθμό της ως άνω ανικανότητας (βλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 2180/2017, 6691, 3245/2015, 4025/2013, 2081/2010, 924/2006). Εξάλλου, με τις διατάξεις του άρθρου 18 του ίδιου Κώδικα, όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, καθορίζεται ειδικότερα ο τρόπος υπολογισμού της κατά μεταβίβαση σύνταξης στην οικογένεια του θανόντος δημοσίου υπαλλήλου ή συνταξιούχου του Δημοσίου, η οποία, κατ' αρχήν ανέρχεται στα 7/10 της σύνταξης που θα δικαιούτο ο ίδιος, στην περίπτωση δε που συντρέχουν περισσότερα από δύο τέκνα προστίθεται 1/10 για καθένα από αυτά μέχρι να συμπληρωθεί ολόκληρη η σύνταξη (10/10) του αποβιώσαντος υπαλλήλου ή συνταξιούχου, ενώ σε περίπτωση συρροής δικαιώματος χήρου συζύγου και τέκνων η ως άνω αναλογία σύνταξης (καταρχήν 7/10, προστιθεμένου 1/10 στην περίπτωση που συντρέχουν περισσότερα από δύο τέκνα μέχρι να συμπληρωθεί ολόκληρη η σύνταξη) επιμερίζεται στους δικαιούχους, ώστε να καταβάλλεται το ήμισυ αυτής στον επιζώντα σύζυγο και το εναπομένον ήμισυ στα τέκνα (βλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 2076/2018). Στην περίπτωση δε που δεν υπάρχει εν ζωή χήρος σύζυγος τα τέκνα δικαιούνται τα 7/10 επί της σύνταξης του θανόντος δημοσίου υπαλλήλου ή συνταξιούχου του Δημοσίου, προστιθεμένου 1/10 στην περίπτωση που συντρέχουν περισσότερα από δύο τέκνα μέχρι να συμπληρωθεί ολόκληρη η σύνταξη. Συνεπώς, το ενήλικο, άγαμο και ανίκανο σε εργασία κατά ποσοστό τουλάχιστον 50% τέκνο, που έλκει το συνταξιοδοτικό του δικαίωμα από μητέρα, δικαιούχο πολιτικής σύνταξης από δική της υπηρεσία ή πάθημα, δικαιούται κατ' ανώτατο όριο τα 7/10 της απονεμητέας στη θανούσα μητέρα του σύνταξης, εφόσον παραμένει μοναδικός δικαιούχος της σύνταξης αυτής και δεν συντρέχουν άλλοι συνδικαιούχοι. Δοθέντος δε ότι ο νομοθέτης αρκείται στο ως άνω ποσοστό ανικανότητας (50% και άνω), τυχόν μεγαλύτερο ποσοστό αυτής, δεν χορηγεί δικαίωμα στην μεταβίβαση μεγαλύτερου ποσού σύνταξης. Οι διατάξεις αυτές, οι οποίες θεσπίζουν γενική και αντικειμενική ρύθμιση, που λαμβάνει υπόψη την ανάγκη προστασίας της οικογένειας και της αναπηρίας, προβλέποντας μάλιστα αυξημένα ποσοστά σύνταξης, όταν η οικογένεια που καταλείπει ο θανών υπάλληλος ή συνταξιούχος είναι πολυμελής, ενόψει και της κατ' άρθρο 21 παρ.1 και 3 του Συντάγματος ευχέρειας του νομοθέτη να προσδιορίζει το φάσμα προστασίας της οικογένειας και της αναπηρίας λαμβάνοντας υπ' όψιν τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, εντός των ορίων που διαγράφουν οι λοιπές συνταγματικές διατάξεις και αρχές, δεν είναι αντίθετες στα άρθρα 4 παρ. 1 και 21 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος ούτε σε άλλη συνταγματικής ή υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη (πρβλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 1186/2007). Ειδικά δε σ' ό,τι αφορά τα ενήλικα, άγαμα και ανίκανα σε εργασία σε ποσοστό 50% και άνω, τέκνα, με την αναγνώριση του εν λόγω δημοσίου δικαίου περιουσιακού δικαιώματος στη σύνταξη, που εμπίπτει στο πεδίο προστασίας του

	άρθρου 17 παρ. 1 του Συντάγματος και τελεί σε εύλογη αναλογία προς τη σύνταξη που θα δικαιούτο ο θανών γονέας τους, καλύπτονται τόσο οι ελάχιστες εγγυήσεις κοινωνικής τους προστασίας, όσο και οι αναγκαίες υλικές συνθήκες αξιοπρεπούς τους διαβίωσης, ψυχοσωματικής και πνευματικής τους ανάπτυξης και κοινωνικής του ένταξης, κατ' άρθρα 2 παρ. 1, 21 παρ. 1, 3 και 6, καθώς και 25 παρ. 1 α του Συντάγματος. [...] Απορρίπτει την έφεση.
ΕΛΣυν 528/2023 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)	5. Από τη συνδυαστική ερμηνεία των προπαρατεθεισών διατάξεων συνάγονται, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα: Στο πλαίσιο συνολικής μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού – ασφαλιστικού συστήματος της Χώρας, με τις διατάξεις του ν.4387/2016 εισήχθη νέος τρόπος υπολογισμού της σύνταξης των τακτικών υπαλλήλων του Δημοσίου που υπήχθησαν για κύρια σύνταξη, από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού (12.5.2016), στο ασφαλιστικό – συνταξιοδοτικό καθεστώς του ιδρυθέντος ν.π.δ.δ. με την επωνυμία «Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης Ε.Φ.Κ.Α.» (μετονομασθέντος με το άρθρο 1 του ν. 4670/2020 σε «Ηλεκτρονικό Εθνικό Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης, e-Ε.Φ.Κ.Α.»), ρητώς πάντως ορίστηκε, στο άρθρο 4 παρ. 1 περίπτ. β', ότι οι προϋποθέσεις θεμελίωσης σύνταξης εξ ιδίου δικαιώματος, καθώς και τα όρια ηλικίας καταβολής της σύνταξης των ανωτέρω προσώπων, εξακολουθούν να διέπονται από τις οικείες διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου. Στο χρονικό πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του ν.4387/2016 εμπίπτουν, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 περίπτ. γ' αυτού, όσοι υπάλληλοι εξέρχονται της ενεργού υπηρεσίας μετά την έναρξη ισχύος του (12.5.2016), συνεπώς η δικαιούμενη από αυτούς σύνταξη κανονίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του ίδιου νόμου, σε περίπτωση πάντως αποχώρησης υπαλλήλου εντός του 2016 ελήφθη από τον συνταξιοδοτικό νομοθέτη πρόνοια, ώστε εάν το ακαθάριστο ποσό της ούτω κανονιζόμενης σύνταξης υπολείπεται κατά ποσοστό άνω του 20% του ποσού εκείνης που θα ελάμβανε ο αποχωρών με βάση τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά την 31.12.2014, το ήμισυ της διαφοράς αυτής να καταβάλλεται στον δικαιούχο ως προσωπική διαφορά. Περαιτέρω, ο υπολογισμός της σύνταξης διενεργείται βάσει των γενικών ρυθμίσεων των άρθρων 7 και 8, κατ' εξαίρεση δε αυτών εισάγονται, με το ίδιο άρθρο 8, και ειδικότερες ρυθμίσεις για τον υπολογισμό της σύνταξης των πασχόντων από τις अपαριθμούμενες στο άρθρο 1 παρ. 1 περίπτ. α', «τέταρτο εδάφιο» του Συνταξιοδοτικού Κώδικα νόσους [ως «τέταρτο» δε εδάφιο νοείται το προτελευταίο εδάφιο αυτής όπου η απαρίθμηση των συγκεκριμένων νοσημάτων, λαμβανομένου υπόψη ότι η εν λόγω παράγραφος 1 του άρθρου 1 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα απαρτιζόταν αρχικώς από 5 εδάφια, το δεύτερο από τα οποία καταργήθηκε από 1.1.2011 με το άρθρο 6 παρ. 1α του ν. 3865/2010 (Α' 120/21.07.2010)]. Με την τελευταία αυτή διάταξη του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, θεσπισθείσα στο πλαίσιο των επιταγών του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, ο νομοθέτης, αντιλαμβανόμενος την ιδιαιτερότητα της κατάστασης των υπαλλήλων που έχουν μία από τις περιοριστικώς

απαριθμούμενες σε αυτήν τη διάταξη παθήσεις, μεταξύ των οποίων και οι πάσχοντες από νεφρική ανεπάρκεια τελικού σταδίου και υποβαλλόμενοι σε αιμοκάθαρση, συνεπεία της οποίας (πάθησης) συντρέχει αναπηρία αυτών σε ποσοστό τουλάχιστον 67%, και τις εγγενείς δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν, μείωσε γι' αυτούς τις χρονικές προϋποθέσεις θεμελίωσης δικαιώματος σύνταξης αρκούμενος σε 15ετή πλήρη πραγματική συντάξιμη υπηρεσία, κατ' εξαίρεση του βασικού συνταξιοδοτικού κανόνα που απαιτεί τη συμπλήρωση τουλάχιστον 25 ετών πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας (ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, Τρίτο Τμ. 489/2022, πρώην ΙΙ Τμ. 130/2022). Για την εν λόγω κατηγορία συνταξιούχων το άρθρο 8 του ν.4387/2016 θεσπίζει ευνοϊκότερο, σε σχέση με εκείνον των λοιπών συνταξιούχων, τρόπο υπολογισμού του ύψους της σύνταξης, ορίζοντας ότι επί των συντάξιμων αποδοχών τους εφαρμόζεται, ενιαίως για το σύνολο των ετών ασφάλισης, το ποσοστό αναπλήρωσης που καθορίζεται για τα 35 έτη. Αντίστοιχος, εξάλλου, ευνοϊκός τρόπος υπολογισμού της σύνταξης των υπαλλήλων αυτών προβλεπόταν και με τις προϋσχύουσες του ν. 4387/2016 συνταξιοδοτικές διατάξεις του Δημοσίου, καθόσον, σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 7 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, η σύνταξή τους υπολογιζόταν στο 80% του μισθού που προσδιοριζόταν στο άρθρο 9 παρ. 2 του ίδιου Κώδικα, ως εάν δηλαδή αυτοί να είχαν συμπληρώσει 35 έτη πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας, τηρουμένων και των λοιπών προϋποθέσεων που ορίζονταν στην παράγραφο αυτή (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 489/2022). Πέραν τούτων, οι υπαγόμενοι στην ως άνω ειδική κατηγορία δικαιούνται, επιπροσθέτως, και το προβλεπόμενο στο άρθρο 54 παρ. 10 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα επίδομα, υπολογιζόμενο σε ποσοστό 40% επί του μηνιαίου βασικού μισθού του λοχαγού, όπως αυτός ορίζεται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις (ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, Τρίτο Τμ. 401/2023, 489/2022, πρώην ΙΙ Τμ. 53/2019, πρώην ΙΙΙ Τμ. 1903/2011). Για την εφαρμογή του προπεριγραφέντος ευνοϊκού υπολογισμού της σύνταξης και την καταβολή του συγκεκριμένου επιδόματος απαιτείται ως αναγκαία προϋπόθεση, τόσο υπό το προϋσχύσαν συνταξιοδοτικό καθεστώς του Δημοσίου όσο και υπό το καθεστώς του ν. 4387/2016, ο συνταξιούχος να έπασχε ήδη κατά τον χρόνο εξόδου του από την ενεργό υπηρεσία από μία εκ των απαριθμούμενων στο άρθρο 1 παρ. 1 περίπτ. α' προτελευταίο εδάφιο του Συνταξιοδοτικού Κώδικα νόσων (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 401/2023, πρώην ΙΙ Τμ. 53/2019). Τούτο πιστοποιείται κατόπιν γνωμάτευσης της Ανώτατης Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής (Α.Σ.Υ.Ε.), η οποία αποφαινεται ειδικότερα, κατά την ανέλεγκτη επιστημονική κρίση της, για το είδος, τις συνέπειες, τον χρόνο εκδήλωσης της νόσου, καθώς και τον βαθμό της ανικανότητας που προκαλείται εξ αυτής, η γνωμάτευση δε αυτή είναι υποχρεωτική για τα αποφασίζοντα ή δικαιοδοτούντα συνταξιοδοτικά όργανα, συνεπώς, και για το Ελεγκτικό Συνέδριο, εφόσον είναι ομόφωνη και ειδικώς και επαρκώς αιτιολογημένη (πρβλ. ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 130/2022, 366/2020, 1210, 308/2017, 2049/2016, 5018/2015, 353/2012, 573/2004, 64/2003).

[...]

Απορρίπτει την έφεση.

II. Βιβλιογραφία (2023-2025)

1. Ε. Στυλιανίδης (επιμ.), Τεχνητή Νοημοσύνη, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Δημοκρατία & Κράτος Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2025, σελ. 407 επ.
2. Ε. Βενιζέλος, Το Ελληνικό Σύνταγμα, τόμ. 1, 2025, σελ. 1079 επ.
3. Σπ. Βλαχόπουλος, Ξ. Κοντιάδης, Γ. Τασόπουλος, Σύνταγμα - Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024, σελ. 409 επ.
4. Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Σάκκουλας, 5η έκδ., 2023, σελ. 756 επ.

III. Αρθρογραφία (2023-2025)

1. Η θεμελίωση του δικαιώματος στην ενέργεια - Παπαθανασίου Αγγ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 3/2024, σελ. 353 - 367

IV. Λοιπές αναφορές (2023-2025)

1. ΓνωμΝΣΚ 39/2024 - Αίτηση μετάταξης στο Πυροσβεστικό Σώμα υπαλλήλου απασχολούμενης στο e-ΕΦΚΑ για λόγους συνυπηρέτησης με τον σύζυγο - Πολυτεχνική ιδιότητα - Προηγούμενη απόσπασή της στο Σώμα ως προϋπόθεση - Πεδίο εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 11 και 11Α Ν. 4440/20216
2. ΓνωμΝΣΚ 40/2023 - Εποπτική Αρχή των Σωματείων και Ενώσεων Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου κατά τις διατάξεις του Ν. 281/1914 - Αρμοδιότητα διενέργειας οικονομικών ελέγχων και αρμοδιότητα διάταξης απαιτούμενων μέτρων αποκατάστασης στα Σωματεία Αναπήρων και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης και Αντιδικτατορικού Αγώνα